

Авторський колектив:
Дроздовський О. М., Шемшук Т. А., Морева Г. Л.,
Ляшенко О. В., Козерівський С. П., Павловська Т. К.,
Галкіна Л. В., Гребень В. В., Міщенко Л. В., Кушак І. А.

БІБЛІЙНА ІСТОРІЯ ТА ХРИСТІЯНСЬКА ЕТИКА

5 клас

Плани-конспекти уроків

Біла Церква
2012

За редакцією О. М. Дроздовського

Схвалено комісією з християнської етики інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України (протокол №3 від 17.10.2011 р.)

Видано з благословення Високопреосвященного ФІЛИПА, архієпископа Полтавського і Миргородського, голови місіонерського відділу при Священному Синоді УПЦ

Рецензенти:

Бондаренко В.Д., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедрою культурології, керівник науково-дослідницької лабораторії з християнської етики Київського Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

Ігор Ковровський, протоієрей, начальник Управління духовної освіти Білоцерківської єпархії УПЦ, вчитель-методист Кагарлицької загальноосвітньої школи I – III ступенів №2 імені В. П. Дашенка Київської області, методист Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів.

Посібник складено відповідно до програми духовно-морального курсу для учнів 1 – 11 класів «Біблійна історія та християнська етика», рекомендованого Міністерством освіти і науки України (лист 1/11-11629 від 21 грудня 2010 року) для вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах України.

© Дроздовський О. М., 2012

Передмова

Пропонований посібник покликаний надати методичну і практичну допомогу вчителям під час підготовки і проведення уроків курсу «Біблійна історія та християнська етика» в 5 класі.

Він підготовлений відповідно до чинної навчальної програми з урахуванням сучасних методичних досягнень і досвіду авторів.

Автори пропонують змістовний систематизований матеріал, який допоможе вчителеві збагатити й урізноманітнити методи навчання, спрямовуючи навчальну діяльність на досягнення головної мети кожного конкретного уроку. Посібник містить орієнтовне тематичне планування курсу, плани-конспекти уроків, додаткову і допоміжну інформацію, тексти для читання, таблиці, схеми, хрестоматійні та дидактичні матеріали, рекомендовану літературу.

Більшість уроків подано за традиційною схемою, але з принципово повним змістовим навантаженням. Спираючись на власний досвід, автори пропонують найбільш прийнятні, універсальні форми і методи роботи, які дають можливість раціонально використати час уроку для досягнення максимального результату. При використанні цих розробок на практиці автори пропонують учителям широкі можливості для творчої діяльності на уроці. Поданий матеріал не є прямим сценарієм уроків, а містить набір необхідного інструментарію для власного конструювання уроку. Так, учитель може внести до кожного уроку елемент особистої творчості, скорочуючи, поєднуючи, розбиваючи або доповнюючи наведений матеріал, спираючись на власний педагогічний досвід.

Значну увагу автори посібника приділили самостійній роботі учнів, адже тільки залучення школярів до активного пізнавального процесу може забезпечити успішне навчання.

У посібнику підібрані різноманітні завдання для узагальнення, перевірки та закріплення навчальних досягнень учнів, включаючи і тематичне оцінювання. Форми проведення уроків тематичного оцінювання учитель обирає на власний розсуд.

Автори сподіваються, що посібник допоможе як вчителю-початківцю, так і досвідченому фахівцеві, підштовхне до пошуку нових методичних відкриттів.

Автори вдячні всім, хто внесе зауваження і пропозиції щодо удосконалення цього видання.

Зміст

Орієнтовне календарне планування уроків факультативного курсу «Біблійна історія та християнська етика» для учнів 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів.....	5
I. Біблійна історія: сторінками Старого Заповіту	7
Урок 1.....	7
Урок 2.....	15
Урок 3.....	22
Урок 4.....	27
Урок 5.....	31
Урок 6.....	37
Урок 7.....	41
Урок 8.....	45
Урок 9.....	50
Урок 10.....	53
Урок 11.....	54
Урок 12.....	68
Урок 13.....	71
Урок 14.....	76
Урок 15.....	78
Урок 16.....	81
Урок 17.....	85
Урок 18.....	88
II. Святі люди в історії української землі	96
Урок 19.....	96
Урок 20.....	101
Урок 21.....	106
Урок 22.....	111
Урок 23.....	114
Урок 24.....	122
Урок 25.....	127
III. Сучасна людина й духовна культура в Україні	134
Урок 26.....	134
Урок 27.....	144
Урок 28.....	148
Урок 29.....	157
Урок 30.....	160
Урок 31.....	170
Урок 32.....	167
Урок 33.....	167
Урок 34.....	182
Література.....	187
Відомості про авторський колектив.....	188

Орієнтовне календарне планування уроків факультативного курсу «Біблійна історія та християнська етика» для учнів 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів

№ п/п	К-ть год.	Тема уроку	Дата
		Розділ I. Біблійна історія: сторінками Старого Заповіту (18 год.) Вступ.	
1	1	Біблія, її структура та зміст. Біблія як предмет біблійної історії та християнської етики.	
2	1	Світ як Боже творіння. Премудрість Творця. Біблійний опис створення світу (Бут. 1- 2, 6). Проблеми захисту світу як Божого творіння.	
3	1	Покликання людини у світі. Створення людини.	
4	1	Свідомий вибір між добром і злом. Гріхопадіння перших людей.	
5	1	Наслідки зла. Заздрість. Каїн та Авель.	
6	1	Необхідність втечі від зла. Праведний Ной. Потоп.	
7	1	Повага до батьків. Прокляття Хама.	
8	1	Гордість і зарозумілість. Вавилонська вежа.	
9	1	Праведність і вірність. Історія Авраама.	
10	1	Протистояння неправді. Лот. Загибель міст Содом і Гоморра.	
11	1	Любов як готовність до пожертви. Авраам та Ісаак.	
12	1	Батьківське благословення. Яків та Ісав.	
13	1	Уміння прощати. Йосиф і його брати.	
14	1	Людина та її завдання на Землі. Мойсей.	
15	1	Стійкість у досягненні мети. Мойсей і фараон. Вихід з Єгипту.	
16	1	Моральний закон людства. Синайське законодавство.	

17	1	Уміння переборювати труднощі. Сорокарічна подорож пустелею. Смерть Мойсея.	
18	1	Тематичне оцінювання. Підсумкове узагальнення вивченого.	
		Розділ II. Святі люди української землі (7 год.)	
19	1	Кирило та Мефодій – просвітителі слов'ян. Церковнослов'янська абетка.	
20	1	Свята рівноапостольна велика княгиня Ольга. Поширення християнства на Русі.	
21	1	Святий рівноапостольний князь Володимир. Хрещення Русі.	
22	1	Перші руські святі. Святі благовірні князі – страстотерпці Борис і Гліб.	
23	1	Преподобні Антоній і Феодосій Печерські. Роль Києво-Печерського монастиря у духовному житті Київської Русі.	
24	1	Преподобний Нестор Літописець. «Повість минулих літ».	
25	1	Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	
		Розділ III. Сучасна людина й духовна культура України (9 год.)	
26	1	Основи християнської культури в духовному житті українського народу.	
27	1	Традиційний храм в Україні. Символіка храму.	
28	1	Ікони у храмі та вдома. Іконостас. Найвідоміші іконостаси України.	
29	1	Фрески й мозаїка в храмі. Декоративно-прикладне мистецтво в оздобленні храму. Оклади, прикраси, рушники.	
30	1	Найвідоміші храми України.	
31 - 33	3	Регіональний компонент. Храми та святі місця рідного краю (екскурсії чи перегляд відеофільмів).	
34	1	Заключний урок. Тематичне оцінювання. Підсумкове узагальнення вивченого.	

Розділ I. Біблійна історія: сторінками Старого Заповіту

Урок 1

Тема. Біблія, її структура та зміст.

Біблія як предмет біблійної історії та християнської етики

Мета уроку: розкрити учням зміст понять «Біблія», «біблійна історія», «етика», «мораль», «християнська етика»; з'ясувати суть християнських моральних цінностей; розуміти унікальність Біблії, її структуру та основний зміст; виховувати в учнів прагнення жити у відповідності з християнськими цінностями; розвивати в учнів уміння аналізувати вчинки і поведінку людей та наводити приклади моральної поведінки: в родині, в школі, у спілкуванні з іншими людьми.

Очікувані результати (для учнів):

- визначати зміст поняття «Біблія», «біблійна історія» та «християнська етика»;
- розуміти унікальність Біблії, її структуру та основний зміст;
- розуміти зміст тлумачення предмета біблійної історії та його відмінність від інших історичних дисциплін;
- пояснювати зміст християнської етики та називати характерні ознаки відмінності від світської етики.

Основні поняття: Біблія, Старий Заповіт, Новий Заповіт, Євангеліє, біблійні історії, месія, унікальність Біблії, етика, християнська етика.

Біблійна основа: «Споконвіку було Слово, а слово в Бога було, і Слово було Бог ...» (Ін. 1,1).

Обладнання: Біблія, Євангелія, Біблія для дітей, Закон Божий, підручник, намисто і хрестик.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу

Хід уроку

I. Організаційний момент

Привітання, перевірка готовності учнів до уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Шановні діти! Навчаючись у попередніх класах, на уроках біблійної історії та християнської етики ви дізналися про красу навколишнього світу, наповненого любов'ю, мудро

створеного Творцем; ознайомились з основними моральними цінностями, духовним багатством нашого народу, прикладами християнської святості, подвижниками християнської віри.

Продовжити знайомство з основами біблійної історії та християнської етики нам допоможе підручник. Розгорніть, будь ласка, його і знайдіть вступ на 3 сторінці, щоб дізнатися, з якими тематичними блоками ми ознайомимось під час вивчення курсу в 5 класі, а також основними питаннями кожного розділу.

Сьогодні ми розпочинаємо вивчати перший розділ курсу, зверніть увагу на його назву на сторінці 5: «Біблійна історія: сторінками Старого Заповіту». Поруч із назвою розділу ви бачите ілюстрацію: так від руки протягом багатьох тисячоліть переписувався текст Біблії.

Тож розпочнемо нашу роботу.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Ознайомлення зі вступом до першого розділу

Після знайомства зі вступом до першого розділу учитель пропонує учням питання для обговорення:

- Про що ви дізнаєтесь у цьому розділі?
- Про які два періоди біблійної історії в ньому розповідається?
- Для чого ми вивчаємо біблійну історію?

Учитель .

Весь моральний закон життя кожного з нас закладений в десяти Заповідях Божих, про які ви детально дізнаєтесь в цьому розділі. Постійно про них пам'ятайте, весь час до них звертайтеся. Щоб це було зручніше вам робити, вони виділені окремою сторінкою на початку підручника (сторінка 6).

Сьогодні на уроці ми познайомимось з Біблією, її змістом та структурою. Розгорніть, будь ласка §1 підручника на сторінці 7 і прочитайте, чому ви повинні навчитися на сьогоднішньому уроці.

2. Біблія, її структура та зміст

1. Учитель

- Діти, ви не вперше чуєте слово «Біблія». Хто з вас відповість, що воно означає?

Пропоную прочитати в підручнику § 1 на сторінках 7-8 і дізнатися, яке походження має слово «Біблія».

2. Робота з підручником

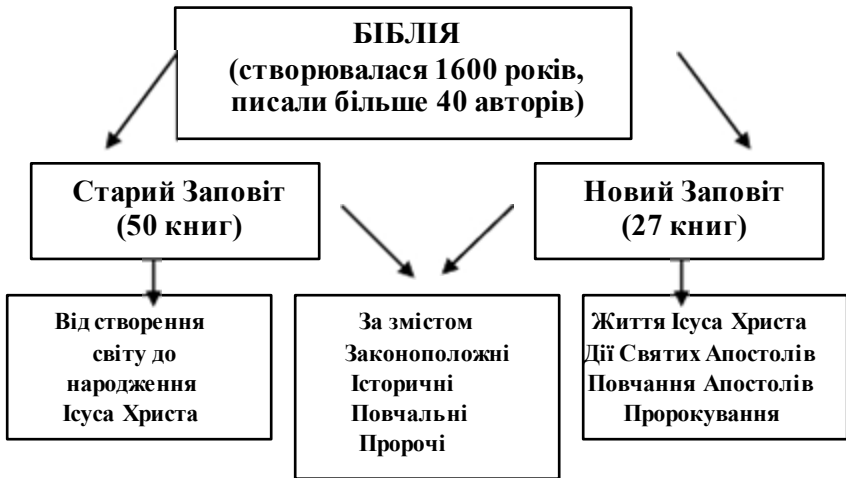
3. Аналіз прочитаного

- Яке походження слова «Біблія»?
- Який матеріал використовували для письма?
- Скільки книг в Біблії?

4. Бесіда за малюнками, сторінка 7

- Угорі на сторінці 7 ви бачите сучасний вигляд Біблії, а внизу – стародавній сувій, з текстом Біблії, яка протягом тисячоліть переписувалася від руки.

5. Розповідь учителя про склад та структуру Біблії (з використанням схеми)

6. Узагальнююча бесіда

- З яких двох основних частин складається Біблія? (Старий Заповіт і Новий Заповіт).
- Що означає слово «Заповіт»? (Угода, договір, союз, заповіт).
- Яка угода Бога з усім людством лежить в основі Біблії? (У Старому Заповіті розповідається про союз Бога із єврейським народом; у Новому Заповіті – про союз Бога з людством через Ісуса Христа).
- Чи є священними для християн обидві частини Біблії? (Так).
- А для євреїв? (Для євреїв, прихильників іудаїзму, священною є лише перша частина, тому вони взагалі не користуються терміном «Старий Заповіт»).

7. Робота з підручником (сторінка 8, знайомство з першою частиною Біблії – Старим Заповітом).

8. Бесіда

- Скільки книг має Старий Заповіт? Якою мовою вони написані? (Старий Заповіт нараховує 50 книг, написаних переважно старосврейською мовою).

- Про що розповідається в книгах Старого Заповіту? (Про створення світу, гріхопадіння, взаємини Бога з вибраним ним народом Ізраїлю).

9. Доповнення вчителя

У Старому Заповіті простежується обіцянка Бога відновити посередництвом Месії (Спасителя) зруйновані гріхом відносини із Богом. Головна ідея Старого Заповіту – договір Бога Яхве з обраним єврейським народом. Умови договору зводяться до двох основних положень:

«Я – Бог Яхве: нехай не буде для тебе інших богів, окрім мене».

«Не споріднюйтесь з іншими (язичницькими) народами».

10. Робота з підручником (сторінка 8, знайомство з другою частиною Біблії – Новим Заповітом)

11. Бесіда

- Скільки книг має Новий Заповіт? (Новий Заповіт – друга частина Біблії, що містить у собі 27 книг).

- Про що розповідається в книгах Нового Заповіту? (У Новому Заповіті розповідається про прихід на землю Ісуса Христа, Сина Божого).

12. Доповнення вчителя

Слово Христос має грецьке походження. Єврейською мовою воно перекладається словом «месія», що означає «той, кого очікують». Ім'я Ісус – єврейське, воно перекладається як «спаситель». Народження такого спасителя було обіцяне Богом у Старому Заповіті, про час народження говорили пророки, а тому єврейський народ його вже очікував, називаючи Месією. Ісус Христос як Син Божий народився від Діви Марії і Духа Святого. Народився, щоб померти за людей, і таким чином відкупити їх від гріха (успадкованого ними від першого чоловіка Адама та його дружини Єви, які потім постійно примножувалися в світі). Будучи на землі і проповідуючи про Небесне Царство Боже, Ісус Христос вибрав дванадцять апостолів (один з яких зрадив його) і доручив їм поширювати його вчення по цілому (заному в той час) світі.

13. Робота з таблицею

Учитель. Зверніть, будь ласка, увагу на таблицю на сторінці 9, на якій визначено, що основним предметом Біблії є Боголюдина, Господь наш Ісус Христос.

Питання до учнів:

- Кого очікували люди в Старому Заповіті?
- Як збулося це очікування в Новому Заповіті?
- Що через Біблію Бог відкрив людям про себе?
- На які книги за змістом поділяється Біблія?

14. Доповнення вчителя

Учитель показує учням Білію, Біблію для дітей, Євангеліє, Закон Божий (якщо є можливість, то діти отримують книги).

- Діти, погляньте на ці книги. На вигляд вони різні і назви у них також неоднакові. Але в них є дещо спільне: всі вони розповідають про Бога і створені на основі найголовнішої книги християн... Хто мені її назве? (Учитель показує Біблію). Ось ця книга називається «Біблія для дітей», вона відрізняється від звичайної тим, що основний зміст Біблії тут поданий у вигляді оповідань, історичних розповідей, біблійних історій. Інша книга має назву «Євангеліє», що перекладається як «добра звістка». Як ви гадаєте, про що йде мова в цій книзі? У ній розповідається про життя Ісуса Христа. Ще одна книга «Закон Божий» створена також на основі Біблії, тут коротко висвітлено її зміст з поясненнями, а також вказані головні правила і закони для християн, до того ж містить багато практичних порад і настанов.

Вдома (за бажанням) ви зможете дізнатися більше про Біблію, прочитавши матеріал підручника на сторінках 10-12, виділений у рамці коричневого кольору. В ньому перераховуються всі книги Старого і Нового Заповітів. Окремі книги Старого Заповіту є неканонічними. Гадаю, вам буде цікаво дізнатися, в чому унікальність, тобто неповторність Біблії; протягом якого часу вона створювалася і скільки має різних авторів.

- Як ви думаєте, яка книга в світі була надрукована найбільшою кількістю екземплярів і перекладена майже на 2000 мов світу? Ну, звичайно ж, Біблія.

3. Поняття християнської етики

1. Бесіда з учнями

- Діти, скажіть мені, будь ласка, з чого розпочався сьогодні наш урок?
- А для чого люди вігаються?

- Як прийнято називати правила поведінки?
- Чи однакове значення мають слова «етикет» і «етика»?
- Прочитайте про це на сторінці 12 підручника.

2. Робота з підручником

3. Бесіда з елементами гри

- Для того щоб зрозуміти, чим відрізняється світська етика від християнської, проведемо невеличкий експеримент (учитель показує намисто і хрестика).

- У мене в руках два предмети. Які вони мають спільні риси? (Наприклад: обидва носяться на шиї, мають гарний вигляд тощо).

- Але в них є одна велика відмінність. Хто може назвати? (Учитель може допомогти: один із них лише прикраса, а інший веде людей до спасіння, оберігає людей).

- Цим прикладом я хотіла показати, що на перший погляд у звичайної етики і християнської багато спільного. Наприклад: вони обидві вчать, що таке добро і що таке зло та інше. В них є одна суттєва відмінність – лише знання і виконання приписів християнської етики допоможе наблизитись до Бога, отримати життя вічне. Тобто християнська етика – вчення про загальні правила і норми життя людини, закладені у ній Господом і записані в Біблії. (Визначення можна записати в зошити).

- Отже, діти, ми з вами вивчаємо християнську етику. А для чого ми її вивчаємо?

4. Вправа "Мікрофон"

- Християнська етика навчає мене любити Бога і любити ближнього свого.

- Християнська етика допомагає мені вибрати правильний життєвий шлях.

- Християнська етика навчає мене бути чесним, справедливим, милосердним.

- А мене навчає обирати добро й ухилятися від зла.

- Я хочу жити і чинити по правді, навчатися відрізняти її від неправди і пізнавати в цьому житті істину.

- Я хочу дізнатися, що таке віра, вірність, щоб бути вірним у цьому світі.

- Я мрію про те, щоб настало царство доброти і правди, і тому хочу навчитись жити праведно. Цьому і допомагає урок християнської етики.

- А я хочу мати добре сумління (совість), щоб чинити справедливо і милосердно.
- А я прагну дізнатися, що таке любов, щоб навчитися любити і все своє життя прожити в любові і мирі.

5. Бесіда

Учитель показує дітям різні правила, наприклад: правила дорожнього руху, правила для учнів тощо.

- Що в мене в руках?
- А для чого пишуть правила?
- Хто їх пише?
- Тобто люди пишуть для людей. А Бог встановлює правила для людей?
- Як називається книга, в якій написано Божий Заповіт?

4. **Біблія в житті людини**

1. Бесіда з учнями.

Учитель

- Як ви гадаєте, яке місце в житті людини займає Біблія?
- Прочитайте вірш відомого українського поета Вадима Крищенка «У Божому слові» на сторінці 13 і скажіть, чим є для нас Боже слово.

2. Поетична сторінка.

3. Обговорення життєвої ситуації.

Учитель:

- Прочитайте на сторінці 13 життєву ситуацію.
- Як ви зрозуміли відповідь мудреця?

4. Доповнення вчителя.

- Біблія – це не перелік правил поведінки людини. Ми самі особисто вибираємо, як маємо поводитися. Книга Книг лиш указує нам, де добро, а де зло.

До Біблії християни звертаються щоденно, намагаючись звертати з нею свої власні вчинки, думки, прагнення і бажання.

Є багато випадків, коли невіруючі люди бралися читати Біблію, щоб заперечити біблійне вчення, але слово Боже поступово змінювало їх погляди, і вони закінчували тим, що ставали щирими шанувальниками Біблії і віруючими людьми. Так сталося навіть із багатьма вченими.

Вдома на сторінках 15-16 (за бажанням) ви зможете прочитати, що більшість вчених були віруючими людьми і високо шанували Біблію.

Християнські цінності є основою світової культури і моральності. Вдома, працюючи з підручником, на стр. 14, ви дізнаєтесь, яку роль відігравала християнська церква в історії людства, а також прочитаєте про найвагоміший вклад християнства у світову культуру.

IV. Узагальнення вивченого матеріалу (за підручником, сторінка 16).

1. Дати відповіді на запитання

- Що таке Біблія?
- Яке походження цього слова?
- З яких частин складається Біблія?
- Що ти запам'ятав про авторів?
- Чому Біблію називають унікальною?
- Який основний зміст Біблії?
- Що таке християнська етика?

2. Вибрати правильні відповіді

1. Слово «Біблія» походить від слова «біблія», що в перекладі означає «книги» з мови:
 - а) грецької;
 - б) єгипетської;
 - в) перської;
 - г) латинської.
2. Біблія складається з двох Заповітів:
 - а) великого і малого;
 - б) давнього і середньовічного;
 - в) Нового і Старого.
3. Господь передавав своє Слово упродовж століть через:
 - а) пророків, євангелістів, апостолів;
 - б) високоосвічених людей;
 - в) людей, які покалися в гріхах.
4. Хто з цих людей не мав відношення до написання Біблії?
 - а) Мойсей;
 - б) Стефан;
 - в) Давид;
 - г) Пилип;
 - д) Лука.
5. Християнська етика – це:
 - а) вчення отців церкви;
 - б) вчення про походження людини;

в) вчення про загальні норми і правила життя, закладені у ній Господом і записані в Біблії.

3. Знайти відповідності

<i>Папірус</i>	- пісня, що виконується у супроводі музичних інструментів;
<i>Пророки</i>	- матеріал для письма, виготовлений з обробленої шкіри тварин;
<i>Євангеліє</i>	- рослина, з якої виготовляли сувої, що використовувалися для написання;
<i>Псалом</i>	- люди, які мали Божий дар передбачати майбутні події, навчали мудрості та передавали народу Божу волю;
<i>Пергамент</i>	- Добра Звістка.

4. Гра.

Учитель. А зараз ми з вами пограємось. Я буду називати слова або словосполучення, а ви, якщо вони відносяться до Біблії, плескаєте в долоні (піднімаєте руки), в іншому випадку – сидите рівно.

- Святе Письмо, літо, Старий Заповіт, Євангеліє, рука, нога, Книга книг, Ісус Христос, Апостоли, зошит, папірус, сумка, олівець, Новий Заповіт.

- Молодці, майже всі справились із завданням.

V. Підведення підсумків

Учитель. Моє побажання вам: читайте Святе Письмо разом і наодинці, спрагло пиймо мудрість з його невичерпного джерела.

VI. Домашнє завдання

1. Виконати домашнє завдання, вказане в підручнику в кінці параграфа.

2. Опрацювати §1 підручника, за бажанням прочитати додаткову інформацію на сторінках 10-12 та 15-16.

Урок 2

Тема. Світ як Боже творіння. Премудрість Творця

Мета уроку: вчити дітей помічати красу і мудрість світу, підвести їх до розуміння і відчуття того, що Бог є його Творцем; ознайомити з біблійними днями творіння; розвивати

естетичний смак, відчуття гармонії, усвідомлювати себе частиною світу; виховувати бережливе ставлення до природи.

Очікувані результати (для учнів):

- пояснювати етапи формування світу як Божого творіння;
- розуміти значення для людини потреби вивчати та захищати світ Божих створінь, сприяти його життєвій безпеці та збереженню тривалості життя на землі;
- формулювати основи духовного захисту людей та живих істот нашої планети;
- характеризувати проблеми, що стоять сьогодні перед людиною.

Основні поняття: дні творіння, видимий і невидимий світ, Творець, премудрість, «сьомий день».

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Хід уроку

I. Організаційний момент. Привітання

II. Актуалізація опорних знань

1. Бесіда з учнями

- Яке «золоте правило» християнської моралі ви згадали і дописали вдома?

- Наведіть приклади добрих і поганих вчинків людей.

2. Опитування за запитаннями (сторінка 16 підручника)

III. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Сьогодні на уроці ми розпочнемо знайомитись з першими сторінками Біблії, що розповідають про створення Богом існуючого видимого і невидимого світу.

Зверніть увагу на завдання уроку, розміщені на початку § 2, сторінка 17.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Природа – джерело краси

1. Вступна бесіда

Учитель. Коли ви сьогодні йшли до школи, помітили і зелену травичку, і пухнасту хмаринку, і метелика над яскравою квіточкою. Все, що нас оточує, називається світом. Це слово наче саме випромінює світло і створює свято. Світ чарівний і різноманітний (ілюстрація на сторінці 18).

- Прочитайте на сторінці 18 цікаву інформацію про чарівність і різноманітність нашого світу, розгляньте ілюстрацію підводного світу.

- Дайте відповідь на запитання в підручнику на цій же сторінці.

2. Загадки

- 100 свічок на гілках стоять, 100 свічок без вогню горять. Що це? (Каштан).

- Навкруги вода, а з питвом біда. (Море).

3. Продовження бесіди

- То як називається світ, який нас оточує? (Природа).

- Яка є природа? (Жива і нежива).

- Наведіть приклади живої і неживої природи.

- До якого виду природи належимо ми з вами?

2. **Бог – Творець світу**

1. Розповідь учителя. Допитливі вперто шукали першооснову світу. Комуś здавалося, що він виник з вогню, іншому – з води, ще іншому – з повітря. Але незрозуміло було, звідки взялися вогонь, вода і повітря? І чому нині з вогню чи води не виникають нові світи? Більшість учених визнали: БОГ. Італієць Джордано Бруно образно порівнював Всевишнього з годинником, який завів стрілку світу, і вона рухається донині.

2. Проблемна ситуація

- Для чого Бог створив цей світ?

(Бог – це любов. Він захотів, щоб й інші створіння розділили з ним радість життя).

3. Бесіда з практичним завданням

Учитель. Діти! Давайте заплющимо очі й уявимо, що у світі нічого немає. Є лише Бог. А Бог – це любов. І ось Він захотів, щоб й інші створіння розділили з ним радість життя. І створив Він небо і землю. Земля була безлюдна і пуста, і пітьма була над безоднею. Тому Господь вирішив і землю зробити прекрасною. І сказав Він: «Хай буде світло!» І з'явилося світло. А зараз розплющимо очі й подивимось навколо, ніби все ми бачимо вперше. І назвав Бог світло днем, а темряву – ніччю. Це був перший день.

- Розкрийте зошити і намалуйте, як ви уявляєте собі світло і темряву. (Діти малюють).

Учитель. Сказав Бог: «Хай буде твердь, щоб відділити воду, що знаходиться зверху, від води, яка знаходиться внизу». І

назвав Бог що твердь – небо. І розкинулось над землею безкрає блакитне небо. І побачив Господь, як це красиво. Це сталося на другий день. (Діти розфарбовують небо).

І сказав Бог: «Хай вода збереться в одне місце і з'явиться суходіл». За словом Божим зібралася вода в одне місце.

- Пригадайте, які водойми ви знаєте? (Річка, озеро, море, океан).

Учитель. А суходіл, який виступив з-під води, Бог назвав Землею. Та пустою і непривітною була земля. Тож вирішив Господь: «Хай виростуть на землі всякі рослини, які дадуть насіння і плоди, щоб рости і розмножуватися».

- А які рослини ви знаєте? (Відповіді дітей). Яких тільки не з'явилося рослин: і червоних, і рожевих, і жовтих, і блакитних – так що весь світ став яскравим і різнобарвним. Це був третій день.

- А зараз розфарбуємо і намалюємо ці рослини і цей яскравий Божий світ.

- Давайте, діти, поглянемо на небо. Що прикрашає наше ясне небо вдень? (Сонце).

- А вночі? (Місяць і зорі). І сотворив Бог сонце, щоб світило воно вдень, а місяць із зірками, щоб світили вони вночі. Сталося це на четвертий день. Який колір допоможе прикрасити наш малюнок? (Жовтий).

- Тож давайте намалюємо і розфарбуємо наші небесні світила. (Діти малюють).

Учитель. Побачив Господь, який прекрасний цей світ: по небу пливли хмаринки, сяяло сонечко, співали веселі струмочки, а в повітрі стояв тонкий аромат запашних квітів. Та не чути було щебетання птахів, не лігали метелики з квітки на квітку, не виблискувала срібною лускою риба в озері. І сказав Господь: «Хай попливуть у воді риби, а в небо хай полинуть птахи». І сталося так на п'ятий день.

- Намалюємо риб, птахів, тварин. (Діти малюють).

Учитель. І сказав Господь: «Хай з'являться на землі всякі тварини». І сталося так, як сказав Бог, а світ наповнився розмаїттям голосів тварин. Це був день шостий.

- Намалюємо деяких тварин та розфарбуємо їх. (Діти малюють).

Учитель. І не міг Господь намилуватися Своїм творінням: таке все було красиве. Сонце сотворив, щоб воно світило на небі і давало всьому живому силу; дощ, щоб напував усі рослини;

створив повітря, щоб рослини і тварини могли дихати. Усе він продумав і дав нам.

4. Бесіда за ілюстраціями підручника.

- А тепер розгляньте ілюстрації в підручнику на стр. 20-21, 25 і порівняйте їх з вашими малюнками.

5. Додаткове завдання.

Учитель. Сьогодні є багато наукових даних про те, як формувався наш світ. Вони жодним чином не суперечать Біблії. Про них, за бажанням, ви зможете вдома дізнатися додатково на сторінках підручника 22-24.

6. Обговорення життєвої ситуації

- Прочитайте на сторінці 31 підручника життєву ситуацію під назвою та «Само по собі» і розкажіть, з ким ви погоджуєтесь - з біологом, чи астрономом.

3. Премудрість Творця

1. Учитель. Світ премудро влаштований Богом. Все у світу досконале, буває різноманітністю життя. На сторінках 26-28 підручника ви зможете більше дізнатися про високорганізований порядок землі й усіх живих організмів, як дивно й унікально спроектована наша планета для того, щоб на ній буяло багатство життя.

2. Обговорення життєвих ситуацій

- Прочитайте на сторінці 32 підручника життєву ситуацію під назвою та «Премудрість Божа» і розкажіть, як мудрець переконався у Божій премудрості.

4. Проблеми захисту світу як Божого творіння

1. Бесіда з учнями

Учитель. У сучасному світі спостерігається значне погіршення навколишнього середовища, яке пов'язується з поведінкою кожної людини, із стилем її життя та матеріальним виробництвом. Прочитайте в підручнику на сторінці 30 про негативні наслідки впливу людей на навколишнє середовище.

- Як людина повинна ставитися до навколишнього світу?

- Ознайомтеся з оповіданням В. О. Сухомлинського (сторінки підручника 30-31) і поміркуйте, як потрібно себе застерігати від негідних вчинків, ставитись до навколишнього середовища.

V. Узагальнення і систематизація знань

1. Обговорення вивченого

- То де взялося все, що нас оточує? (Все створив Господь.)

- Як Господь створив світ? (Своїм могутнім словом «Нехай так станеться»).

- Чи запам'ятали ви, що створював Бог кожного дня?

2. Робота з таблицею в підручнику (сторінка 26 «Вісім творчих дій Бога»)

- Пригадайте, що відбувалося кожного дня під час створення світу.

(Першого дня Бог створив день і ніч;

другого дня – небо (ангелів);

третього дня відділив воду від суші, внаслідок чого виникли моря, річки, озера, а на суші почали рости рослини;

четвертого дня – небесні світила: сонце, місяць і зорі;

п'ятого дня – птахів і риб;

шостого дня – тварин на суші та людину).

- Протягом якого періоду Бог створив світ? (За шість днів, а на сьомий відпочивав).

- Як ви вважаєте, що таке «один день» створення світу? (Один день – це великий проміжок часу: 10, 100, 1000 або навіть 1 000 000 років).

- А як ви думаєте, чому Бог створив світ? (Бог створив світ із любові. Він хотів про когось турбуватися).

Учитель. Бог був завжди, Він є і буде, що б не сталося з нами. Господь вічний і невмирущий. Бог є скрізь, на кожному місці, тому кажемо, що Він є всюди присутній. Бог не має тіла, тому ми не можемо бачити Всевишнього, зате Бог усе бачить і чує.

Спостерігаючи за змінами дня і ночі, пір року, ми переконуємося у змінності світу. Але разом з тим він постійний: все повторюється. У світі панує порядок і гармонія, нічого не бракує і нічого зайвого. Це Божий закон – Гармонії і Любові.

- Як ви думаєте, чому Бог створив людину останньою? (Він все приготував для неї, щоб вона почувала себе щасливою).

- Чи залежить від нас, яким буде світ? (Так, все треба цінувати, берегти, любити, примножувати).

3. Вибрати правильні відповіді

1. Третього дня Бог створив:

а) людину;

б) світло;

в) море і сушу;

г) рослини.

2. П'ятого дня Бог створив:
- риб і птахів;
 - небосхил;
 - звірів.
3. Наша планета Земля:
- бує багатством життя;
 - прекрасно спроектована;
 - подібна до багатьох інших планет.
4. Із живих істот Бог першими створив:
- риб і птахів;
 - людину;
 - звірів.
4. Гра «Можна – не можна» (діти сигналізують червоними і зеленими картками):
- обдирати кору дерев;
 - підгодовувати взимку птахів;
 - ламати гілки дерев;
 - прибирати місце свого відпочинку;
 - ловити метеликів;
 - кидати в річку сміття;
 - топтати траву;
 - чистити джерела;
 - збирати лікарські трави;
 - поливати квіти;
 - охороняти тварин.
5. Хвилинка творчості
- Станемо добрими чарівниками і відновимо порядок у віршику:

Кульбабка тиха при стежині
Жовтіється сама собі.
А у волошки очі ... (сині),
А в неба очі ... (голубі).

VI. Підсумок уроку

- Чи отримали ви відповіді на запитання, які вас цікавили?
- Що вас найбільше вразило?
- Що вам захотілося намалювати?
- Намалюйте до наступного уроку малюнок про створення світу, перегляньте ілюстрації у «Біблії для дітей» і прочитайте. А найголовніше – не забувайте цінувати світ, учіться радіти всьому красивому і доброму, чинити хороші справи.

VII. Домашнє завдання

1. Виконати домашнє завдання, вказане в підручнику в кінці параграфа.
2. Опрацювати §2 підручника, за бажанням прочитайте додаткову інформацію на сторінках 22-24 та 26-29.

Урок 3

Тема. Створення людини. Покликання людини у світі

Мета уроку: дати дітям уявлення про створення Богом людини, любов і довіру Бога до людей; підвести учнів до висновку, що призначення людини - у гідному виконанні Божих Заповідей, у співпраці з Господом, у творенні життя доброго, праведного, святого; вчити дітей цінувати життя як Божий дар; виховувати любов до ближнього, працьовитість, терпіння, бажання робити добрі справи; розвивати в учнів вміння пояснювати біблійний погляд на виникнення світу і людини.

Очікувані результати (для учнів):

- володіти початковими поняттями про створення Богом всесвіту та людини на Землі;
- розвивати уявлення про навколишній світ та про красу людини, яка створена за образом і за подобою Божою;
- аналізувати різні теорії щодо походження людини (відомі з інших навчальних курсів);
- намагатися відповісти на питання: «Для чого була створена людина?»

Основні поняття: трискладовість людини: тіло, душа, дух; покликання, служіння.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організаційний момент. Привітання.

II. Перевірка домашнього завдання

1. Гра «Гармошечка»

На аркуші паперу, складеному у вигляді гармошки, записані запитання. Учні по черзі відповідають.

- Чому Бог створив світ ?
- Як Він створив світ?

- Що Бог робив для того, щоб створити світ?
- Скільки днів Бог творив світ?
- Що значить один день творення світу?
- Що створив Бог першого дня?
- Що створив другого дня?
- Третього дня?
- Четвертого?
- П'ятого?
- Шостого?
- Чому ми відпочиваємо в неділю?

2. Бесіда

- Які малюнки ви намалювали про створення світу?
- Чи можемо ми визначити, яка квітка найкрасивіша?
- Яка тварина найпотрібніша?
- Спробуйте закінчити фразу: «Кожна рослина, тварина має у світі ... (своє призначення).

III. Актуалізація опорних знань

1. Гра «Знайди слово» (малюнок дівчинки і квіточки)

Вибрати із поданих на картках слів ті, які підходять до опису дівчинки, квіточки.

ласкава	запашна
висока	добра
красива	ніжна
рожева	весела
колюча	працьовита.

- Чи були слова, які підходять до обох малюнків?
- Чи можна знайти спільне у людини з рослинами і тваринами? (Народжуємося, ростемо, дихаємо, харчуємося).
- Чим ми відрізняємося від них? (Розумом, інтелектом, волею).

IV. Повідомлення теми уроку

Учитель. Коли Бог на шостий день створив чудовий світ, тварини дружно жили серед трав і квітів, але всі вони чекали, чи не з'явиться хтось могутніший і мудріший, кому вони могли б послужити. І Бог створив небачену досі істоту. Це була ... (людина).

- Прочитайте на початку §3 (сторінка 33) завдання нашого уроку.
- Тож сьогодні ми будемо детально знайомитись з тим, як Бог створив людину, про її покликання у світі.

V. Вивчення нового матеріалу.

1. Створення людини

1. Учитель. Щоб зрозуміти, як це було, звернемось до сторінок Святого Письма (учитель зачитує уривки про створення людини з Біблії: Буття 1:26-31; 2:7-22).

2. Робота з підручником (сторінки 34-35): розгляд ілюстрацій.

3. Осмилення прочитаного. Доповнення учителя

Учитель. Господь створив людину за своїм образом і подобою. У людини були ясні очі, пряма шляхетна постава, працьовиті й умілі руки. А найголовніше – людина отримала розумну душу, завдяки якій ми можемо думати, радіти, сумувати, любити, а найголовніше – бачити добро, яке йде від Бога, від добрих людей і робити добро іншим. Ми є те світло, яке запалив Бог. Кожна людина є неповторною, вона має право і здатність чинити так, як забажає, тобто має ще й власну волю.

На сторінках 36-39 вдома (за бажанням) ви зможете прочитати розповідь про людину, в якій йде мова про трискладовість людини, яка має не тільки душу і тіло, а й дух, який є визначальним началом, проявляється у внутрішньому голосі Божому – совісті, а також закладеному у нас прагненні Бога і страсі Божому.

4. Відповіді на запитання за змістом прочитаного

- Які ж вчинки повинна робити людина, щоб засвідчити свою любов до того, хто її створив? (Вчинки повинні бути обов'язково спрямовані на добро, на допомогу всьому живому і неживому, на любов і милосердя).

- Що відбувається, якщо людина цього не робить?

- Чи відповідає вона тоді своєму призначенню? (Тоді людина перетворюється на бездуховну істоту, позбавлену волі, уподібнюється до тварин).

2. Життя перших людей в раю

1. Робота з підручником (сторінки 38-40)

2. Беседа

- У чому проявлялось щастя людей в раю?

- Як поводити в раю себе тварини?

- Як люди спілкувалися в раю з Богом?

- Яку заповідь Бог дав людям?

3. Покликання людини у світі

1. Розповідь учителя. Бог створив нас, людей, за образом і

подобою Своєю, дав нам розум, волю і безсмертну душу для того, щоб, пізнаючи Бога й уподібнюючись Йому, ми ставали усе кращими і добрішими, все більше удосконалювалися й успадкували вічне блаженне життя з Богом. Тому існування людини на землі має глибокий сенс, велике призначення і високу мету.

У Божій світобудові немає і не може бути чогось безглузлого. І якщо людина живе без віри у Бога, не за заповідями Божими, не для майбутнього вічного життя, то й існування такої людини на землі втрачає сенс. Людям, які живуть без Бога, життя здається незрозумілим і випадковим, а самі такі люди часто бувають гірші за звірів.

Кожній людині, щоб виконати своє призначення на землі й здобути вічне спасіння, необхідно: по-перше, пізнати істинного Бога і правильно вірувати у Нього, тобто мати істинну віру, і, по-друге, жити за цією вірою, тобто любити Бога та людей і чинити добрі справи.

Кожна людина народжується з певною метою, тобто має певне покликання. У неї є свої здібності, таланти, схильність до певної справи. Хтось гарно співає, пише вірші чи малює картини, хтось добре розв'язує задачі або вирощує квіти, а хтось просто вміє слухати інших, спілкуватися і допомагає людям вирішувати проблеми.

2. Робота з підручником

Прочитайте в підручнику (сторінки 40-41), у чому ми розуміємо покликання, служіння і завдання людини.

- Чи погоджуєтесь ви зі словами, що знайти своє покликання – джерело щастя?
- Кому повинна служити людина?
- Чому служіння Богу, церкві і народу – велика честь, відповідальність і праця?

3. Поетична сторінка

- Прочитайте вірш відомого українського поета В. Бажана на сторінці 42 і розкажіть, для чого Бог дарував нам життя.

4. Життєва історія

- Прочитайте на с. 43 дві життєві історії «Добрий звичай» та «Чому плакав Сергійко».
- Чому вони вас повчають?

VI. Закріплення вивченого

1. Узагальнююча бесіда

- Діти, давайте разом подумаємо, що має робити людина, щоб відповідати своєму призначенню?

1) Людина обов'язково повинна працювати, вміти терпіти та переборювати труднощі.

Вірш « Руки» Л. Савчук

Тепла і ніжна в матусі рука.

Дужа й солонна вона – в моряка.

У сталевара – міцна й мозолиста.

Легка, мов крило, – в піаніста-артиста.

В лікаря – чуйна.

Шорстка – в хлібороба...

Тільки ніяка рука у нероби.

- Пояснити, чому різні руки у людей?

- Ким ви мрієте стати в майбутньому?

2) Людина повинна любити ближніх і турбуватися про них.

Жити треба так, щоб комусь від цього було радісно.

3) Людина повинна постійно робити добрі справи.

- Які добрі справи можна зробити для дерева?

- Птаха?

- Мурахи?

2. Практичні вправи

- Зліва намалуйте те, що створив Бог, а справа – те, що може створити людина.

- Подумайте, як потрібно звернутися до людини, щоб вона була рада вашому зверненню?

- Звернись лагідно до сусіда.

- Якими словами можна звернутися до незнайомої людини?

3. Проблемна ситуація

- Що робити, коли сестричка плаче?

- Як себе вести, коли мама стомлена?

- Чи завжди можна робити те, що хочеться?

- Наведіть приклади праведного людського життя, відповідного призначеного Богом покликанню. (Ісус Христос, святі, апостоли, воїни, відомі діячі, лікарі, письменники тощо).

VII. Підсумок уроку

- Чи знайшли ви відповіді на питання, які вас цікавили?

- Чи зрозуміли, для чого була створена людина і в чому її покликання?

VIII. Домашнє завдання

1. Подумайте, які зміни у вас хоче бачити Бог.
2. За бажанням намалюйте, як ви уявляєте життя людей в раю.
3. Прочитайте на стр. 36-39 додаткову інформацію про людину.

Урок 4

Тема. Свідомий вибір між добром і злом. Гріхопадіння перших людей

Мета уроку: розкрити дітям залежність нашого життя від правильного вибору між добром і злом, вчити їх бачити причинно-наслідкові зв'язки, об'єктивно оцінювати свої та чужі вчинки, вчасно виправляти негідні вчинки; виховувати відповідальність за свої справи; розвивати вміння тлумачити зміст понять «добро» і «зло»; розвивати вміння моделювати ситуації з прикладами різних вчинків людей та аналізувати їх.

Очікувані результати (для учнів):

- пояснювати поняття «добро», «зло», «Божі настанови», «гріх», «свідомий і несвідомий вибір»;
- розуміти, яка характерна ознака порушення гармонії в людині (коли людина обирає зло);
- пояснювати вплив зовнішніх факторів на вибір людини на прикладі гріхопадіння перших людей;
- називати основні причини існування гріховних станів у сучасному світі;
- виявляти уміння ставити питання щодо свідомого й несвідомого вибору людиною свого місця, свого життєвого шляху.

Основні поняття: добро, зло, гріх, непослух, первородний гріх.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Перевірка домашнього завдання

1. Перегляд дитячих малюнків із коментуванням авторів.
2. Слухання міркувань дітей про те, які зміни в них самих були б богогодні.

III. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Є така казка про багатиря, який зустрів камінь на роздоріжжі, і мав вибрати із трьох доріг (демонстрація ілюстрації). В кожній людині (і у вас теж) буде так, що треба вибрати, яким шляхом йти, для чого жити. Можна жити, щоб мати більше гарних речей, смачної їжі. Це непогано, але якщо ми при цьому забудемо, що є люди, яким немає чого їсти, які недужі, нещасні, потребують нашої поради чи допомоги, то станемо на стежину зла. Буває й так – не хочеться працювати. Хтось подумає: не буду нічого робити, відпочивати і розважатися легше і приємніше. А під кінець шляху озирнеться людина, а за нею лише витоптана трава, сміття і більш нічого.

- Чи можна жити так, щоб не залишати після себе поганих слідів, а лише добру пам'ять? (Роздуми дітей).

Учитель. На попередньому уроці ми вчили, що Бог створив людину вільною. Вона має свободу вибору. Сума наших «маленьких» виборів породжує певні якості життя: що вибрали, те й отримали, а що отримали, з тим і живемо. Сьогодні ми дізнаємось про те, як несвідомо Адам і Єва, піддавшись спокусі, зробили неправильний вибір, порушили заповідь Богу, що мало незворотні наслідки не тільки для них, а й для всього людства.

Прочитайте завдання нашого уроку, розміщені на початку §4, на сторінці 44.

IV. Вивчення нової теми

1. Гріхопадіння перших людей

1. Вступне слово учителя

Перші люди недовго жили в раю, замість щастя вони отримали велику біду, зробивши неправильний вибір між дорогами життя (Бог) і смерті (порушення Його заповідей, гріх). Як це відбулося, ми дізнаємося, прочитавши про ці події в уривках Святого Письма, наведеного в підручнику на сторінках 46 (учні читають матеріал підручника, учитель коментує, пояснює).

2. Робота з підручником

3. Бесіда за прочитаним

- Хто заздрило людям в раю?
- Як спокусив диявол Єву?
- Чи могла Єва не піддатися спокусі? Що для цього їй було потрібно?
- Чим дерево привабило Єву?

- Яким уроком це повинно бути для нас?
- Чому, на вашу думку, Адам не тільки зупинив Єву, а й сам вкусив забороненого плода?

2. Поняття «гріх»

1. Пояснення вчителя

Те, що зробили Адам і Єва, є порушенням волі, закону Божого. Прочитайте в підручнику на сторінці 47, яким словом називається таке порушення. Цей перший гріх Адама і Єви, чи гріхопадіння людей, називається *первородним гріхом*, бо саме цей гріх згодом став початком для всіх наступних гріхів у людях.

2. Робота з підручником

Учитель. Гріх Адама і Єви не був першим порушенням волі Божої. У світі вже існувало зло. Давайте дізнаємось, звідки взялося зло і хто першим порушив волю Божу. Про це прочитаємо в підручнику на сторінці 47.

3. Бесіда за прочитаним

- Який світ спочатку створив Бог?
- Хто такі ангели?
- Чому найдужчий ангел не забажав любити Бога і виконувати його волю? Що він вчинив?
- Як Бог покарав таких ангелів за спротив?
- Ким стали непокірні ангели?
- Як став називатися перший з темних ангелів?

4. Доповнення учителя. Диявол, маючи непокору й образу на Бога, після створення Богом видимого світу вирішив все своє зло направити на його вище творіння – людину. Диявол навчив і людей не слухатися Бога – грішити. Він спокусив, тобто хитрощами й обманом навчив перших створених Богом людей – Адама і Єву – порушити волю Божу. Всі ми, люди, походимо від Адама і Єви, які згрішили, і тому ми народжуємось у гріховному стані. Постійно переходячи з покоління в покоління, гріх охопив усіх людей і всіх підкорив собі. Всі люди (одні більше, інші менше) – грішні.

Гріх же завжди віддаляє людину від Бога і веде до страждань, хвороб та вічної смерті. Тому всі люди стали страждати і вмирати. Самі люди власними силами вже не могли подолати зло, яке поширилось у світі, і знищити смерть. Але Бог з милосердя Свого допоміг людям у цьому, пославши на землю

Свого Сина, Спасителя нашого, Ісуса Христа.

3. Розгляд життєвих ситуацій

1. Знайомство з оповіданням (сторінка 48) «Вибір».

- Який вибір зробила дівчинка?

2. Знайомство з притчею (сторінка 49)

- Прочитайте притчу і поясніть, чому у світі так багато болю і страждань.

V. Закріплення вивченого

1. Бесіда з елементами дискусії

- Звідки у світі з'явилося зло?

- Докажіть, що люди грішні з власної вини.

- Наведіть приклади, що ви відносите до добра, а що до зла.

ДОБРО

ЗЛО

доброта

зздрість

милосердя

ненависть

любов

лінь

справедливість

зарозумілість

мужність

жадібність

співчуття

зрада

працьовитість

підлість

благородство

байдужість

воля

хвалькуватість

ввічливість

хитрість

совість

шкідливі звички

- Які вчинки легше робити?

- А які приємніше?

2. Поетична хвилинка. Вірш М. Бажана «Добро»

Вчора трудився багато,

Так багато потрудився,

Часу я не марнував:

Що до вечора втомився.

Молоток приніс для тата,

Каже братик мій Митько,

Киці хатку збудував.

Що я просто є хвалько.

Одягнув свою сестричку,

Та я зовсім не хвалюся,

І знайшов їй рукавичку.

З вами радістю ділюся.

Посуд помив матусі,

Ви ж, малята, не лініться,

Окуляри знайшов бабусі.

Добро робити й ви учіться.

- Чи могли б ви додати щось своє до переліку добрих справ у цьому вірші?

3. Робота з прислів'ями

Пояснити народні прислів'я:

- Всякий свого щастя коваль.
 - Добре ім'я – найкраще багатство.
 - Обираєш вчинок – обираєш і наслідок.
 - Добрі діла облагороджують людину.
4. Бесіда. Чи знаєте ви приклади служіння добру з біблійних історій? (Ісус Христос, Божа Мати, Микола-Чудотворець, Пантелеймон-Цілитель, Мойсей, Йосиф, Авраам тощо).
- Пам'ятайте золоте правило: «Тож у всьому що хочете, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви» (Мтв. 7,12)
 - Які негативні вчинки можуть призвести до тяжких наслідків? Чому? (Діти висловлюють свої міркування).

Обман	Лінощі
Лихослів'я	Жадібність
Зрада	Заздрість
Шкідливі звички	Байдужість

VI. Підсумки

Гра «Тепле сердечко»

Всі діти утворюють велике коло теплового серця. Кожний по черзі бере за руку свого сусіда і при цьому каже йому якесь ласкаве слово.

VII. Домашнє завдання

Зробіть сьогодні щось корисне для своїх рідних і поспостерігайте за їхньою реакцією.

Урок 5

Тема. Наслідки зла. Заздрість. Каїн та Авель

Мета уроку: розкрити на конкретних прикладах поняття «заздрість»; прослідкувати зародження, причини, наслідки заздрості; виховувати в собі позитивні якості; розвивати в учнів уміння правильно поступати в різних життєвих ситуаціях.

Очікувані результати (для учнів):

- розуміти наслідки зла, що несе сучасне людство (приклади з суспільного та особистого життя);
- пояснювати зміст понять «заздрість», «гордість», «зухвалість», «зневага», «невдячність» тощо;
- називати характерні риси Каїна та Авеля як риси сучасних людей;

- оцінювати власні потреби самовдосконалення (бути схожим на Авеля чи Каїна).

Основні поняття: «заздрість», «гордість», «зухвалість», «зневага», «невдячність».

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: Біблія для дітей, ілюстрації із зображенням Каїна та Авеля, прислів'я, мультимедійний супровід уроку.

Хід уроку

I. Організаційний момент. Привітання

II. Актуалізація опорних знань

1. Бесіда з учнями

Учитель. Діти, на минулому уроці ми говорили про перших людей – Адама і Єву.

- Що з ними сталося? (скуштували заборонений плід, не послухали Бога).

Учитель. Адам і Єва вчинили перший гріх на землі – ослуhalись Господа.

- Як за це їх покарав Господь? (Вигнав їх із раю, а також Бог сказав, що люди в праці будуть добувати собі їжу. Вони стали смертними).

- Давайте згадаємо, що ж означає поняття «гріх»? (Гріх, або зло, є порушення закону Божого; беззаконня, чи іншими словами гріх, є переступ волі Божої).

- А тепер згадаємо, які гріхи є найтяжчими або «смертними». (Гнів, заздрість, гордість, перелюб, лінь, жадність).

III. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Прочитайте назву наступного параграфа підручника на сторінці 50 та завдання до нього.

Тож на сьогоднішньому уроці ми розглянемо наслідки гріхопадіння, зла, як воно поступово поширилось по світу, дізнаємось про перше братовбивство, яке сталося у старозаповітні часи, причиною якого стала заздрість. Дізнаємось, хто такі Каїн і Авель.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Наслідки гріхопадіння

1. Розповідь вчителя з посиланням на текст Святого Письма (Буття, розділ 3), з використанням мультимедійного супроводу,

ілюстрацій підручника.

2. Обговорення, узагальнююча бесіда

- Чому Адам і Єва спробували заборонений плід? (Бажали набути досконалості, рівної Божій).
- Що сталося в результаті цього? (Вийшло навпаки: розум їхній потьмарився, їх стало гризти сумління, і вони позбавилися душевного спокою. Усе це сталося тому, що вони пізнали добро і зло супроти волі Божої, тобто через гріх).
- Чи покаялись люди перед Богом у своєму гріху і попросили прощення?
- Які наслідки вчиненого ними гріха Господь сповістив людям?
- Який завіт, або обітницю, дав Господь людям?
- Для чого Бог навчив людей приносити жертви? (Він повелів заколювати теля, ягня чи цапа і спалювати їх з молитвою про прощення гріхів і з вірою в прийдешнього Спасителя. Така жертва мала приноситися перед зображенням чи праобразом Спасителя, Який мав постраждати і пролити Свою кров за наші гріхи, тобто Своєю пречистою кров'ю омити душі наші від гріха і зробити їх чистими, святими, знову гідними раю).
- Чому Господь вигнав людей із раю? (Оскільки люди стали грішними, то не могли вже більше жити в раю).
- Кого Господь поставив при вході у рай з вогненным мечем, щоб охороняти шлях до дерева життя?

3. Доповнення вчителя.

Первородний гріх Адама і Єви з усіма його наслідками перейшов на всі покоління людей, які народилися від них і після них, тобто на все людство, – на всіх нас. Ось чому ми народжуємося грішними і підлягаємо всім наслідкам гріха: скорботам, хворобам і смерті. Отже, наслідки гріхопадіння виявилися величезними і тяжкими. Люди позбавилися райського блаженного життя. Світ, затьмарений гріхом, змінився: земля з того часу стала з потугою давати врожай, на полях разом з добрими плодами стали рости бур'яни; тварини стали боятися людей, стали дикими і хижими. З'явилися хвороби, страждання і смерть. Але, найголовніше, люди через свою гріховність втратили найближче і безпосереднє спілкування з Богом, Він уже не являвся їм видимим чином, як у раю, тобто молитва людей стала недосконалою.

2. Каїн і Авель.

1. Робота з підручником

Учитель . Після вигнання з раю в Адама і Єви почали народжуватися діти. Прочитайте в підручнику на сторінці 54, як звали їх перших синів та їх історію, розгляньте ілюстрації.

2. Бесіда після прочитаного

- Чим займався Каїн, а чим Авель?
- Чому вони приносили жертву Богу?
- Чому Бог прийняв жертву Авеля? (Авель був добрим і лагідним, він приносив жертву від чистого серця, з любов'ю і вірою в обітованого Спасителя, з молитвою про помилування і надією на милість Божу).
- Чому жертва Каїна була не прийнята Богом? (Каїн за натурою був злим і жорстоким, він приносив жертву тільки з необхідності, за звичаєм, без любові і страху Божого).
- Яке негативне почуття закралося в душу Каїна?
- Що вчинив Каїн, не поборовши в собі заздрість? (Покликав Авеля в поле і вбив його).
- Чи покався Каїн в тяжкому гріху?
- Які наслідки гріха братовбивства були для Каїна? (Бог прокляв Каїна, мучаючись докорами совісті, з дружиною той втік від своїх батьків і пішов поневірятися по землі).
- Чому вбивство є тяжким гріхом? (Життя людини є дар Божий, тому людина не має права ні сама позбавлятися його, ні відбирати його в іншого. Позбавлення життя ближнього називається вбивством, а позбавлення самого себе життя називається самовбивством або самогубством і є найтяжчим гріхом).

3. Доповнення вчителя

Замість вбитого Авеля Бог дав Адаму і Єві третього сина – благочестивого Сифа, а згодом і ще багатьох інших дітей. Адам і Єва довго жили на землі. Адам прожив 930 років. Багато горя і страждань зазнали вони, щиро розкаялися у своєму гріху і твердо увірували в обітваного Спасителя. Віра ця спасла їх, вони перебувають тепер у соборі святих праотців.

3. Робота над поняттям «заздрість»

1. Евристична бесіда

- Сформулюймо одним словом чи словосполученням, що ж таке заздрість? (Асоціативний ряд: жажливе почуття, ненависть до

іншого, жаль, зло, хвороби, страждання, муки, гнів, страсті).

- Прочитайте у підручнику на сторінці 55 значення слова «заздрість».

- Чи заздрили ви комусь і чому? (Відповіді дітей).

Учитель. Заздять майже всі, але багато не розуміють цього, тому що не вміють спостерігати за ходом своїх думок, душевного стану. Адже зізнатися, що заздрили, – значить погодитися з тим, що інша людина краща, цікавіша й успішна.

Заздрість народжується разом з нами. Виникає вона з бажання стати кращим за іншого і небажанням самовдосконалюватися або радіти тому, що є.

Люди з давніх часів боролися із заздрістю. Мудрим був той, хто забороняв навіть сидати за один стіл із заздріником, маючи під цим на увазі будь-яке спілкування.

2. Відомі люди про почуття заздрості

Прочитайте в підручнику на сторінці 56, як сказав про заздрість мудрий цар Соломон, історію якого ми будемо вивчати у шостому класі, та видатний український педагог Василь Сухомлинський.

Є ще одна особливість заздрості. Чим вона сильніша, тим більше раниць свого носія. Стріли, кинуті з силою у щось тверде і міцне, відлігають назад до того, хто їх пустив. Хіба хтось, заздрячи достоїнствам іншого, хоч трохи їх применшив? Ні, звичайно, але заздріник продовжує сам себе мучити і виснажувати.

3. Розгляд життєвих історій

Учитель. Прочитайте на сторінці 56 в підручнику оповідання «Сила заздрості». У чому ви її вбачаєте? Дослухайтесь до порад в кінці цієї життєвої історії.

Прочитайте на стр. 57 притчу Господню «Про найнятих робітників»

- У чому повчальність цієї притчі?

V. Узагальнення вивченого

1. Обговорення біблійної розповіді

- То чому брат убив брата? (Через заздрість.)

- А чи міг би Каїн утриматися від вбивства? (Міг, якби не допускав у своє серце заздрість, потім гнів, а потім – бажання вбити).

- Чи може заздрісна людина боротися зі своїми недоліками? (Так, тільки сама людина може зробити себе кращою, взяти себе в руки, проявити силу волі і самовдосконалюватися).

- Як ви розумієте зміст понять «заздрість», «гордість», «зухвалість», «зневага», «невдячність»?

- Назвіть характерні риси Каїна та Авеля. Чи мають подібні риси сучасні люди?

- Як не допустити у своє серце заздрість, гнів, зухвалість, зневагу та інші негативні риси?

- Що означає проявляти силу волі, самовдосконалюватися?

2. Літературна хвилинка

- Давайте згадаємо казку О. С. Пушкіна «Про рибака і рибку». Чому бабуся була такою ненаситною? (Через свою заздрість їй було всього мало, потрібно було все більше і більше влади, багатства, вона перетворилась на горду, зухвалу, невдячну людину).

- Чим закінчилась казка? (Через свою заздрість бабуся знову залишилася ні з чим).

3. Вибрати правильні відповіді

1) Під злом ми розуміємо:

- а) страждання;
- б) нестатки і біди;
- в) гріхи і моральні провини.

2) Причиною зла в світі є:

- а) порушення закону Божого;
- б) зіпсована воля людини;
- в) спокуси диявола.

4. Робота з прислів'ями

Люди, які з давніх-давен боролися з цим гріхом, створили багато казок, байок та прислів'їв, у яких висміювали заздрість та застерігали від неї. Давайте і ми розберемо декілька прислів'їв, наведених у підручнику на сторінці 58.

VI. Підсумок уроку

Учитель. Ми з вами вже розглянули, що таке заздрість і як вона тягне за собою інші негативні риси, обростаючи, як снігова куля. Дійсно, потрібно брати приклад з того, хто досяг багато чого в житті, і намагатися покращувати результати, самовдосконалюватися, і тоді легше житиметься і нам, і оточуючим.

А якщо ми згрішили, позаздрили кому-небудь, то потрібно помолитися Богу, щоб Він пробачив нам гріхи наші, і Господь обов'язково допоможе.

VII. Домашнє завдання

Учитель. Обговоріть з рідними біблійну розповідь про Каїна й Авеля та гріх заздрості.

Урок 6

Тема. Необхідність втечі від зла. Праведний Ной. Потоп.

Мета уроку: показати учням, що причиною наших страждань є наслідки гріхопадіння; спираючись на приклади з Біблії та життя сучасних людей, підвести їх до висновку про необхідність втечі від зла; вчити учнів аналізувати та виправляти свою поведінку; пояснити суть каяття та прощення гріхів; викликати бажання жити праведно, беручи за приклад біблійних героїв та гідних людей; розвивати в учнів почуття задоволення від праведних вчинків

Очікувані результати (для учнів):

- усвідомлювати необхідність перебування в добрі та доброму оточенні для праведної людини;
- мати уявлення про шляхи подолання перепон зла людиною, яка любить Бога;
- формулювати (за допомогою вчителя) змістовний план «втечі від зла» в сучасному світі та розмірковувати про перепони на цьому шляху;
- дотримуватися правил духовної безпеки на прикладі вірності Ноя настановам від Бога.

Основні поняття: моральний занепад, потоп, «втеча від зла».

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: мультимедійний супровід уроку.

Хід уроку

I. Організаційний момент. Привітання

II. Перевірка домашнього завдання

1. Опитування учнів за запитаннями підручника (сторінка 58).

2. Бесіда про добрі справи, які діти зробили для своїх рідних та про почуття, які вони самі при цьому відчували.

III. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. А тепер пригадайте, як ви себе почували, коли скоїли щось негарне? (Було соромно і незручно.)

Дійсно, той, хто живе зі злом, страждає. Тому сьогодні на уроці ми поговоримо про те, як позбутися зла, щоб покращити своє життя.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Необхідність втечі від зла

1. Евристична бесіда

Учитель. Давня мудрість визначила, що всередині людини сім добрих начал і сім злих, і що міра добра і зла в самій людині.

- Що ж робити, якщо навколо так багато зла? (роздуми учнів)

Учитель. У теперішньому житті багато потворного: пияцтво, наркоманія, насильство. Підлітки і молодь палять цигарки, пиячать, уживають наркотики, використовують брутальні слова, не звертаючи уваги на оточуючих. Потворно, коли так себе поводить дівчина, коли люди завдають один одному болю, думають лише про себе.

- Та чи все так погано? Чи переважає зло?

Прочитайте в підручнику на сторінці 59 з цього приводу слова відомого вченого Д. Лихачова.

- У чому ж початкова, корінна причина зла?

Щоб відповісти на це запитання, слід звернутися до витоків людства, до першої пари – Адама і Єви.

- Як ви гадаєте, чому? (Перші люди відійшли від моральних законів, установлених Богом, і втратили свою досконалість і були покарані за це появою зла).

- Як боротися із злом?

Прочитайте і запам'ятайте з цього приводу поради на сторінках 59-60 підручника.

2. Обговорення пам'ятки.

3. Перехід до ознайомлення з біблійною історією.

- А хто з вас читав у Біблії для дітей про ще одну історію покарання багатьох людей за гріхи? (Історія всесвітнього потопу).

2. Праведний Ной та всесвітній потоп

1. Читання учнями та коментування вчителем матеріалу

підручника (сторінки 60-63) з переглядом ілюстративних матеріалів. Мультимедійний супровід вивченого.

2. Узагальнення. Бесіда за запитаннями

- За що Бог покарав людей потопом?

(Бачачи велике розбещення людей, милосердний Господь дав їм час на покаяння та виправлення сто двадцять років. Але люди не тільки не виправились, а стали ще гіршими. Тоді Господь визначив омити (очистити) землю водою від нечестивого людського роду).

- Чому Бог вирішив урятувати лише Ноя та його родину? (усіх людей на землі залишився вірним Богу тільки один нащадок Сифа – праведний Ной зі своєю родиною. Праведного Ноя Бог вирішив зберегти на землі для подальшого розмноження людей).

- Що побудував Ной із своїми синами? (ковчег)

- Хто їй повелів його будувати? (Бог).

- Скільки років вони на це потратили? (120)

- Кого з собою до ковчегу взяв Ной? (Ной, за велінням Божим, увійшов до ковчегу зі своєю дружиною, трьома синами та їхніми дружинами і, за наказом Божим, узяв із собою усіх тварин і птахів, які не можуть жити у воді, чистих (тобто яких можна приносити у жертву) по сім пар, а нечистих – по одній парі, щоб зберегти їх рід для всієї землі).

- Скільки часу тривав потоп? (злива тривала 40 діб, а вода піднімалася ще ротягом 150 днів).

- Яким чином Ной зрозумів, що вода зійшла із землі? (випустив голуба, який приніс в дзьобі зелений оливковий листочок).

- Що збудував Ной, коли вийшов із ковчегу? (жертвник).

- Яку обігницю дав Господь людям після потопу? (що більше не буде потопу).

- Що стало її символом? (веселка).

- За бажанням, вдома на сторінках 63-65 підручника дізнайтеся про сучасні наукові дані про всесвітній потоп та його наслідки.

3. Розгляд життєвих ситуацій

1. Прочитайте на сторінці 66 підручника оповідання «Про дуба-велета».

- Чи може подібне статися із людиною?

- Як ви розумієте слова «моральний занепад»?

- Чи нагадує вам це історію допотопних людей?

- Чи спостерігаємо ми сьогодні подібне в багатьох людях?
- 2. Прочитайте оповідання «Отруйна каблучка».
- Що є в нашому житті подібною отрутою?
- Як від них потрібно берегтися?

V. Закріплення вивченого

1. Практичне застосування набутих знань

Оцінити ситуацію

1) Отримавши на уроці низьку оцінку, повертаєшся додому, де з'ясується, що мама – у ліжку з високою температурою. Не наважуєшся сказати їй про свою невдачу, щоб додатково не хвилювати.

- Твій вчинок – добро чи зло?

2) Отримавши на день народження у подарунок коробку улюблених цукерок, відразу ховаєш їх від стороннього ока, не збираючись нікого пригощати.

- Чим такий вчинок небезпечний?

3) Двоє хлопчиків бавились сірниками. Їхні батьки побачили це. Один суворо покарав сина, відібравши сірники. Другий пошкодував дитину і відмовився від покарання.

- Хто із батьків більше любив свою дитину? Які могли бути наслідки?

4) Ти бачиш, що подруга помилилась, зробила, на твій погляд, поганий вчинок і тобі дуже хочеться обговорити це з іншими, покритикувати її.

- Як це називається?

2. Збагачуйтеся народною мудрістю

- Злоба – поганий порадник.

- Хто зле робить, то все по собі.

- Зі злості болять кості.

- Такий злий, що аж у роті чорно.

- Все добре переймай, а зла уникай.

3. Вибрати правильні відповіді (з а завданнями підручника, сторінка 66).

VI. Підсумок уроку

1) Розгляд пригчі «Серце» (Г. Юдін «Врятована душа»).

Висновок: добро пам'ятай, зло забувай.

2) Хто з вас знає, за якими законами повинна жити людина, щоб уникнути зла? (За Божими заповідями).

- Спробуйте скористатись даними порадами у своєму житті і намагайтеся контролювати свої вчинки.

VII. Домашнє завдання

- Розпитайте своїх рідних про вашу сім'ю та підготуйте родовідне дерево.

Урок 7

Тема. Повага до батьків. Прокляття Хама

Мета уроку: ознайомити учнів із Божою Заповіддю шанування батьків, виховувати шанобливе ставлення до старших членів сім'ї; розвивати у дітей бажання допомагати батькам, тішити їх своїми успіхами й увагою; ознайомити учнів із змістом порушення п'ятої заповіді (поваги до батьків) на прикладі вчинків дітей Ноя; пояснити зміст прокляття Ноя та небезпеки від того для його дітей; з'ясувати сучасні прояви неповаги до батьків та вияви нелюбові до них як небезпеку в сучасному світі; вчити дітей сумлінно виконувати обов'язки члена сім'ї.

Очікувані результати (для учнів):

- розуміти зміст порушення п'ятої заповіді (поваги до батьків) на прикладі вчинків дітей Ноя;
- пояснювати зміст прокляття Ноя та небезпеки від того для його дітей;
- називати сучасні прояви неповаги до батьків та вияви нелюбові до них як небезпеку в сучасному світі.

Основні поняття: повага, прокляття, хамство.

Тип уроку: урок-роздум.

Хід уроку

I. Організаційна частина

Перевірка готовності до уроку (церковний дзвін, щебетання пташок – музичний супровід).

До початку уроку учні разом із вчителем організують виставку родовідних дерев «Ой роде наш красний, роде наш прекрасний!» Діти (за бажанням) підходять до виставки, демонструють своє родовідне дерево, показують сімейні фотографії і розповідають про свою сім'ю.

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель . Сьогодні на уроці ми говоритимемо про повагу до батьків і про те, які наслідки бувають тим, хто цю повагу порушує, виявляє нелюбов до рідних.

Прочитайте на сторінці 68 підручника про те, чого ви повинні навчитися на сьогоднішньому уроці.

III. Актуалізація опорних знань

1. Вступна бесіда

Учитель. Наші бабусі й дідусі, прабабусі та прадіди – це коріння великого і могутнього дерева роду українців-християн, на якому відросли гілочки – це батьки, та гілочки – це ви та ваші брати і сестрички.

З роду в рід життя кладе мости,

Без коріння саду не рости,

Без вітрила човен не пливе,

Без коріння гине все живе. (Цитата написана на дошці).

Усі ми повинні дбати про красу, чесність, порядність свого роду.

Ключові слова : «Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви». (Мв. 7,12).

2. Ситуативні завдання

1) Роздати кожному учневі шкалу поваг; попросити визначити за дванадцятибальною шкалою повагу до різних людей;

- Чому людину з оцінкою «12» ви поважаєте більше?

(Відповіді учнів).

- Чому людину з оцінкою «2» ви поважаєте менше? (Відповіді учнів).

- Про що ви думаєте, коли чуєте слово «повага»? (Відповіді учнів).

2) Поділити клас на дві команди: кожна команда пише на аркуші паперу якості, за які вони поважають людину. Після виконання завдання зачитують відповіді обох команд.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Повага до батьків

1. Бесіда з учнями

Учитель. Наш народ склав багато мудрих слів про родинні стосунки. Давайте спробуємо зрозуміти їх зміст. (Пояснення прислів'їв).

- Без сім'ї та роду немає народу.

- Шануй батька й неньку – проживеш довгенько.

- Хто шанує родину – той достойна людина.
- Хороша родина – щаслива дитина.
- Щаслива родина – міцна Україна.

Повага і шанування батьків – перший обов’язок дітей. Майже 3,5 тисячі років тому на кам’яних таблицях (їх називають скрижалями), які пророк Мойсей отримав від Бога на горі Синай, були вирізьблені слова: «*Шануй батька свого і матір свою, щоб добре було тобі і щоб довго ти жив на землі, яку дав тобі Господь*». Це є п’ята заповідь, якою Господь Бог наказує нам шанувати своїх батьків і за це обіцяє щасливе і благополучне життя. Розгляньте ілюстрацію на стр. 70 підручника.

- Що означає шанувати батьків? (Діти висловлюють свої думки з цього приводу; любити їх, бути уважними до них, поважати їх, не ображати ні словом, ні ділом, слухатись їх, радитись з ними, допомагати їм у роботі, бути терплячими і чуйними, а також молитися за них Богу як при житті, так і після смерті).

2. Важливі поради

- Прочитайте на сторінці 70 підручника важливі поради у ставленні до своїх батьків святителя Тихона Задонського.

3. Молитва за батьків

- Прочитайте на сторінці 71 підручника молитву, в якій ми просимо у Бога здоров’я для всієї сім’ї.

Учитель. Завжди намагайтеся бути слухняними і вихованими, добрими і чуйними, турбуйтеся про своїх батьків, не завдавайте їм прикрощів.

2. Прокляття Хама

1. Розповідь учителя

Гріх неповаги до батьків – це великий гріх. У Старому Заповіті того, хто ображав хоча б словом батька або матір, карали смертю. (Мк. 7,10; Вих. 21,16).

Ось одна із повчальних історій на цю тему про старозавітного патріарха Ноя.

2. Робота з підручником

Ознайомлення із історією прокляття Хама (підручник, сторінки 71-72).

Учитель. Ось як один поганий вчинок наклав відбиток на історію всього людства.

3. Бесіда за ілюстраціями підручника та мультимедійного супроводу уроку

4. Проблемне запитання

- А як діє сучасний хам?
- Прочитайте про це в підручнику на сторінці 73, як про це розповідає В. Сухомлинський.
- Батьки вас ростять, виховують, вчать добра, люблять. І як же не відплатити їм пошаною, ласкою і допомогою?

3. Розгляд життєвих ситуацій

1. Прочитайте на сторінці 73 оповідання «Черствість».

- Як навчитися робити добро у світі?
- 2. Прочитайте там же оповідання «Чи спонукав інших до хибних кроків?»
- Про які свої хибні кроки ви пам'ятаєте?

V. Закріплення вивченого

1. Дати відповіді на запитання:

- Що ви думаєте, коли чуєте слово «повага»?
- Чому повага і шанування батьків – перший обов'язок дітей?
- В якій Божій заповіді сказано про повагу до батьків?
- Чому праведний Ной прокляв свого сина?

2. Вибрати правильні відповіді.

1) Ной прокляв:

а) нащадків Хама;

б) Хама;

в) Іафета.

2) Хам був сином Ноя:

а) меншим;

б) старшим;

в) середнім.

3. Прочитати вірш

Батько й мати

Як мені вас не любити,

Рідний батьку, нене?

Та ж ви мене годували

І дбали про мене.

Батько розуму навчає,

Мама приголубить,

Ніхто мене так на світі,

Як вони не люблять.

Дай же, Боже, щоб я виріс,

В школі гарно вчився,

Щоб я батькові і ненці

Добре відплатився.

Б. Лепкий

- Як автор говорить про свою любов і повагу до батьків?

VI. Підсумок уроку

Учитель. Тож турбуйтеся про своїх батьків, будьте слухняними і вихованими, не завдавайте їм прикрощів, уважно ставтеся до них, бо вони вас виховали, і ви зобов'язані їм своїм життям. Давайте напишемо на скрижальях свого серця: «Шануй батька свого і матір свою, щоб добре було тобі і щоб довго ти жив на землі, яку дав тобі Господь».

Я сподіваюся, що від сьогоднішньої зустрічі у ваших серцях стало більше любові до своїх рідних. А зараз пропоную запалити свічку і ще раз прочитати разом молитву, у якій просимо у Бога здоров'я для всієї сім'ї.

Домашнє завдання

1. Прочитати § 7 підручника.
2. Вивчити молитву, в якій просимо у Бога здоров'я для всієї сім'ї.

Урок 8

Тема. Гордість і зарозумілість. Вавилонська вежа

Мета уроку: ознайомити учнів із Біблійною історією про Вавилонську вежу, формувати уявлення про гордість і зарозумілість як людські пороки, що тягнуть за собою важкі гріхи; розвивати вміння аналізувати життєві ситуації, давати оцінку людським вчинкам; виховувати терпимість, покору, повагу до християнських цінностей.

Очікувані результати (для учнів):

- розуміти зміст понять «гордість», «зарозумілість», «пиха» тощо для пояснення найбільшого гріха у ставленні людей до Бога та інших людей;
- пояснювати причини побудови й руйнування Вавилонської вежі;
- роздумувати над поняттям сучасних «вавилонських веж».

Основні поняття: «гордість», «зарозумілість», «пиха», ідолопоклонство.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: мультимедійний супровід уроку.

Хід уроку

I. Організаційний момент. Привітання. Вступне слово

Учитель. Сьогодні ми продовжуємо роботу над Старим Завітом. Давайте подумки звернемося до Бога, попросимо

ясності розуму нашого, чистоти помислів. Нехай Бог благословить нас на працю.

II. Актуалізація опорних знань

1. Правильно побудувати ланцюжок Біблійних подій

Історія Адама і Єви – Створення світу – Потоп – Історія Каїна і Авеля – Прокляття Хама.

2. Бесіда

- Що стало причиною того, що Бог насилає на землю потоп?
- Вмістишищем яких людських якостей став світ незадовго до потопу?
- Чи зміг Бог через потоп докорінно змінити ситуацію, що склалася на землі?

III. Мотивація навчальної діяльності

Учитель . Як тільки світ був створений Богом, Творець дав людині можливість вибору між добром і злом. Пригадайте історію гріхопадіння Адама і Єви. Який вибір мали вони у раю? Що обирають – добро (покору, послух Богу) чи зло (підкоряються спокусі Сатани)?

На жаль, вибір на користь зла зробили не лише Адам і Єва. Наступні покоління людей із часом ставали все більш нечестивими. Тому Бог робить спробу присікти зло через потоп. Яку обігницю дає Бог після потопу?

Завдяки потопу не було знищене все зло на землі, адже люди не стали кращими. І Бог робить другу спробу присікти зло. Саме про неї піде мова сьогодні.

Прочитайте назву параграфа 8 підручника та завдання до нього. Тож сьогодні ми будемо говорити про гордість і зарозумілість, які була характерні для багатьох людей після потопу і спонукали їх до будівництва величезної Вавилонської вежі.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Гордість і зарозумілість

1. Розповідь учителя з елементами бесіди

Учитель . Гордощі, чванливість, пихатість, самолюбство – такими словами в українській мові називається одна із найгірших рис людини, яка тягне за собою багато людських гріхів. Горді люди не можуть любити інших, бо люблять і розуміють лише себе. Не можуть вони любити і Бога.

Прочитайте на стр. 75, що ми розуміємо під словами гордість і зарозумілість.

- Чи є щось спільне між поняттями «гордість» і «почуття власної гідності»? Чим вони відрізняються?

- Чи доводилося вам спостерігати вчинки людей, продиктовані людською гордістю і зарозумілістю?

2. Смирення та скромність

Бесіда з учнями.

- Як ви гадаєте, які є протилежні якості до гордості і зарозумілості? (якщо учні не зможуть відповісти, допомагає вчитель).

Учитель . Протилежними якостями до гордості і зарозумілості є смирення і скромність.

Прочитайте на стр. 75, що ми розуміємо під цими словами.

Учитель. Смиренна людина не пишається нічим добрим, що в ній є чи що вона робить, бо знає, що все це - лише милість Бога, дар Божий, а не її заслуги. Смиренна людина довіряє Богові, понад усе бажає виконати Його волю; за все дякує, радіє навіть у скруті.

Смиренна людина нікого не ображає, не дратує, не засмучує, і сама не ображається, не дратується, не засмучується.

Смирення та скромність є єдиними «ліками» від гордості і зарозумілості.

3. Вавилонська вежа

1. Робота з підручником

Учитель. На сторінках 76-77 ми зараз прочитаємо біблійну історію про будівництво Вавилонської вежі і дізнаємося про те, як нащадки Хама, маючи в собі дух гордості, зарозумілості і непокори, за богопротивну справу будуть покарані Богом.

2. Бесіда за ілюстраціями підручника та мультимедійного супроводу

3. Узагальнююча бесіда за запитаннями

- Чії нащадки задумали побудувати вежу до небес? (Хама)

- Хто їх очолював? (Німврод)

- З якою метою? (Німврод прагнув показати даремність пророцтв Ноя стосовно майбутнього роду Хама, і будівництвом вежі бажав прославитись й не бути у підкоренні у нащадків Сима і Іафета)

- Символом чого мала стати Вавилонська вежа? (символом людської гордості)
- Чи міг цей задум бути угодним Богу? (ні)
- Чому? (таким будівництвом Нимврод підштовхнув людей виступити проти Бога, взяти під сумнів Його слова, що більше людей Він потопом карати не буде)
- Яким чином Господь припинив цю горду затію? (аби зло зовсім не погубило їх, Господь змішав мову будівельників так, що вони почали розмовляти різними мовами і перестали розуміти одне одного. Тоді люди змушені були кинути розпочату роботу і розійтися по світу)
- Чий нащадки не брали участь у богопротивній справі? (родина Евера – нащадки Сима)
- Як розселились люди по світу після змішання народів? (Нащадки Іафета пішли на захід і розселилися у Європі. Символі нащадки залишилися в Азії. Хамові нащадки пішли в Африку, але частина їх також залишилась в Азії)
- Що таке ідолопоклонство? (поклоніння творінню замість Творця. Ідол - лжебог, предмет, або зображення, що замінює собою істинного Бога)
- Чому воно поширилося у світі? (через поширення гріхопадіння)
- Зробіть висновки з прочитаного та почутого.

4. Сучасні «вавилонські вежі»

Розповідь учителя . Від будівництва нащадками Хама Вавилонської вежі нас відділяють тисячоліття. Але назавжди назва міста Вавилон стала символічним образом великого міста, повного спокус і всілякого зла, а вислів «вавилонська вежа» став синонімом богопротивної справи, яку ніколи не буде завершено, яка обов'язково буде покарана Богом.

Історія людства знає немало прикладів, коли правителі оголошувалися богами, і їм виявлялися такі почесті, яких вони не заслужили. У XX столітті людська гордовитість і всездозволеність привела до войовничого богоборства, безпідставної ворожнечі, світових воєн, намагання побудувати рай на землі і завершилась нечуванним поширенням розпусти, шкідливих звичок, зокрема пияцтва і наркоманії.

Сучасними «вавилонськими вежами» є намагання багатьох людей поставити себе на місце Бога-Творця із своїми

досягненнями науково-технічного прогресу. Вони також будують гігантські хмарочоси, генетично модифікують речовини, розробляють методи клонування живих істот і людини і забувають те, що Господь завжди карав подібну гордість людського роду, не розуміють, що їх «вежі» будуть зруйновані, а люди покарані

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Бесіда за запитаннями (сторінка 79 підручника).
2. Читання оповідання «Ніка» (сторінка 79 підручника).

Бесіда після прочитаного

- Чи погоджуєтеся ви з думкою, висловленою наприкінці оповідання?
- Чи є щось спільне між вчинками, поведінкою людей, які взялися будувати Вавилонську вежу, та поведінкою Ніки?
- Чи бачили ви схожих на Ніку дітей? Дорослих? Який гріх вони чинять?
- До чого можуть призвести гордощі і чванливість людини?
- Чому не можна пишатися власними здібностями та досягненнями?

3. Творча робота «Завершити оповідання»

Учні читають початок оповідання на стр. 80-81 «Діамантові сльози» у підручнику і самостійно працюють над завершенням сюжету оповідання.

Міні -дискусія «Чи зміниться вдача сина?»

4. Виконання завдань за підручником.

За підручником, стр. 82.

VI. Підсумок уроку

Учитель. Звичайно, ми всі є смертними і грішними людьми. Грішними не лише своїми ділами, а й помислами. Але основне призначення людини – боротися з дияволом, який підштовхує нас до гріха, долати власні пороки, а також щиро розкаюватися у злі, вчиненому нами свідомо чи несвідомо. І завжди нам слід пам'ятати, що «...на небі більше радості буде про одного грішника, який кається...» (Лк. 15, 7).

VI. Домашнє завдання

1. Закінчити сюжет оповідання «Діамантові сльози».

2. Прочитати додаткову інформацію про зикурат Етеменанки на стр. 78 підручника.

Урок 9

Тема. Праведність і вірність. Історія Авраама.

Мета уроку: поглибити знання учнів про Біблійне розуміння праведності на прикладі життя Ноя; розкрити учням поняття «праведність» («неправедність») і «вірність» («невірність»); переконати учнів у хибності неправедного життя; обґрунтувати необхідність бути праведним і вірним у повсякденному житті; спонукати учнів до праведного життя.

Очікувані результати (для учнів):

- розуміти поняття «праведність» як фундаментальне поняття християнської етики;
- мати уявлення про вірність як прояв праведності у людини, вірної Богові;
- розуміти зміст праведних вчинків на прикладі історії Авраама.

Основні поняття: праведність, праведний, вірний.

Біблійна основа: Біблійна історія: історія Авраама.

Ключовий вірш: «Надійтеся завжди на Господа, бо в Господі, в Господі вічна твердиня!» (Іс. 26, 4)

Обладнання: плакат із зображенням планети Земля, дошка, олівці, фарби, папір, магніти, мультимедійний супровід.

Тип уроку: урок-роздум.

Хід уроку

I. Організаційний момент. Привітання

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. На минулому уроці ми з вами вивчили дуже повчальну історію. Хто нагадає мені її? Добре. Сьогодні ми продовжимо подорожувати Біблією. Поговоримо про праведність і вірність. Познайомимося ще з однією видатною людиною на ім'я Авраам. Але, перш ніж рушити в далекі країни, прочитаємо уривок з казки «Троянда і кактус» Лесі Штокало на сторінці 83 підручника.

Бесіда за прочитаним

- Як поводити себе квіти в садку?

- Як виглядала троянда?
- Як кактус спочатку поставився до троянди?
- Чому у нього змінилось до неї ставлення?
- Хто допоміг змінитись троянді?
- Чому саме троянда отримала такий подарунок з неба?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Праведність і вірність

I. Розповідь учителя з елементами бесіди

Учитель. На попередніх уроках ми з вами, вивчаючи Біблію, знайомились із життям людей, котрі свято вірили в Єдиного Бога, і Всевишній дарував їм благодать, тобто нагородив їх. Наприклад, Мафусаїлові Бог дарував найдовший шлях на Землі: тільки 31 року не дожив Мафусаїл до тисячі! Та найбільше Бог любив Ноя.

- Хто згадає, чому?

Учитель. Таких людей називають праведними. Ми не будемо занурюватись у досить складну історію походження даного слова, але в світлі Біблійного значення можемо досить зрозуміло бачити, що воно означає. Прочитаємо визначення цих понять в підручнику на сторінці 81.

Праведний – який дотримується заповідей моральних приписів релігії, безгрішний, непогрішний, святий, преподобний.

Праведність – це вірність у всьому до певних законів.

Вірний – говорять про людину, яка неухильно дотримуються догматів, релігії, віри.

2. Історія Авраама, родоначальника єврейського народу

1. Робота над текстом підручника

Учитель. Сьогодні на уроці ми з вами вивчимо ще про одного Біблійного героя – Авраама, родоначальника єврейського народу, життя якого є зразком праведності. Для цього ми використаємо підручник і мультимедійну інформацію.

2. Узагальнююча бесіда

- Чому і для чого Бог вибрав Авраама?
- Що Бог повелів Аврааму зробити?
- Чи виконав Авраам повеління Боже?
- Куди він переселився?
- Що пообіщав Бог Аврааму на новій для нього землі?
- Які риси постійно проявляв Авраам?
- Як Бог віддячив Авраамові за вірність?

- Яким чином Авраам був сповіщений про народження сина?
- Чому Сарра спочатку не повірила словам ангелів?

V. Узагальнення нового матеріалу

1. Закріплення історії Авраама за узагальнюючою схемою підручника (стр. 88-89).

2. Узагальнююча бесіда

- Чи є сьогодні праведники?
- Чи важко бути праведником?
- Що потрібно робити, щоб стати праведником?
(Учитель підводить учнів до висновку, що кожен може стати праведником, якщо буде жити за заповідями Божими).
- Зверніть увагу на ключовий вірш, записаний на дошці: «Надійтеся завжди на Господа, бо в Господі, в Господі вічна твердиня!» (Іс. 26, 4). Як ви його розумієте?
- Чи робили ви вчинки, які можна назвати праведними? Які саме?
- Чи робили ви вчинки, за які вам соромно? Можете назвати?
- В якому значенні ви вживаєте слово «вірність», «вірний»?
- Чи обов'язково люди, які вас оточують, повинні бути вірними?

5. Творча справа

Учитель. Однак вірити в людину набагато легше, ніж у Господа. Адже ми ніколи не бачили Його, не можемо собі навіть уявити, який Він і де Він. Не маємо «листів» від Бога, але про Нього та Його Священні Діяння розповідає нам Біблія. Не чуємо Його голос, але можемо спілкуватися з Ним через молитву і церкву. Віра – це єдиний шлях до праведності.

- А тепер згадаємо троянду. Якого кольору її зробило сонечко?
- А чи знаєте ви, що кольори в християнстві мають своє значення?
- Як ви думаєте, що символізує блакитний колір?
- Блакитний – близький за духом синьому кольору, символізує благородство, ніжність і вірність. Він – символ Божественних Небес, куди возносяться праведники Христової віри. Я пропоную вам зобразити блакитну троянду як символ вірності і праведності, і ми розмістимо їх навколо нашої планети, щоб вони її охороняли. (Діти виконують завдання, по завершенню прикріплюють свої троянди навколо зображення планети Землі).

6. Розгляд життєвих ситуацій.

1. Прочитайте на стр. 89 оповідання «На все воля Божа».

- Чим історія селянина подібна історії Авраама?
- У чому життя селянина може тобі слугувати прикладом?
- 2. Прочитайте на стр. 90 оповідання «Дивися в усі сторони».
- У чому повчальність цієї історії?

VI. Закріплення вивченого матеріалу

1. Гра: «Одне слово»

- Я читаю речення, а ви додасте лише одне слово.
- 1. У місті Ура Халдейського жив чоловік, якого вибрав Господь, ім'я йому... (Авраам).
- 2. «Авраам не знав, куди Бог наказує йому йти, але він зібрався в дорогу, тому що Бог йому так... (наказав).
- 3. Авраам мав дружину ... (Сарру).
- 4. Бог вибрав для Авраама місце, яке звалось... (Ханнаном).
- 5. У гості до Авраама прийшли три... (Мужі, ангели).
- 6. Ангели пообіцяли, що Сарра народить... (сина).
- 7. Сина Авраам і Сарра назвали ... (Ісаак).

VI. Підведення підсумку

Учитель. Тож не розминімося з вірою і правдою, живімо праведно самі, будьмо вірні Своему Небесному Отцю і закликаймо до цього ближніх. «Надійтеся завжди на Господа, бо в Господі, в Господі вічна твердиня!» (Іс. 26, 4).

VII. Домашнє завдання

Підготувати повідомлення на тему «Як віра в Господа допомагає людям у житті».

Урок 10

Тема. Протистояння неправді. Лот. Загибель міст Содом і Гоморра

Мета уроку: продовжити знайомство учнів із старозавітними героями; формувати у п'ятикласників глибоке розуміння того, що злоба, гріх, нечестя, якщо не покаються, завжди караються Богом; показати, що коли Господь спасає від гріха, потрібно тікати від нього, не озираючись, не жалкуючи за ним; продовжувати виховувати почуття релігійності.

Очікувані результати (для учнів):

- аналізувати зміст випадків нечестя в стародавньому й сучасному світах (порушення чистоти сімейних стосунків і цнотливості);

- пояснювати відмінність вчинків Лота та його оточення, місцевих жителів Содому і Гоморри;
- називати причини загибелі згаданих міст і проводити паралелі із сьогоденням.

Обладнання: дошка із малюнком «Ромашка»; схема «Лот і содомляни»; схема «Покарання за гріхи»; карта Палестини; фото Мертвого моря.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організаційний момент. Привітання

Вступне слово вчителя. Зверніть увагу на слова із Біблії, ми до них повернемося протягом уроку.

«Рятуй свою душу, – не оглядайся позад себе і не затримуйся ніде на околиці. Ховайся на горі, щоб тобі не загинути».

(Бут. 19, 17)

Ісус мовив про місто, яке не приймає Слово Боже: «По правді кажу вам, – легше буде Содому й Гоморрі дня судного, ніж місту тому!» (Мк 6, 11)

II. Актуалізація опорних знань

1. Гра «Ромашка»

Для гри слід намалювати на дошці кольоровою крейдою ромашку із 10-ма пелюстками. П'ять пелюсток зафарбувати у червоний колір, три – в синій, три – в білий, а серединку зробити жовтого кольору.

Завдання: На дошці ви бачите ромашку. В її пелюсточки ми з вами запишемо всіх тих біблійних осіб, яких вивчали на наших уроках. Зверніть увагу! Не всі пелюсточки цієї квітки мають однаковий колір. Як ви вважаєте, для чого це зроблено?

Передбачувана відповідь: пелюстки ромашки різні, так само як і різні персонажі Біблії, бо не всі вони йшли шляхом добра і любові – любові до Бога і до ближнього свого. Тому в одних пелюсточках ми запишемо імена добрих і праведних людей, а в інших – тих, які пішли шляхом зла.

- Кого ж ми запишемо в червоних пелюсточках і чому? (Кожен учень називає і записує в пелюсточку одне ім'я).

Передбачувана відповідь: у червоних пелюстках ми запишемо:

- а) Авеля – був добрим і лагідним, приносив жертви Богові від чистого серця, з любов'ю і вірою в обігваного Спасителя, з молитвою про помилування і надією на милість Божу;
- б) Ноя – був праведний, любив і поважав Господа;
- в) Сима – був праведний, любив і поважав Господа;
- г) Іафета – був праведний, любив і поважав Господа;
- г) Авраама – родоначальника єврейського народу.

- Кого ж ми запишемо в синіх пелюсточках і чому? (Кожен учень називає одну особу, пояснює свій вибір і записує в пелюсточку його ім'я).

Передбачувана відповідь: в синіх пелюстках ми запишемо:

а) Каїна – був злим, жорстоким, приносив жертву тільки з необхідності, за звичаєм, без любові і страху Божого, але найбільший його гріх – це вбивство брата Авеля, якому він позаздрив за Божу любов;

б) Хама – нешанобливо поставився до свого батька.

в) Нимврода – через свою гордість організував будівництво Вавилонської вежі.

- Куди ж ми запишемо Адама та Єву і чому?

Передбачувана відповідь: Адама і Єву ми запишемо в білі пелюсточки, бо хоча вони згрішили – спокусилися на слова змія, але любили Бога і були праведними людьми.

Учитель . Але все ж одна пелюсточка залишається вільною, бо сьогодні ми познайомимося ще з однією статтю Старого Заповіту і в кінці уроку запишемо його ім'я до ромашки, з'ясувавши, якого кольору буде його пелюсточка.

- Подумайте і скажіть, кого ж ми запишемо в серединку нашої ромашки?

Передбачувана відповідь: в серединку ромашки ми запишемо слово "Бог".

- Як ви вважаєте, чому серединка квіточки поділена на три частини?

Передбачувана відповідь: серединка квіточки поділена на три частини, бо Бог триєдиний: Бог Отець, Бог Син і Бог Святий Дух.

2. Бесіда за запитаннями вчителя

- Пригадайте, кого вибрав Господь для створення великого народу і поселення на обігваній землі?

Передбачувана відповідь: для створення великого народу Бог вибрав Авраама – нащадка Ноя.

- Хто разом із Авраамом вирушив до Обітованої землі?

Передбачувана відповідь: до обітованої землі разом з Авраамом вирушили: його дружина Сара, племінник, весь масток.

- Яка це земля обітована?

Передбачувана відповідь: земля Обітована – це земля ханаанська, нащадків Ханаана, сина Хамового.

- Чому ханаанська земля називається обітованою?

Передбачувана відповідь: Ханаанська земля називається обітованою, бо вона обіцяна Богом Авраамові і його потомству.

- Як звали племінника Авраама?

Передбачувана відповідь: племінника Авраама звали Лот.

III. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Сьогодні ми продовжимо знайомство із життям Авраама та його небожем Лотом. Лот, проживаючи в місті Содомі, серед нечестивих людей, буде протистояти неправді. Також ви дізнаєтесь, як покарає Господь міста Содом і Гоморру за тяжкі гріхи його жителів.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Історія Лота

1. Розповідь учителя. Авраам і Сарра не мали дітей, та з ними жив небіж Лот. Він був безбаченком, але Авраам став йому за батька. Дядя Лота показував йому у всьому добрий приклад і навчав його Господньої науки. Авраам пішов до землі ханаанської і взяв з собою Лота, який на той час вже був дорослим. Він мав свої намети, свої гурти худоби і своїх служників. Він мав багато майна і вважався багатою людиною. Авраам теж був багатий, не знаю, хто з них був багатшим.

2. Робота з підручником

Учитель. Дізнаймося про подальшу історію, працюючи з підручником стр. 92. Звертайте увагу на ілюстрації в тексті, вони допоможуть краще уявити події, про які йде мова.

3. Обговорення, узагальнююча бесіда

- Чому Авраам вирішив відділити Лота, щоб він жив окремо?

- Де поселився Лот?

- Що ви знаєте про мешканців міст Содом і Гоморра?

- А як ви вважаєте, де краще жити: на плодючих рівнинах, які

приносять достаток, але мешкати серед людей нечестивих, злих, розпусних, грішних, чи серед добрих, богобоязних, праведних людей, але на бідних землях? Поясніть свою відповідь. (Учні висловлюють свої думки).

2. Протистояння неправді

1. Робота з підручником.

Учитель . Прочитайте далі в підручнику на стр. 93, якими були мешканці Содому.

Обговорення прочитаного.

- Як ви гадаєте, чи легко було жити в цьому місті Лоту?

Учитель . Але Лот зумів протистояти неправді і нечестю мешканців Содому. Він зі своєю сім'єю - дружиною і жона дочками вів благочестиве життя. За це Бог уберіг його, коли вирішив покарати мешканців Содому і Гоморри за їхні тяжкі гріхи.

3. Загибель міст Содом і Гоморра

1. Вступна бесіда

Учитель. На попередньому уроці ми дізналися про важливий епізод у житті Авраама, коли йому явилися три ангели і сповістили радісну звістку про народження сина. В розмові з одним із них Авраам дізнався і про сумну звістку – знищення за тяжкі гріхи міст Содом і Гоморри. Давайте про це прочитаємо в підручнику, починаючи із стр. 95.

2. Робота з підручником

При опрацюванні матеріалу підручника учитель проводить бесіду за малюнками та картою Ханаанської землі (стр. 94 підручника).

3. Обговорення прочитаного за питаннями

- Чому і як Авраам благав Господа не руйнувати місто Содом?
- Заради скількох праведників Господь був готовий не руйнувати міста?

- Чи знайшлася їх така кількість?

- Як і чому Господь уберіг від загибелі Лота та його і сім'ю?

- Що сталося із дружиною Лота?

- Чи є для нас повчальною її історія?

4. Бесіда за узагальнюючою таблицею підручника, стр. 88

«Повчальність долі міст Содом і Гоморри, а також Лота, його дружини і дочок» та матеріалом підручника на стр. 99.

5. Розгляд життєвих ситуацій

1. Прочитайте на стр. 101 оповідання «Голос волаючого» і дайте відповіді на питання:

- Чим вам ця історія нагадує загибель Содому і Гоморри?
- Для чого Бог посилає вісників?
- Як ви розумієте вислів: «Голос волаючого в пустелі»?
- Чому, на твою думку, сталася Чорнобильська аварія?

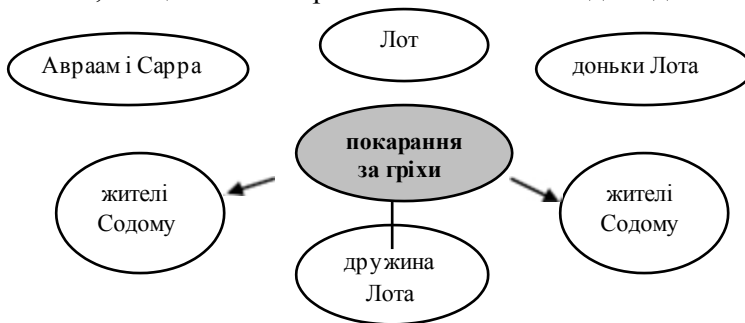
2. Прочитайте на стр. 101 оповідання «Ваш кілограм» та «Вино для банкету».

- Зробіть висновки із прочитаних двох останніх історій.
- Чим повертається людині неправда?

V. Закріплення вивченого матеріалу

Робота зі схемою

Погляньте на схему і підведіть стрілочки до тих осіб, які були покарані Богом за гріхи в історії, яку ми вивчали сьогодні, й запишіть, за що саме покарані. Поясніть свою відповідь.

VI. Підсумкова бесіда

- Що нового ви дізнались із сьогоднішнього уроку?
- Що чинить Бог із нечестивими? Наведіть приклади із сьогоднішнього уроку.
- За які гріхи карає людей Вседержитель? Наведіть приклади.
- Чи вважається гріхом дружба із нечестивими? Чому?
- Чи рятує Господь людину від Свого покарання, якщо вона покаялась? Наведіть приклади із сьогоднішнього уроку.
- Пригадайте все вивчене на уроках і скажіть, як Господь в Старому Заповіті Біблії тричі присікає (карає) зло?

Передбачувана відповідь: Господь в Старому Заповіті Біблії тричі присікає (карає) зло:

1. Покарання потопом.

2. Руйнування Вавилонської вежі.

3. Знищення Содому і Гоморри.

Розгляд відповідної схеми в підручнику на стр. 89.

- На початку уроку на пелюстках нашої ромашки записували різні імена. Подивіться, у нас залишилась незаповненою одна пелюстка. Кого ми туди запишемо? (Лота).

- Чому для ім'я Лота у нас залишилася біла пелюстка, не така, як для імені Авраама?

Прогнозована відповідь: після загибелі Содому і Гоморри через надмірний страх Лот та його дочки проживали не там, де велів їм Бог).

VI. Домашнє завдання

1. Намалювати ілюстрацію до історії Лота, загибелі Содому і Гоморри.

2. Подумати, чи є в наш час такі міста подібні Содому і Гоморрі. Якщо є, то чому? Якщо Бог захотів би наказати їх, то скільки б міст залишилося в світі?

Урок 11

Тема. Любов як готовність до пожертви. Авраам та Ісаак.

Мета уроку: розширити знання учнів про те, що життя у взаємній любові – це ніщо інше як, життя сповнене самопожертви заради ближнього; довести дітям, що вияв любові – це духовна і сердечна жертва заради вічного життя людської душі; розвивати зв'язне мовлення, уміння слухати, робити власні висновки; аналізувати, порівнювати; виховувати в учнів сердечні і духовні почуття любові до Творця і ближнього свого; християнські чесноти (віра, надія, любов), діла милосердя для душі і тіла.

Очікувані результати (для учнів):

- розуміти зміст поняття «любов», «кохання», «відданість», «пожертва» тощо;

- пояснювати вчинок Авраама як прояв любові до Бога й несуперечність цього вчинку християнської моралі;

- називати приклади самопожертви людей щодо виконання своїх обов'язків перед Богом і перед людьми.

Ключові поняття: любов, жертвна любов.

Метод: словесний з елементами дискусії, евристичної бесіди та демонстрації.

Тип уроку: урок-роздум.

Обладнання і матеріали: запалена свічка, три повітряні кульки, макет «Дерево любові», макет «Хмаринки», мультимедійний проектор.

Хід уроку

I. Організаційний момент

Перевірка готовності до уроку.

(Церковний дзвін, щебетання пташок – музичний супровід).

Учитель. Боже, Отче, глянь на діти,

На дрібні оці квіти.

Світи сонцем і зірками

Над малими школярами

Учні. Дай нам сили і охоти,

До навчання, до роботи,

Щоб росли ми здоровенькі,

На потіху батьку й неньці

Учитель. Дух Святий хай з вами буде,

Щоб росли з вас добрі люди.

Учитель. Діти, я прошу вас хвилинку постояти. Хай першими сядуть уважність і чуйність, другими – сердечність і щирість, а згодом – доброта і милосердя. Ви завагалися? Чому? Тому що ваші серця переповнені і одним, і другим, і третім. Я не випадково зупинила вас. Ви на хвилинку замислилися над чистими джерелами своєї душі. Поверніть, будь ласка, руки долоньями один до одного, налаштуйтесь на добрий настрій, посміхніться один одному і покажіть, як ми вміємо любити, які ми хороші. Ви відчуваєте тепло, яке посилає вам ваш товариш? Це тепло його серця, його душі. (Діти сідають. Учитель запалює свічку).

Як оця свічка зігріває нас своїм вогником, так багатство ваших душ може зігріти ближнього.

II. Оголошення теми і мети уроку

Учитель. Сьогодні ми дізнаємось, що означає жити у взаємній любові, в чому проявляється сила християнської любові, чому ми прагнемо любові. На прикладі біблійних праотців Авраама й Ісаака дізнаємось про любов як готовність до пожертви. Я прагну, щоб вічна Божа любов наповнювала ваші дитячі серця, постійно виявлялася у вашому повсякденному житті.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Любов як вияв самовідданості і готовність до жертви

I . Вступне слово вчителя (звучить класична мелодія)

Людина починається з любові. Любов виростає з дитинства, з лагідного дотику маминих рук, з ласкавого маминого слова, з тихої колискової пісні, з квітки вишні та яблуні під вікном.

З любові Бог створив світ. Творець створив людину, а, отже, і нас з вами на образ Свій і подобу. Коли у людини на душі світло і радісно, то Господь дарує їй почуття любові. А любов завжди породжує добро. Любов і добро завжди є основою життя. Життя у цьому світі можливе тільки у взаємній любові.

Люби, дитино, квітку і комаху,
Люби усе, що бачиш ти навкруг,
Бог дав любов, але не пута страху,
Він є Отець. Він є найкращий друг!

2. Бесіда

- Як ви вважаєте, що означає слово «любити»?
- Які ви знаєте прояви любові? (Любов до батьків, братів і сестер, любов до Батьківщини, любов до природи, любов до тварин, до мистецтва, до улюбленої справи, до професії).
- За що ви любите своїх батьків?

Учитель. Існує любов людська і Любов Божа – вища Любов. Одним із вищих проявів прекрасного почуття любові є материнська любов. Мати – символ усього найкращого, найдобрішого, найсвятішого.

- Чи готові ваші батьки пожертвувати чимось заради вас?
- Чи готові ви пожертвувати чимось заради батьків?
- Як ви розумієте слова «любов», «кохання», «відданість», «самопожертва»?

3. Розповідь учителя

Учитель. Діти, в руках я тримаю шматочок крейди. Як ви вважаєте, з чого він складається? (Відповіді учнів).

Учитель. Із природознавства ви вже знаєте, що тіла складаються з речовин, а речовини – з молекул. Цей шматочок крейди складається з великої кількості молекул. А молекули складаються з атомів. Усі жертвують себе один одному.

- А яка найпоширеніша речовина на землі? (Вода).

- Молекула води складається з атомів водню і кисню, які жертвують себе один одному, утворюючи молекули води: Н-О-Н.

Атом складається з ядра й електронів. Електрон жертвує собою, віддає свою незалежність.

- Вода дає життя рослинам і тваринам, випаровується з річок, морів, озер і випадає у вигляді дощу. Так здійснюється кругообіг води в природі.

- А для чого ростуть рослини? (Зелені рослини на світлі виділяють кисень. Є поживою для тварин і людей. Створюють затінок та прохолоду).

- Отже, рослини також приносять себе в жертву. У природі ніби існує закон послуху Божим заповідям, а також закон самопожертви. Лише людина порушує ці закони, через що стається хаос та безлад. Людина збунтувалася своїм непослухом проти Бога, вчинила гріх. Але добрий і милосердний Господь чекає на наше покаяння. Він посилає на землю свого єдиного Сина Ісуса Христа і віддає Його в жертву за наші гріхи, щоб показати, як навернутися до Бога.

- Тепер ви вже можете точніше сказати, що таке «самопожертва». (Це віддати щось, не чекаючи нагороди, віддачі, не маючи взамін нічого).

- Лише той, хто любить, може жертвувати. Жертва без любові неможлива. Подивіться на цю свічку, яка горить на столі. Що вона дає людям? (Світло, тепло).

- Людина, яка любить так само, як і свічка, віддає іншим своє тепло і «світить» добрим прикладом для інших. Ми, як свічка, згораємо і віддаємо себе. Завдання людини – зробити те, для чого ми створені.

- А як ви гадаєте, для чого створив Бог людину? (Відповіді учнів).

Учитель. Як сказав євангеліст Матвій: «Життя людині дається для того, щоб вона засвідчила любов до Того, Хто її створив».

Ім'я Боже повинно світитися у нас. Бо ми є те тепло і світло, яке

запалив Бог. Любов не може бути без жертви, а жертва – без любові.

2. Авраам та Ісаак. Жертвоприношення Авраама

1. Розповідь учителя

У Святому Письмі є розповідь про Авраама, якому Господь сказав принести в жертву свого сина. Авраам, який у всьому покладався на Господа Бога, не дивлячись на любов до сина, вже готовий був принести його в жертву. Але Бог лише випробовував його, тому послав для жертви ягнятко.

Давайте про це детальніше прочитаємо в підручнику, починаючи із стр. 106.

2. Робота з підручником , бесіда за ілюстраціями.

3. Бесіда за прочитаним

- Чому Господь вирішив випробувати таким чином Авраама? (щоб випробувати його любов до Себе).
- Яку жертву готовий був принести Авраам? (свого сина).
- Чи насправді Бог хотів жертви Ісаака – сина Авраама? (ні).
- У чому переконався Бог після випробування Авраама? (що Авраам любив Бога понад усе).
- Прообразом чого стало випробування Авраама? (прообразом Спасителя, Який, будучи Сином Божим, буде відданий Своїм Отцем на хресну смерть, у жертву за гріхи усіх людей).

4. Фізкультхвилинка. Діти виконують фізичні вправи на розсуд вчителя під такі слова:

Поклонімося щодня
Батькові низенько,
Бо його серденько
До твого близенько.
Поклонімося щодня
Матінці ще нижче,
Бо серденько в неї
До твого ще ближче.

3. Поетична сторінка

- Прочитайте вірш відомого українського поета Івана Драча на стр. 108. Дайте відповіді на запитання:
- Чим є для людини добро і любов?
- Як творити добро і проявляти любов до ближніх?
- Чи потрібно чекати плати за добро?

- Відповіді на ці запитання ви також знайдете у наступних життєвих історіях.

5. Розгляд життєвих ситуацій

Читання на стр. 109 оповідань «Відзеркалити трохи сонця», «Просто бабуся» та «Три товариші».

Обговорення ситуацій.

Види любові

Запитання для роздумів

Учитель.

- Діти, яке негативне почуття спонукає людину до поганих вчинків? (Ненависть).
- З ненависті до кого-небудь чи чого-небудь людина може навіть скоїти злочин.

- А яке протилежне почуття? (Любов). Так, любов – почуття, яке все терпить, не заздрить, все прощає. Людина, яка любить, бачить усе тільки добре і не помічає поганого.

(Слайд 1) Мудрий Соломон сказав: «Ненависть збуджує сварки, а любов покриває всі провини» (Пр.10, 12).

- Як ви розумієте цей вислів?

- Пригадайте, які різні відтінки має любов (Слайд 2).

Любов – ерос – це закоханість, стихійне і пристрасне почуття.

Любов – філія – це дружня любов, обумовлена соціальними взаєминами, батьківська, синівська любов.

Любов – агапе – жертвна любов, всепрощаюча, сповнена співчуття до ближнього.

- Який вид любові виявив Бог до людини, пославши Сина Свого єдиногодітного Ісуса Христа у світ? (Агапе).

- Яким чином Бог доводить нам Свою любов? (Бог же свою любов до нас доводить тим, що Христос помер за нас доводить тим, коли ми були ще грішними. (Рим. 5, 8)

- Що Бог чекає від кожної людини? (Бог чекає взаємної любові від людей, щоб кожна людина у взаєминах з іншими людьми виявляла жертвну любов – співчуття, прощення, милосердя).

- Як ми можемо виявляти Богові свою любов? (Справами милосердя, словами втіхи і співчуття, проявляючи до них свою увагу).

- Як жертвна любов (агапе) змінює людину? (Людина стає добрішою, чуйнішою, щедрішою, перестає думати і піклуватися тільки про себе).

- Як зміниться суспільство, якщо в ньому буде більше добрих і чуйних людей? (Суспільство стане «здоровішим»).
- Коли людина може любити інших людей? (Коли вона любить Бога. Адже в кожній людині треба бачити образ Божий).

Світло і сила Господньої любові

(На фоні слів учителя звучить запис класичної мелодії).

- Прикладом вищої Божественної любові є любов Господа нашого Ісуса Христа до всіх людей. Він багато перетерпів наклепів, поневірянь, жорстоких знущань, перебуваючи серед людей та навіть і тоді, коли Його розіп'яли на хресті, помираючи в нестерпних муках, Він молився за убивць: «Отче, прости їм, бо не знають, що чинять вони!»

- Де записані вчення Ісуса Христа? (В Біблії, а точніше в Євангелії) (Слайд 3).

Господь Бог дав нам дві головні заповіді любові (Мв. 22, 36-40):

1. Полюби Господа Бога твого всім серцем твоїм, і всею душею твоєю, і всією думкою твоєю.

Це є перша і найбільша заповідь. Друга ж подібна до неї:

2. Полюби ближнього твого, як самого себе.

Учитель.

- «Бог є любов», – свідчить Святе Письмо (1 Ін. 4,8). Якщо людина любить Бога, то наповнює всі свої думки, наміри і справи любов'ю. Адже Бог, який живе в нашому серці, постійно виявляє Себе, подає нам Свою силу та Свою благодать. Так любов стає основою нашого буття, способом нашого життя та мислення. І в цьому разі ми запитаємо себе: а чи може така людина не любити інших людей, навіть тих, хто її проклинає й ненавидить, ображає та проганяє? Звісно, любов до ближнього – для багатьох недосяжний ідеал. Та якщо поставити собі за мету сходження до цього ідеалу, поступове просування до нього через викорінення ненависті, через прийняття в свою душу жалю, розуміння та співчуття до ближнього, через справи добра та милосердя, то як дивно перетвориться наше життя!

(Слайд 4) Любимо Ісуса:

- у щоденній молитві;
- у недільній службі Божій;
- у любові до батьків;
- у любові до друзів;
- у любові до України.

Запитання учням:

- Що означає любити ближнього свого?
(Слайд 5) Любити – робити добро для ближнього. Це значить:
- дбати і турбуватися про нього;
- бути разом з ним у біді і горі;
- віддавати світло і тепло своєї душі для ближнього;
- вміти пожертвувати своїми інтересами заради ближнього.

V. Закріплення набутих знань

1. Творча вправа «Сонце, Небо і Земля»

Учитель. Ось перед вами три повітряні кульки, які символізують Небо – голуба кулька, Земля – зелена, Сонце – жовта кулька. Підійдіть до тієї кульки, яка вам до вподоби, і ви знайдете на хмарках, деревах і промінчиках всі якості любові з Першого послання до Коринф'ян св. ап. Павла (1 Кор. 13,4-8).

«Любов довго терпить, милосердствує, любов не заздрить, любов не вихваляється, не пишається, не безчинствує, не шукає свого, не гнівається, не замишляє зла, не радіє з неправди, а радіє істині; усе покриває, всьому йме віру, всього сподівається, все терпить».

Учні по черзі дістають, читають і коментують ту чи іншу якість любові і прикріплюють на відповідній кульці.

Учитель. Це, діти, є вияв Божої любові. Божа любов – це жертвна любов заради нашого спасіння.

2. Творча робота. Створення «Дерева Любові»

Учитель. З чим асоціюється вам слово Любов? У кожного з вас на парті є листочок, тож прикрасьте наше дерево! (Учні прикріплюють листочки з написами до дерева, промовляючи вголос свій вибір):

- гідне минуле	- взаєморозуміння
- допомога	- взаємодопомога
- щасливе майбутнє	- міцна, дружня родина
- співчуття	- вдячність батькам
- щаслива людина	- безпроблемне
- підтримка в скрутну	сьогодення
хвилину	- дружба з екологією
- вміння прощати	- самопожертвування
- доброта	

3. Бесіда за запитаннями в підручнику стр. 110.

VI. Підсумок уроку. Висновки

Учитель . Нам дуже часто важко знайти декілька хвилин для спілкування з рідними та близькими, для того, щоб допомогти тим, хто потребує нашої допомоги. Ми дуже мало часу віддаємо спілкуванню з Богом. Хоча рідні і близькі, і Сам Господь Бог чекають розмови з нами, а ми не можемо пожертвувати для них свого часу.

Я сподіваюся, що від сьогоднішньої зустрічі у ваших серцях стало більше любові до Бога та до своєї родини. А зараз я пропоную запалити свічку і прочитати разом молитву, в якій попросимо Бога здоров'я для всієї сім'ї.

До Тебе підносим маленькі долоні
І молимося щиро за маму, за тата,
За діда, бабусю, сестричку і брата.
За всіх, кого любим,
За всіх, хто нас любить,
Що нам помагають і щиро голублять,
Дозволь нам щасливо цей день пережити,
Набратися сили і Богу служити.
Дорогі діти! Не лінуйтеся робити добро,
Лише зла не бажайте нікому.
Хай душа буде світлою в вас
І промениться завжди добротою.
Правда в світі є дуже проста:
Сонце Землю теплом зігріває,
А людину – її доброта і любов у житті прикрашає!

VII. Домашнє завдання

1) Поміркуйте над слова ми:

1. «Ненависть збуджує сварки, а любов покриває всі провини». Мудрий Соломон. (Пр.10, 12).
2. «Любов довго терпить, милосердствує, любов не заздрить, любов не вихваляється, не пишається, не безчинствує, не шукає свого, не гнівається, не замишляє зла, не радіє з неправди, а радіє істині; усе покриває, всьому йме віру, всього сподівається, все терпить.» Перше послання до Коринф'ян св. ап. Павла (1 Кор.13, 4-8).

2) опрацювати додаткову навчальну інформацію за підручником, стр. 104-105 та 108.

Урок 12

Тема. Батьківське благословення. Яків та Ісав

Мета уроку: пояснити зміст вчинків Якова та Ісава як прояви намагання бути ближче до Бога і Його благодаті чи нехтування цим; з'ясувати значення поняття «батьківське благословення»; заохочувати прагнення любові і поваги до своїх батьків, шанобливого і доброзичливого ставлення до оточуючих людей.

Очікувані результати (для учнів):

- розуміти зміст вчинків Якова та Ісава як прояви намагання бути ближче до Бога і Його благодаті чи нехтування цим;
- пояснювати роздуми над поняттям «батьківське благословення» у порівнянні з поняттям про «батьківське прокляття»;
- наводити приклади з сучасного життя стосовно вчинків, що супроводжуються батьківським благословенням (християнський зміст благословення).

Тип уроку: урок засвоєння нових знань, умінь, навичок.

Основні поняття: благословення, батьківське благословення.

Хід уроку

I. Організаційний момент. Привітання.

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Прочитайте в підручнику на стр. 111 слова одного з подвижників благочестя – старця Паїсія Святогорця:

«Батьківське благословення – це найбільша спадщина для дітей. Тому діти повинні намагатися мати батьківське благословення»

- Як ви гадаєте, чому саме ці слова я запропонував вам прочитати?

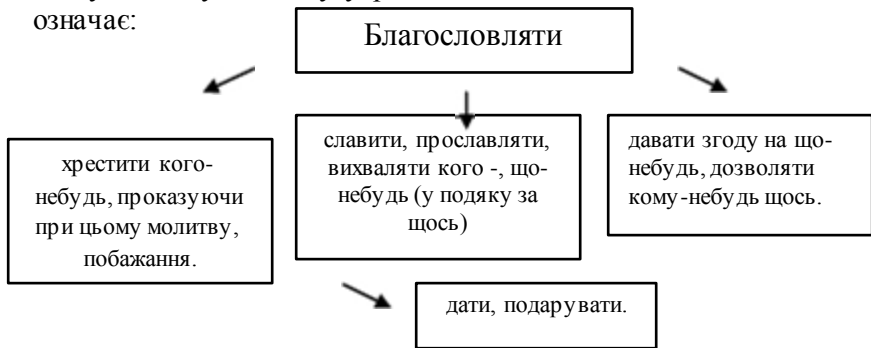
Учитель. Так, сьогодні ми будемо говорити про батьківське благословення. Повчальною нам буде біблійна історія про двох братів-близнюків – Ісава і Якова, синів Ісаака, в житті яких дуже важливу роль зіграло батьківське благословення.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Батьківське благословення

1. Розповідь учителя

«Господи, благослови!» – що молитву ми промовляємо, починаючи будь-яку справу. Що означає «благословляти»? У тлумачному словнику української мови «благословляти» означає:

«Благословення» іншими словами – це згода, дозвіл, схвалення. Благословення – це «благе слово». Біблія пояснює благословення як спрямування Божої милості, благодаті на людину або Самим Богом, або людьми, діючими по волі Бога. Благословення – це висловлення згоди, побажання добра у якійсь справі, виборі. Благословення дають ті, хто у стосунках є старшим, у кого, скажімо так, – є першість. Прочитайте про це в підручнику, на стр. 111.

2. Робота з підручником

Давайте прочитаємо в підручнику на стр. 111 і дізнаємось про батьківське благословення.

3. Обговорення життєвої історії (стр. 112 підручника)

- Що дає батьківське благословення?

- Як часто потрібно брати благословення у батьків?

Учитель. Батьківське благословення дітей – це основа повноцінного життя сім'ї, що приносить щастя та успіх дітям. Батьківське благословення – це побажання блага своїм дітям. Воно іде із люблячого батьківського серця. Там, де є любов, там завжди є Бог, адже Бог є любов. Тому батьківське благословення завжди підсилюється дією Божою і має великий вплив на тих, кому воно адресовано.

2. Батьківське благословення та батьківське прокляття

Учитель. Інколи в житті так трапляється, що батьки за певних життєвих обставин проклинають своїх дітей.

- Які наслідки мають такі прокляття? (страждання проклятих)

Давайте про це прочитаємо в підручнику на стр. 113.

- Кому дає Господь особливу духовну силу благословляти і проклинати? (в особливих випадках – праведним людям)
- Чи маємо ми таке духовне право? (ні).

3. Біблійна історія. Ісав і Яків

1. Розповідь учителя

На попередньому уроці ми дізналися про історію Ісаака. З Біблії ми знаємо, що Ісаак, чие ім'я означає «сміх», був сином Авраама і Сарри. Це його, двадцятип'ятирічного законного спадкоємця, батько Авраам мав принести в жертву Богові на випробування власної віри, терпіння і покірності. Авраам не боявся такої жертви, бо щиро вірив, що Бог воскресить Ісаака.

У сорок років віком Ісаак узяв за дружину Ревекку, котра жила в Месопотамії і з котрою після двадцяти років бездітності народив двох синів-близнюків – Ісава та Іакова. Ім'я Ревекка означає «полонена красою» або «зачарування красою». Ім'я її сина Ісава, котрий народжувався першим, означає «волохатий», бо таким він і був від роду; ім'я його брата-близнюка Іакова перекладається як «затримував», бо він тримався Ісаву за п'ятку, коли виходив із материнського лона, або «той, що витісняє або виживає», бо вже при народженні не хотів поступитись первородством. Так воно і сталось: між Іаковом та Ісавом склались відносини суперництва за право бути єдиним спадкоємцем...

Давайте далі про це дізнаємось за підручником, стр. 114-116.

2. Робота з підручником , бесіда за ілюстраціями.

3. Обговорення прочитанного

- Якому сину Ісаака належало первородство? (Ісаву).
- Чому, на вашу думку, Ісаак більше любив Ісава, а Ревека – Якова? (мати любила більше Якова за те, що він був лагідної і тихої вдачі, більше був біля батьків, а Ісав більше часу витрачав на полювання і часто догоджав батьку їжею з дичини).
- За яких обставин Ісав продав Якову своє первородство? (зголоднілий Ісав, зневажливо поставився до первородства)
- Чи можна, на вашу думку, так необдуманно поступати? (ні).
- Яким чином Яків зумів отримати від батька благословення? (через обман).
- Як ви це оцінюєте? (негативно, але в цьому бів промисел Божий).

Сон Якова

Учитель. Прочитайте на стр. 116 історію про чудесний сон Якова. Уважно розгляньте ілюстрацію.

- Що бачив у сні Яков? («драбину на небо»)
- Що вона символізувала? (схильність Бога до Якова, що в ньому буде продовжено виконання Завіту між Богом і Авраамом).

Обговорення життєвої історії

- Пригадайте, як Ісав легко зрікся свого первородства, і прочитайте в підручнику на стр. 116 ще одну життєву історію «Зречення».
- Чи можна порівняти зречення Ісава й автора оповідання?
- Що повчального в цій життєвій історії?

IV. Узагальнення та систематизація знань учнів

Виконання завдань за підручником стр. 117-118.

Запитання учням

- Що нового ви дізналися на уроці?
- Яке значення має батьківське благословення?

V. Домашнє завдання

За підручником, стр. 118.

Урок 13

Тема. Уміння прощати. Йосиф і його брати

Мета уроку: показати учням, що пошук відповіді на запитання «Чи умію я прощати?» приводить людину до усвідомлення необхідності побудови своїх взаємин з Богом та з оточуючими людьми; на прикладах характерних рис Йосифа як людини, яка вміє прощати, вчити учнів аналізувати власну поведінку, в проявах якої є риси братів Йосифа.

Очікувані результати (для учнів):

- ставити собі питання й відповідати на запит душі «Чи умію я прощати?»;
- розмірковувати над почуттями від уміння прощати й не прощати;
- називати характерні риси Йосифа як людини, яка вміє прощати;
- наводити приклади із власної поведінки, в проявах якої є риси

братів Йосифа.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організаційний момент. Привітання.

II. Актуалізація опорних знань учнів

Запитання до учнів

- Як ви розумієте зміст вчинків Якова та Ісава: як прояви намагання бути ближче до Бога і Його благодаті чи нехтування цим?
- Поясніть зміст поняття «батьківське благословення» у порівнянні з поняттям «батьківське прокляття».
- Наведіть приклади з сучасного життя стосовно вчинків, що супроводжуються батьківським благословенням (християнський зміст благословення).

III. Мотивація навчальної діяльності

Прочитайте назву та завдання наступного параграфа і дізнайтесь тему нашого уроку.

Запитання для роздумів

- Що таке прощення?
- Як виховати в собі поступливість, терплячість, милосердя – найголовніші риси поведінки християнина?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Йосиф і його брати

1. Розповідь вчителя

У Якова було дванадцять синів: Рувим, Симеон, Левій, Іуда, Іссахар, Завулон, Дан, Неффалим, Гад, Асир, Йосиф і Веніамин. Від них згодом пішло дванадцять колін, чи племен, народу єврейського. Сини Якова та всі його нащадки, тобто весь єврейський народ, отримали назву – народ ізраїльський. Така назва походить від нового Якова, яке дав йому Сам Господь після того, як випробував його стійкість у боротьбі із ангелом, повелівши бути таким же сильним і стійким духовно. Роздивіться в підручнику на стр. 119 ілюстрацію, як художник уявив та зобразив цю боротьбу.

Серед усіх своїх синів Яків найбільше любив Йосифа за лагідність і послух. Далі дізнаємося про історію Йосифа та його братів, працюючи з підручником.

2. Робота з підручником

На стр. 115 прочитайте розповідь про чудесний сон Йосифа та реакцію на нього його братів.

- Чому брати заздрили Йосифу? (Серед усіх своїх синів Яків найбільше любив Йосифа за лагідність та послух)

Учитель. Маючи таку заздрість до Йосифа, одного разу брати вирішили йому помститися і продали його у рабство до Єгипту.

Прочитайте , як це було (стр.119-120). Розгляньте ілюстрацію.

Обговорення прочитаного:

- Як брати пояснили батьку зникнення Йосифа? (обманули)

- Прообразом кого став проданий за 20 срібників Йосиф? (проданого ічнем Іудою Господа Ісуса Христа).

Прочитайте розповідь про життя Йосифа в Єгипті (стр. 121).

Розгляньте дві ілюстрації «Йосиф і дружина Потифара» та «Йосиф розгадує сни фараона».

Обговорення:

- Де спочатку жив Йосиф?

- Чому Потифар зробив його управителем свого будинку?

- Як сталося, що Йосиф опинився у в'язниці?

- Яким чином фараон зробив Йосифа головним начальником у Єгипетській землі?

3. Проблемна ситуація

- Давайте разом поміркуємо: чи був Господь милостивий до Йосифа? Чому?

- Але чому тоді Бог дав йому такі тяжкі випробування?

(Господь завжди знає наперед, що буде потрібно людям. У тій чи іншій ситуації життя ми повинні, так як Йосиф, з терпінням сприймати те, що посилає нам Господь і ніколи не втрачати надію на милість Божу. Всемогутній Бог, як правило, зло, яке творять люди, згодом направляє на добро. Так буде і в історії Йосифа і його братів. Далі ви дізнаєтесь про те, що якби Йосиф не став у Єгипті головним начальником, то під час майбутнього голоду, який охопить Єгипет і Ханаанську землю, народ ізраїльський весь загинув би).

Учитель . Тож читаємо далі біблійну історію. На стр. 122 прочитайте про голодні роки і приїзд братів Йосифа до Єгипту.

Запитання:

- Чи покарає Йосиф своїх братів?

- Чи заплатить їм добром за зло?

- Чи готовий був Йосиф простити своїм братам негайно?
- Зараз ви про все дізнаєтесь.

Продовження розповіді про випробування Йосифом своїх братів, бесіда за ілюстрацією «Йосиф відкривається своїм братам».

- У чому хотів спочатку переконатися Йосиф?
- Кого нагадує Йосиф, прощаючи гріхи своїм братам?

Прочитайте про це в підручнику на стр. 125 в кінці розповіді про Йосифа та його братів.

2. Уміння прощати

1. Бесіда з учнями.

- Що, на вашу думку, означає прощати?

Учитель. Прочитайте у підручнику на стр. 126 визначення поняття прощення.

Прощення – здатність людини першою пробачити свого кривдника і примиритися з ним; більше не згадувати образ та завданої шкоди.

Послухайте, як про це говорить Святе Євангеліє: «Бо як людям ви простите про гріхи їхні, то простить і вам ваш Небесний Отець. А коли ви не будете людям прощати, то й Отець ваш не простить вам прогріхів ваших». (Мв. 6,14-15).

2. Розповідь учителя

Тобі іноді доводиться терпіти образи від інших людей. Хтось може образити дошкульним словом, інший може вчинити щось зле проти тебе. Як має поводити себе у цьому випадку людина, яку образили? (Відповіді дітей: краще погасити пожежу конфлікту з іншою людиною на самому початку і не дати їй розгорітися, тобто не відповідати злом на зло, витримати образу і простити).

Ісус Христос учить людей прощати. Коли одного разу апостол Петро запитав його: «Коли мій брат згрішить проти мене, скільки разів маю йому простити? Чи маю до семи разів прощати?» Ісус промовив до нього: «Не кажу тобі до семи разів, але до сімдесяти раз по сім».

Подумай сам. Відповівши злом на зло, ти лише посилюєш зло, примножуєш його. А пробачивши кривдника, ти зупиняєш зло, не даєш йому поширюватися, збільшитися. Ти будеш по-справжньому сильним лише тоді, коли навчишся прощати. Біблія відкриває нам секрет, що джерелом сили для людини є не

здатність мститися за себе – це є ознака слабкості, а здатність прощати, що є ознакою сили. Не відповідати злом на зло може лише та людина, в серці якої живе любов. Для такої людини збереження почуття любові у власному серці і до інших людей сильніше за образу, завдану власному самолюбству у вигляді словесної образи чи недоброго вчинку.

Найкращий приклад прощення показав Господь Ісус Христос, який простив людям їхні провини і помер за гріхи людей на хресті.

Висновок. Прощення має виявлятися не тільки у відмові від насильства, а й у здатності не осуджувати тих, хто здається нам гіршим.

3. Обговорення життєвих ситуацій

- Прочитайте на стр. 126 оповідання «Чекаючи прощення» та «Пробачте, тату».

- Чим вони для вас повчальні?

V. Узагальнення вивченого матеріалу

1. Дати відповіді на такі запитання (підручник, стр. 127)

- Чи допомагає любов до людей прощати їх недобрі вчинки?

- Чи може прощення перемогти зло?

- Яких людей називають всепрощаючими?

- Чи можеш ти пробачити кривдника?

- Чи важко прощати?

- Чому Бог закликає всіх до прощення і примирення?

- Як би ти вчинив на місці Йосифа?

- Чи відомі тобі випадки, коли твої близькі чи знайомі прощали своїм кривдникам?

- Чи доводилось вам прощати своїм кривдникам? Наведіть приклади.

2. Вибрати правильні відповіді (завдання з підручника, стр. 127).

VI. Підсумки уроку, висновки

Сьогодні ви ознайомились з біблійною історією про Йосифа, який умів прощати тим, хто його кривдив. Ніжно поведився і Господь наш Ісус Христос з тими людьми, які зневажали Його. Господь милосердний до нас, хоча ми всіляко ображаємо Його. Якщо ваші друзі ображають вас, чим ви їм відповідаєте?

Належить брати приклад з Йосифа і з любов'ю ставитися до тих, хто вас ображає.

VII. Домашнє завдання. Написати якомога більше способів, за допомогою яких можна заслужити прощення і заглибити свою вину.

Урок 14

Тема. Людина та її завдання на Землі. Мойсей

Мета уроку: з'ясувати місце людини на землі стосовно Божого плану

і завдання людей як Божих створінь; пояснити головні причини відступу людей від Бога; визначити характерні риси людини, яка обирає Бога; сформулювати уявлення про вчинки, гідні віруючої в Бога людини;

Очікувані результати (для учнів):

- з'ясувати для себе місце людини на землі стосовно Божого плану, про завдання людей як Божих створінь;
- пояснювати головні причини відступу людей від Бога;
- називати характерні риси людини, яка обирає Бога;
- мати уявлення про вчинки, гідні віруючої в Бога людини (на прикладі Мойсея);
- наводити приклади богоспівкування Мойсея.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань, умінь, навичок.

Основні поняття: людина, Пасха, Неопалима купина.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель.

- «І Бог створив людину за образом своїм, за образом Божим її Він створив; чоловіка та жінку створив їх» (Бут. 1, 27).

Людина приходить у світ, наче маленький сонячний проміньчик, і вже з першої хвилини наповнює життя навколо себе теплом, добром, ніжністю. Давайте прочитаємо вірш і вслухаємося в ці перекрасні слова. (Учні читають рядки вірша Л.Костенко).

... я на Землі – людина!

Яке це почесне звання.

Прийшла я на землю

дитиною,

Дала мені ненька ім'я.

І вже із хвилини першої

Належало все мені:

І мамина усмішка, й пісня,
І татові руки міцні.
Для мене квігнуть квіги,
Для мене і сонце сія,
Дерева простягають віги,
Радіє мені вся земля,

Бо горде звання це –
людина!
І мені його доля дала.
Пишаюсь, завжди дорожу
ним,
Бо людина – почесне
звання.

- Мати вигляд людини дуже просто, а бути Людиною – складно. Сьогодні ми поміркуємо, якою повинна бути людина, щоб бути Людиною.

- Що значить бути людиною?

- Для чого живе людина?

- Який слід людина повинна залишити на Землі?

Учитель .

Існування людини на землі має глибокий смисл, велике призначення і високу мету.

III. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу

1. Мойсей

1. Розповідь учителя. На прикладі життя і служіння Богу та людям пророка Мойсея ви спробуєте краще зрозуміти, яке завдання людини на землі.

У Біблії розповідається про віруючих в Бога людей, у яких є чому повчитися. На попередньому уроці ми закінчили знайомитись із історією єврейського народу на переселенні їх до Єгипту.

Давайте дізнаємось про подальшу історію євреїв в Єгипті та народження і життя Мойсея, працюючи з підручником.

2. Робота з підручником , бесіда за ілюстраціями, по закінченні – обговорення за запитаннями

- Чому з часом щасливе життя євреїв у Єгипті перетворилося у важке рабство?

- Для чого фараон наказав убивати єврейських хлопчиків?

- Яким чином мати Мойсея спасла його від смерті?

- Що означає ім'я «Мойсей», хто так його назвав?

- Де провів він дитинство і яку отримав освіту?

- Чому Мойсей залишив Єгипет?

- Де поселився Мойсей і що змінилося в його житті?
- Яке дивне видіння бачив Мойсей біля гори Хорив?
- Яку назву отримав палаючий терновий кущ?
- Що повелів Бог Мойсею?

3. Повчальні оповідання

Прочитайте на стр. 132 два оповідання «Скрипка Паганіні» і «Найлегший хрест».

- Що нагадує нам перше оповідання?
- Що таке «життєвий хрест»? Що значить його нести?

IV. Узагальнення та систематизація знань учнів

1. Продовжити речення.

1. Головна мета життя людини – це ...

1. Людина живе лише один раз, і так хочеться...

2. Людина починається з добра, а творити добро значить...

2. Виконання інших завдань за підручником, стр. 133.

V. Підбиття підсумків уроку. Висновки

Людина, згідно з Божим задумом, покликана до життя, щоб продовжити справу Божого творіння і наповнити світ добром і красою. Завдання людини полягає в тому, щоб розпізнати в собі покликання, виявити та застосувати його на благо людям. Таке завдання відповідно до свого покликання, сповщеного Богом, виконає Мойсей, але про це ви дізнаєтесь на наступних уроках.

VI. Домашнє завдання (стр. 134 підручника).

1. Пояснити, що означає «Неопалима купина».

2. Дати відповіді на питання:

- Хто створив людину і з якою метою?

- У чому полягає головне завдання людини?

3. Прочитати додаткову інформацію на стр. 131-132.

Урок 15

Тема. Стійкість у досягненні мети. Мойсей і фараон. Вихід з Єгипту

Мета уроку: порівняти та пояснити зміст вчинків Мойсея й фараона стосовно іудейського народу як вірного Богові;

провести паралелі із сучасними вчинками людей; пояснити зміст поняття «стійкість у досягненні мети»; дати уявлення про поняття «вихід із Єгипту» як символічного опису відходу людини від спокус розбурханого в пристрастях життя.

Очікувані результати (для учнів):

- порівнювати та пояснювати зміст вчинків Мойсея й фараона стосовно іудейського народу як вірного Богові;
- проводити паралелі з сучасними вчинками людей («мойсеївські» та «фараонівські» вчинки);
- роздумувати про зміст поняття «стійкість у досягненні мети» (свігський та християнський погляди);
- розвивати свої уявлення про поняття «вихід із Єгипту» як символічного опису відходу людини від спокус розбурханого в пристрастях життя.

Основні поняття: стійкість, досягнення, мета, «вихід із Єгипту».

Тип уроку: комбінований.

Обладання уроку: використання мультимедійного супроводу.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань. Мотивація навчальної діяльності

Запитання учням

- У чому полягає призначення людини у житті?
- Що означає для людини бути образом Божим? - Якою має бути поведінка людини як творіння Божого?

Учитель . Кожна людина має однакову здатність стати тираном

і рабом, злочинцем і святим. Усе залежить тільки від людини. «Бути справжньою людиною – це означає віддавати сили своєї душі в ім'я того, щоб люди навколо тебе були красивішими, духовно багатшими, щоб у кожній людині, з якою ти зустрінешся у житті, залишилося щось хороше від тебе, від твоєї душі.» – писав відомий педагог Василь Сухомлинський.

Прочитайте в підручнику на стр. 134 нові терміни і поміркуйте над ними:

Стойкість – твердість, витривалість, постійність, сталість,

наполегливість, непохитність, вірність переконанням, незламність.

Досягати – одержувати бажане, діставати, добиватися, домагатися.

Мета – те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль; заздалегідь намічене завдання; задум, намір, план.

Таку стійкість у досягненні своєї мети – вивести свій народ із єгипетського рабства і привести його в землю Обітовану – буде мати пророк єврейського народу Мойсей. Тож продовжимо знайомитися із життям Мойсея.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Мойсей і фараон. Вихід з Єгипту

1. Розповідь учителя.

2. Бесіда за ілюстраціями підручника та мультимедійного супроводу.

3. Обговорення біблійної історії за запитаннями

- Яку духовну силу дав Бог Мойсею, щоб переконати фараона відпустити єврейський народ?
- Скільки Бог через Мойсея навів покарань єгиптянам?
- Яка була найстрашніша кара?
- Яким чином Господь від десятої кари уберіг єврейський народ?
- Під якою назвою євреї вирішили святкувати свій день визволення від єгипетського рабства?
- Як його стали святкувати євреї?
- Що прообразував пасхальний агнець, кров'ю якого єврейські первістки були визволені від смерті?
- Від якого рабства і смерті нас своєю пролітою кров'ю спасає Ісус Христос?

4. Розгляд життєвих історій.

- Прочитайте на стр. 138 дві життєві історії «Якщо повіримо» та «Усі сили» і глибше зрозумійте необхідність міцної віри і постійної молитви – розмови з Богом.
- Чому вас навчають ці історії?

IV. Узагальнення та систематизація знань учнів

1. Узагальнююча бесіда

- На чому ґрунтувалася така стійкість Мойсея у досягненні мети?
- Наведіть подібні приклади із життя інших вам відомих людей.
- Як виховати у собі стійкість у досягненні мети?

- Як залишитися непохитним у своїх переконаннях за будь-яких обставин?

2. Виконання завдань за підручником, стр. 139

V. Підведення підсумку

Дати відповіді на питання

- Чим упертість відрізняється від стійкості?

- Чи вистачає у вас сили бути стійким у досягненні мети?

- Чого ви навчився у Мойсея?

Домашнє завдання. стр. 139.

Урок 16

Тема. Моральний закон людства. Синайське законодавство

Мета уроку: формувати в учнів розуміння, для чого дається людині життя, які основні моральні цінності людського життя; розвивати бажання прийняття християнських цінностей як життя за заповідями Божими; довести дітям, що всі мотиви наших вчинків виходять із наших моральних цінностей.

Очікувані результати (для учнів):

- мати початкове уявлення про Синайське законодавство як про моральний закон Бога людям;

- розуміти значення окремих положень цього закону;

- вказувати (на прикладах з власного життя) на відповідність власних вчинків моральному закону від Бога.

Обладнання: два плакати з Божими заповідями, карточки з народними прислів'ями і приказками для роботи в групах, картка-довідка для вчителя; плакат із завданням для роздумів, мультимедійний супровід

Хід уроку

I. Організаційна частина. Актуалізація опорних знань учнів

Завдання для роздумів

- Пояснити прислів'я «Посієш думку – пожнеш вчинок, посієш вчинок – пожнеш звичку, посієш звичку – пожнеш характер, посієш характер – пожнеш долю».

Слово вчителя

Кожна людина має у своїй природі моральний закон, який проявляється через совість. Якщо людина прислухається до

голосу совісті, до слів Божих, до його учіння, то їй відкриваються таємниці Царства Небесного, а хто не йде цим шляхом, той губить навіть те, що має, тобто засмічує гріхами совість, забуває про неї.

У кожної людини є власне уявлення про добро і зло, про те, що добре і що погано. Такі поняття називають внутрішніми переконаннями. У різних людей переконання можуть бути різними. І коли вони хочуть їх довести один одному, то приходять часто до суперечностей, до непорозумінь. А як прийти до згоди? Де знайти відповідь на суперечки?

Розгляд проблемних ситуацій (стр. 140 підручника)

Ситуація 1. Двоє приятелів увійшли до трамвая. Один заплатив за проїзд, інший проїхав без квитка, хоча гроші мав для цього.

- Хто з них вчинив чесно, а хто – ні?
- Чому приятелі вчинили по-різному?

Ситуація 2. Троє однокласників сиділи після уроків на лавочці в парку. Сергій запропонував двом однокласникам покурити. Один із них завагався, але потім погодився, інший категорично відмовився.

- У кого із хлопчиків правильні і чіткі переконання?
- Чому перший спочатку відмовився, але потім згодився?
- Чому другий категорично відмовився?

II. Мотивація теми уроку

Виявляється, та людина, яка не має твердих внутрішніх переконань, може стати жертвою чужої волі чи яких-небудь погроз. Тверді переконання повинні відповідати високим моральним людським принципам.

На сьогоднішньому уроці нам слід розібратися, якими моральними принципами повинна користуватися людина у своєму житті.

III. Пояснення нового матеріалу

Синайське законодавство

1. Бесіда з учнями.

Прочитайте в підручнику на стр. 141 і дізнайтеся, яким чином Мойсей отримав заповіді Божі. Розгляньте відповідні ілюстрації та дайте відповіді на запитання:

- Чому отримані Мойсеєм заповіді мають назву Синайського законодавства?
- На який день від Пасхи зійшов Мойсей на гору і скільки часу пробув на ній?
- На чому були записані заповіді?
- Які ще повеління і закони дав Господь Мойсею? Уважно розгляньте ілюстрації.

2. Опрацювання десяти заповідей з використанням підручника (стр. 142-145) та мультимедійного супроводу уроку.

По кожній заповіді – окрема бесіда за планом:

- Обов'язки людини, встановлені заповіддю;
- Гріхи, заборони;
- Добродіяння.

3. Загальні питання до прочитаного:

- Яке свято було встановлено в пам'ять Синайського законодавства?
- Як заповіді Божі ми можемо поділити на дві частини?
- Навіщо Бог дав людям ці заповіді?

4. Розгляд життєвих історій.

Підручник, стр. 147-148, «Відповідь хлопчика» та «Ми всі складаємо одну мозаїку».

- Що повчального для вас у цих життєвих історіях?

IV. Узагальнення та закріплення нового матеріалу

1. Усний диктант (учитель читає речення, а учні дають усні відповіді, якій Божій заповіді відповідає зміст цього речення).

1. Люби Бога понад усе... (Перша заповідь).
2. Безпідставно не божись... (Третя заповідь).
3. Не поклоняйся іншим ідолам... (Друга заповідь).
4. Не промовляй імені Господа даремно... (Третя заповідь).
5. Сьомий день тижня присвячуй Богові... (Четверта заповідь).
6. Святих вшановуй, але не так, як Самого Бога, а людей більш угодних Богові... (Перша заповідь).
7. Шість днів працюй і роби всі справи... (Четверта заповідь).

2. Робота в групах з карточками народних прислів'їв і приказок.

Картка 1 (до 5-ї заповіді)

1. Без матері і сонце не гріє.
2. Хто батька-матір зневажає, той добра не знає.
3. Тільки батько й мати знають, як їх діти виростають.
4. Шануй батька й неньку, то буде тобі скрізь гладенько.
5. Материнська молитва із дна моря підіймає.

Картка 2 (до 6-ї заповіді)

1. Ворогу все віддай, а сам так останься, аби далі від лиха.
2. Від ворога вчися розуму.
3. Від сварки до бійки один крок.
4. Краще переконувати словами, а не кулаками.
5. Рана, завдана ножем, гоїться, а язиком – ні.

Картка 3 (до 7-ї заповіді)

1. Не давши слова – держись, а давши слово – кріпись.
2. Нових друзів наживай, а старих не забувай.
3. Не рубай те дерево, на якому сидиш.
4. Не пной у свою криницю, бо прийдеться пити водицю.
5. Швидше хай загину, а мужа не покину.

Картка 4 (до 8-ї заповіді)

1. Соромитись красти, а не робити.
2. Зароблена копійка краще краденого карбованця.
3. Зароблений сухар кращий від краденого бублика.
4. Не зарікайся робити, а тільки із злодіями ходити.
5. Не бери чужого, то й не бійся нікого.

Картка 5 (до 9-ї заповіді)

1. Часто так буває, що один вину свою на другого звертає.
2. Звертає з хворої голови на здорову.
3. Де мало слів, там більше правди.
4. Слово – не полова, язик – не помело.
5. Слово – не горобець, вилетить – не спіймаєш.

Картка 6 (до 10-ї заповіді)

1. Своє не бачить під носом, а чуже бачить під лісом.
 2. На чужий коровай очей не поривай.
 3. Свого не цурайтесь і чужого научайтесь.
 4. Хто на чуже зазіхається, свого позбувається.
 5. Пильнуй носа свого, а не кожуха мого.
- (Кожна група по черзі читає і коментує по одному прислів'ю).

Висновок. Той, хто дотримується десяти Божих заповідей, створює собі, окрім тимчасового добробуту, вічне спасіння. Саме в цих заповідях людина віднайде всі відповіді на питання, які хвилюють її. Божі заповіді допоможуть людині виробити стійкі моральні принципи і жити за ними. Слідувати даним заповідям – це жити по совісті, по-Божому.

V. Підсумок. Домашнє завдання

Завдання для роздумів

- Звернемося, діти, до прислів'я, яке ми прочитали на початку уроку.
- Як ви зрозуміли зміст цього прислів'я? Що означає «посіяти думку»? «Посіяти вчинок»? «Посіяти звичку»?
- Чи залежить навіть від думки доля людини?
- Чи є порушенням Божої заповіді поганий задум?
- Чи може бути гріхом навіть зла думка?

Домашнє завдання:

1. Навести приклади із життя на відповідність власних вчинків моральному закону від Бога.
2. Прочитати додаткову інформацію про скинію на стр. 146-147.

Урок 17

Тема. Уміння переборювати труднощі.

Сорокарічна подорож по пустелі. Смерть Мойсея.

Мета уроку: продовжити знайомство учнів із Мойсеєм; розкрити причини 40-річного блукання ізраїльського народу пустелею та причини заборони Богом права Мойсея ввійти в обіцяну землю; продовжувати формувати у п'ятикласників глибоке розуміння того, що злоба, гріх, нечестивість, якщо не покаються, завжди караються Богом; продовжувати виховувати почуття релігійності.

Очікувані результати (для учнів):

- застосовувати найголовніші поняття попередніх уроків щодо пояснення причин, чому Бог дав людям таку тривалу мандрівку пустелею;
- пробувати визначати прихований (символічний) зміст мандрівки людей пустелею впродовж 40 років;

- наводити приклади з власного життя стосовно змісту виразу «переборювання труднощів» (світське і християнське тлумачення).

Обладнання: схема «Шлях Мойсея»; ілюстрації; кросворд.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організаційний момент

Вітання. Перевірка готовності до уроку.

II. Актуалізація опорних знань

1. Бесіда

- Пригадайте, коли люди отримали моральний закон свого життя?
- Що ви пам'ятаєте про ці заповіді?
- Наведіть приклади з життя на відповідність власних вчинків моральному закону Бога.

III. Мотивація навчальної діяльності

- Сьогодні ми продовжимо знайомитись з історією єврейського народу після виходу з Єгипту і отримання від Бога Синайського законодавства. Дізнаємось про їхню сорокарічну подорож пустелею і вміння переборювати труднощі.

Прочитайте в підручнику в параграфі 17 на стр. 150, чого ви повинні навчитися на уроці.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Сорокарічна подорож

1. Вступна бесіда.

- Біля якої гори спочатку зупинилися євреї? (гори Синай).
- Чому вони там перебували певний час?

(У разі труднощів відповіді – доповнення вчителя: євреї чекали, поки Мойсей спілкувався з Богом. Мойсей зійшов з гори через 40 днів, тримаючи кам'яні скрижалі з десятьма заповідями. Але за цей час єврейський народ зневірився його чекати і змайстрував собі для поклоніння золотого тельця. Мойсей розгнівався і розбив скрижалі із заповідями. Після покарання свого народу за ідолопоклонство і розкаяння євреїв Мойсей

вдруге піднявся на гору Синай і через певний час спустився з новими скрижалями).

- Пригадайте, яку мету мали перед собою євреї? (Дійти до обітваної – Ханаанської землі).

Учитель. До цієї землі євреї дійдуть досить швидко, але потім чомусь повернуться назад і будуть мандрувати пустелею ще 40 років. Давайте дізнаємось, чому так сталося.

2. Робота з підручником

Бесіда за ілюстраціями. По закінченню – узагальнююче опитування за запитаннями:

- Кого Мойсей послав в розвідку до Ханаанської землі?
- Що вони розповіли?
- Яка була реакція народу на почуте?
- Яке було Господнє рішення на ремствування євреїв?
- То чому євреї були змушені 40 років блукати пустелею?
- Які тяжкі випробування перенесли євреї?
- Яким прообразом послужив мідний змії, повішений на дереві під час нападу отруйних змії?
- Хто з них проявляв мужність і стійкість, а хто постійно ремствував?
- Чи змінився єврейський народ за 40 років? Хто залишився в живих із тих, хто вийшов із Єгипту?

Учитель. В кінці першого питання теми на стр. 153 ви прочитали, що Мойсей помре, не вступивши на обітовану землю. Давайте про це дізнаємось детальніше.

2. Смерть Мойсея

1. Розповідь учителя у поєднанні роботи з підручником (стр. 153-156).

2. Обговорення за запитаннями

- Чому Господь не дозволив Мойсею ступити на обітовану землю?
- Кого поставив Мойсей за вибором Господа керувати народом?
- Чи відкрив Господь Мойсею час своєї смерті?
- За яких обставин помер Мойсей?
- Чому ми його називаємо пророком?
- У чому він є для нас прикладом?
- Дайте історичну оцінку діяльності Мойсея.

3. Словникова робота

Сувій – найдавніша книга у вигляді згорнутого в трубку аркуша (папірусу, пергаменту, м'якої шкіри, паперу). Сувої були поширені у стародавньому Єгипті, Греції, Римі до перших століть н.е.

Псалом – релігійна пісня, молитва.

3. Уміння переборювати труднощі

Учитель. Сорокарічна подорож євреїв в пустелі є яскравим прикладом того, як Мойсей, Ісус Навин, маючи міцну віру і надію на спасіння Боже, проявляли мужність, стійкість і непохитність переконань, що давало їм силу і вміння переборювати труднощі. Тож запам'ятай ці поняття, прочитавши їх у підручнику на стр. 156.

Так і християни, проявляючи вірність Богу, стійкість своїх переконань, мужність і терпіння в несенні свого життєвого хреста, переборюють всі труднощі та негаразди - удостоюються Царства Небесного.

Розгляд повчальних історій

Учитель. Прочитайте оповідання на стр. 158 «Мужність і рішучість» та притчу «Я ніс тебе на руках».

- Зробіть висновки з прочитаного.

- Чи відчуваєте ви постійну за вас турботу Божу?

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Складання схеми «Шлях Мойсея» (в робочому зошиті).
2. Виконання завдань за підручником, стр. 159.

VI. Домашнє завдання

Намалювати і заповнити табличку:

Кого Господь карав в історії про 40-річне блукання єврейського народу пустелею	Гріхи, за які карав	Епізод з розповіді
1	2	3

Урок 18

Тема. Узагальнення з теми «Біблійна історія: сторінками Старого Заповіту»

Мета уроку: узагальнити вивчений матеріал з тем I розділу Акцентувати, зосередити увагу учнів на характерні риси, які

притаманні духовному образу праведників Старого Заповіту; на прикладах їх побожного праведного життя виховувати почуття духовності, патріотизму в дитячих душах та серцях.

Очікувані результати (для учнів):

- надавати своє розуміння прикладів з біблійної історії щодо описів богоугодних рис і ознак справжнього християнина (віруючої в Бога людини);
- наводити приклади з життя сучасників, що нагадують нам приклади з біблійної історії;
- робити перші кроки на шляху власної спостережливості за вчинками інших людей і своїми вчинками (формувати культуру самовиховання та удосконалення за християнськими зразками моралі).

Тип уроку: узагальнення та систематизації знань.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Сьогодні ми з вами повторимо все, що вивчили на попередніх уроках.

III. Узагальнення та систематизація знань

Для проведення узагальнення можна використати різні форми і методи. Для початку потрібно вибрати, в письмовій чи в усній формі ви хочете провести оцінювання.

Пропонуємо два варіанти проведення уроку: I варіант – письмові відповіді на тестові завдання, II варіант – гра-подорож.

I варіант

Тестові завдання (в підручнику стр. 160-162)

1. Скільки днів Бог творив світ?
а) 3; б) 4; в) 6; г) 7.
2. На який день творіння з'явилося сонце, місяць і зірки?
а) 3; б) 4; в) 1; г) 2.
3. На який день творіння Бог почав творити живі істоти?
а) 3; б) 4; в) 2; г) 5.
4. На який день творіння Бог створив людину?
а) 6; б) 7; в) 5; г) 2.

5. На який день Бог не творив нічого, Він спочив від усіх справ Своїх?
- а) 6; б) 7; в) 8; г) 5.
6. Хто спокусив Єву?
- а) крокодил; б) соловей; в) змії; г) голуб.
7. Звідки Бог вигнав Адама і Єву?
- а) з раю; б) з дому; в) із землі; д) з моря.
8. Як звали синів Адама і Єви?
- а) Каїн і Енох; б) Каїн і Авель; в) Ной і Сиф; г) Каїн і Мойсей.
9. Каїн вбив:
- а) Авеля; б) Адама; в) Мойсея; г) Ноя.
10. Кого вирішив Бог врятувати від потопу?
- а) Авеля; б) Мойсея; в) Ноя; г) Адама.
11. Як називався корабель, на якому люди і звірі врятувались від потопу?
- а) фрегат; б) чайка; в) вігрільник; г) ковчег.
12. Хто із синів Ноя виявив неповагу до свого батька?
- а) Іофет; б) Сім; в) Хам; г) Авель.
13. Біля якої річки стоїть місто Вавилон?
- а) Євфрат; б) Дніпра; в) Тигр; г) Ніл.
14. Що означає слово «Вавилон»?
- а) великий; б) новий; в) височини; г) змішання.
15. Що будували жителі Вавилону?
- а) канал; б) вежу; в) храм; г) корабель.
16. Що роз'єднало будівельників у Вавилоні?
- а) мова; б) суперечки; в) дощ; г) відсутність будівельних матеріалів.
17. Куди Бог привів Авраама?
- а) Вавилон; б) Ассирію; в) Ур; г) Ханаан.
18. Як звали жінку Авраама?
- а) Сара; б) Агарі; в) Єва; г) Ревека.
19. Що пообіцяли три ангели Аврааму?
- а) народження сина; б) довгих років; в) новий дім; г) багато грошей.
20. Кого повинен був принести в жертву Богові Авраам?
- а) сина; б) вівцю; в) козу; г) жінку.
21. Як звали сина Авраама?
- а) Ной; б) Мойсей; в) Ісак; г) Яков.
22. В якому місті проживав Лот?

- а) Гоморра; б) Содом; в) Бела; г) Адма.
23. Які два міста зруйнував Бог?
а) Содом і Гоморра; б) Содом і Бела; в) Бела і Адма; г) Севоїм і Гоморра.
24. У що перетворилась жінка Лота?
а) у кам'яну статую; б) у соляну статую; в) у дерево; г) у джерело.
25. Як звали синів Ісака?
а) Авраам і Яків; б) Авраам і Мойсей; в) Ісав і Яків; г) Йосиф і Яків.
26. Скільки синів мав Яків?
а) 10; б) 8; в) 12; г) 11.
27. Кого рідні брати продали в рабство?
а) Мойсея; б) Якова; в) Ісава; г) Йосифа.
28. Куди привезли купці Йосифа?
а) Ханаан; б) Єгипет; в) Вавилон; г) Содом.
29. Ким призначив фараон Йосифа?
а) управителем; б) чашником; в) візником; г) писарем.
30. Як звали найменшого брата Йосифа?
а) Веніамін; б) Яків; в) Мойсей; г) Ісак.
31. Кого поклала мати в кошику в річку Ніл?
а) Авраама; б) Мойсея; в) Якова; г) Ісака.
32. Де виріс Мойсей?
а) в селі; б) у фортеці; в) у місті; г) у палаці.
33. Скільки кар довелось пережити єгиптянам?
а) 10; б) 11; в) 8; г) 12.
34. Яке море розійшлося перед ізраїльцями?
а) Червоне; б) Чорне; в) Середземне; г) Іонічне.
35. Що вживали ізраїльтяни під час своєї подорожі?
а) молоко; б) манну; в) хліб; г) нічого.
36. На якій горі Мойсей отримав від Бога десять заповідей?
а) Арабат; б) Синайська; в) Оливна; д) Голгофа.
37. Скільки років подорожували пустелею ізраїльтяни?
а) 40; б) 30; в) 35; г) 37.
38. До якої землі привів ізраїльтян Мойсей?
а) Вавилонської; б) Єгипетської; в) Ханаанської;
г) Ассирійської.

Відповіді: 1-в; 2-б; 3-г; 4-а; 5-б; 6-в; 7-а; 8-б; 9-а; 10-в; 11-г; 12-в;
13-а; 14-г; 15-б; 16-а; 17-г; 18-а; 19-а; 20-а; 21-в; 22-б; 23-а; 24-б;

25-в; 26-б; 27-г; 28-б; 29-а; 30-а; 31-б; 32-г; 33-а; 34-а; 35-б; 36-б;
37-а; 38-в.

II варіант

Гра-подорож

Інша форма проведення узагальнення – гра у вигляді подорожі Біблійними місцями, які учні вже встигли вивчити. Ця форма потребує виготовлення наочності, а саме: набір картинок «Творення Світу», карту подорожі (можна використати карту з історії 6 класу «Передня Азія та Єгипет»), картки до завдань 3, 4, 5, 7 і 8, стрілки, магніти).

Учитель. Любі діти, сьогодні ми з вами рушаємо в подорож по місцях, які описуються в Біблії. Це буде не звичайна подорож, а подорож-гра. Дві команди будуть змагатись на краще знання вивченого матеріалу. Ви отримуєте завдання, за виконання яких отримуєте бали, у вас є можливість отримати бали і за додаткові питання. Розпочнемо з того часу, коли Всесвіту і Землі не було, а був лише Бог.

- Діти, хто мені скаже, хто такий Бог? (Діти можуть підготувати додаткову інформацію або вчитель сам дає визначення).

Бог – творець неба і землі, промислитель всесвіту, має в Священному Письмі різні імена – Всемогучий, Господь, Всевишній. В Священному Письмі Богу кругом приписують вищі духовні досконалості: вічність, незалежність, самобутність, незмінність, все бачення, премудрість, правосуддя, благість, велелюдність, святість, істина, творчість і всемогучість, безмежна велич і слава.

- Отже, Бог, який є вічний, тобто не має ні початку, ні кінця Свого існування, Він завжди був, є і буде. Крім Бога, все має початок. Бог «створив все із нічого». Бог створив все «словом» своїм, бо Він всемогутній.

1 завдання. «Дні творіння»

- Скажіть, діти, скільки днів Бог творив Всесвіт і нашу Землю зокрема?

- В мене на дошці є картинки із зображенням днів творіння. Щоб прослідити шлях перших людей, нам потрібно послідовно розташувати етапи творіння світу. Отже, ви по черзі будете виходити і виставляти дні послідовно.

2 завдання. «Едем»

- А куди поселив Бог перших людей? (За кожен правильну відповідь команда отримує бал).

(Учні можуть також підготувати повідомлення про Рай і Едем).

Рай – (з перської мови – сад) прекрасне житло перших людей, описане в книзі Буття; Рай, в якому перебували перші люди, був для тіла матеріальним, як видиме блаженне житло, а для душі – духовним, як стан благодатного спілкування з Богом. Раєм називається і те блаженне житло небожителів і праведників, яке спадкують вони після Страшного суду Божого.

Едем – (приємність, солодкість) – країна в Азії, в якій був посаджений самим Богом Едемський сад (Рай) для життя перших людей і яка знаходилася на Сході. Едем взагалі використовується для визначення всякої місцевості, яка відзначається своєю красою і врожайністю. Положення Едемського саду визначити точно дуже складно. Точним залишається тільки те, що країна Едемська і Рай знаходилися в місцевості, яка знаходилася поблизу річок Тигр і Євфрат (показати на карті).

- Уявіть, що ви опинились в Едемському саду з першими людьми. Що ви могли там побачити?

- Що було заборонено робити Адаму і Єві?

- Яку назву мало заборонене дерево? («дерево пізнання добра і зла»).

- Хто порадив Єві з'їсти плід з цього дерева? (Змій).

- Чому Єва з'їла цей плід?

- Кому Єва дала цей плід?

- Як Бог покарав змія?

- Як були покарані Адам і Єва?

3 завдання. «Каїн і Авель»

- Тепер ми з вами змушені разом з першими людьми залишити Рай. Бог вигнав їх і не дозволив більше туди повертатися; за наказом Божим, Херувим з полум'яним мечем стеріг шлях до Раю. Адам і Єва поселились на землі. Як звали їх синів? (Каїн і Авель). Ваше завдання – розказати про перше вбивство на землі. Перша команда від імені Каїна, друга – від імені Авеля. Для полегшення завдання кожен з вас отримує опорні слова, які потрібно використати в розповіді.

I команда : недобре серце, обробляв землю, садив дерева, жертвоприношення, плоди, заздрість, ненависть, вбив, проклятий.

II команда : любив добро, пас вівці, пастух, жертвник, ягня, слухняний Богові, помер.

4 завдання. «Потоп»

- Адам і Єва мали численних нащадків. Спочатку більшість із них боялися Бога і служили Йому, але поволі всі люди стали нечестивими, всі, крім одного, Ноя. Зараз ми з вами спробуємо згадати цю історію. (Діти отримують конверти). У вас в конвертах є слова, з яких потрібно скласти розповідь про Ноя. Перемагає команда, яка виконає це швидше.

Наказав	Бог	збудувати	Ною	ковчег
Взяв	Ной	свою	родину	і тварин
у ковчег	Сорок	днів	йшов	дощ
На землі	загинуло	все живе		

- А тепер ми з вами почнемо подорожувати по нашій карті, почнемо з гори Арарат. Хто мені може сказати, чому?

Арарат (свята земля) – область у центрі Вірменії, де знаходились декілька стародавніх міст. Слово Арарат часто вживається стосовно всієї Вірменії. На північному сході, на підвищеній рівнині Аракса знаходиться одна із найвищих гір Вірменії Арарат, вершини якої – Великий і Малий Арарат – постійно покриті снігом. Перша на перській мові означає «гора Ноя». Вважається, що на цій горі зупинився ковчег Ноя. Тут встановлений завіт Бога з людьми про те, що Він більше не наведе потоп на землю. Хто скаже, що стало символом завіту? (Веселка).

5 завдання. «Вавилонська вежа»

- Далі ми з вами рушаємо на південь до одного з найвідоміших міст Стародавнього світу. Назва цього міста переводиться як «змішання».

Вавилон – столиця Халдеї і один із стародавніх і найбагатших міст світу. Побудований нащадком Хама Німвродом.

Розташований на величезній рівнині по обидва береги річки Євфрат і формою нагадував чотирикутник.

(Стрілочкою з'єднуються Арарат і Вавилон). Що Бог змішав? У вас у конвертах лежать пазли із зображенням будівництва Вавилонської вежі. Ваше завдання – їх зібрати. А головне, яка команда швидше це зробить.

6 завдання. «Авраам»

- Тепер ми рушаємо до міста Ур.

Ур (світло, вогонь) – розташований в Халдеї, місце народження Авраама.

- До якої землі вирушив Авраам за велінням Бога?

- Як Бог нагородив Авраама за вірність?

- Авраам був праведний і вірний Богу. Зараз кожна команда на листочку напише синоніми до слова праведний і вірний. За кожен синонім, який не повторюється в іншій команді, отримуєте бал.

7 завдання. «Йосиф»

- Щоб рушити далі, нам потрібно познайомитись ще з однією людиною, сином Якова – Йосифом. У мене на дошці є чотири аркуші паперу, вам потрібно пояснити, як те, що на них зображено, пов'язано з Йосифом.

На папері: цифра 12 (12 синів у Якова), монети (за 20 срібників брати продали Йосифа), напис «Єгипет» (до Єгипту привезли Йосифа) і пшениця (за пшеницею приїхали брати до Єгипту).

8 завдання. «Мойсей»

- Ми з вами знову вирушаємо в дорогу і залишаємо Єгипет. Діти, скажіть, а хто вивів ізраїльтян з Єгипту? Ну, звичайно, Мойсей. У мене на дошці на аркушах паперу написані слова, які стосуються певного періоду його життя, ваше завдання по черзі по одному учаснику від кожної команди розташувати їх послідовно.

Кошик з очерету	Дочка фараона	Втеча від гніву фараона	Палаючий терновий кущ	9 кар
Вигублення первістків	Червоне море	Манна і скеля	Гора Синайська	Десять заповідей

- Молодці. Мойсей вивів євреїв з Єгипту і привів до гори Синай, де від Бога отримав 10 заповідей (учитель на карті показує шлях від Єгипту до г. Синай).

9 завдання. «10 заповідей»

- А зараз по черзі кожна команда буде називати заповіді.
- Молодці.

III. Підведення підсумків

На цьому наша подорож завершується. 40 років євреї подорожували пустелею. І нарешті прийшли до землі Ханаанської (вчитель стрілочкою з'єднує г. Синай і Ханаан). Мойсей, як ви пам'ятаєте, бачив обіцяну землю з гори, але помер, так на неї і не вступивши.

- А зараз ми порахуємо, яка команда набрала більше балів. (Нагородження переможців)

Розділ II. Святі люди української землі

Урок 19

Тема. Кирило і Мефодій – просвітителі слов'ян.

Мета уроку: дізнатися про просвітницьку діяльність святих Кирила і Мефодія; провести паралелі між тогочасним значенням церковнослов'янської мови і смислом нашої мови

сьогодні; виховувати правильне ставлення до навчання, розвивати мову, мислення учнів.

Очікувані результати (для учнів):

- розуміти зміст праці й натхненного подвигу братів Кирила та Мефодія – просвітителів слов'ян;
- ставити питання відповідності вивчення церковнослов'янської мови й смислів слов'янських слів сьогодні;
- розмірковувати над відповідальністю за кожне своє вимовлене слово (як вияв духовної культури людини).

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Обладнання: церковнослов'янська абетка, словничок, мультимедійний супровід.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Шановні учні, сьогодні на уроці ми з вами розпочнемо вивчати другий розділ нашого курсу, який називається «Святі люди української землі». У цьому розділі ви ознайомитесь з видатними постатями в історії українського народу, чия діяльність мала визначний вплив на формування, становлення і розвиток української культури та державності; дізнаєтесь про подвижництво і самопожертву святих нашої землі, які відзначилися найвищими християнськими чеснотами, життя яких є яскравим зразком виконання заповідей Божих, служінню Богу і людям.

На стр. 165 ви прочитаєте основні християнські чесноти, які були пригаманні святим людям. Такі чесноти є ознакою високої моралі, вони визначаються проявами волі і вчинків. Кожний з нас має прагнути до духовного росту, вироблення в собі таких чеснот, набуття позитивних рис, творення добрих справ.

Сьогодні ми познайомимось з діяльністю двох святих, яких за свою неустанну і воістину неоціненну працю заслужили довічну любов і шану, які просвітили всі слов'янські народи вченням і привели до віри в Господа Бога нашого Ісуса Христа.

Це слов'янські просвітителі Кирило і Мефодій. Розгорніть сторінку 166 підручника і прочитайте завдання уроку.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Життя та діяльність святих Кирила і Мефодія

1. Розповідь вчителя з елементами бесіди

Учитель. Дорогі діти, чи вперше ви чуєте імена цих великих святих. Пригадайте, коли і хто вам про них розповідав.

- Хто з вас знає, коли жили ці подвижники?
- Чим вони прославили себе і віру Христову?
- Давайте про це прочитаємо в нашому підручнику (стр.166-171).

2. Коротка бесіда з учнями на закріплення знань про святих просвітителів

- Яке ім'я мав Кирило до прийняття чернецтва?
- Розкажіть про дитячі роки Костянтина і Мефодія.
- Яким чином Костянтин вивчив латинську мову?
- Чи є для вас повчальним таке прагнення юнака до знань?
- Який сон бачив Костянтин і як його пояснили йому батьки?
- За яких обставин Костянтин прийняв рішення служити лише Господу?
- У кого навчався і яку освіту здобув юний Костянтин?
- У якій країні Костянтин почав свою просвітницьку діяльність?
- Від кого і з якою метою Костянтин отримав наказ скласти слов'янську грамоту і перекласти на мову слов'ян візантійські книги?
- Хто став допомагати Костянтину?
- У якій країні брати разом здійснили просвітницьку діяльність, передавши її жителям слов'янську азбуку?
- У якому віці, де і за яких обставин помер Костянтин (Кирило)?
- Яким чином Мефодій продовжив справу свого брата?
- Чому папа римський заборонив вивчення слов'янської мови?

2. Церковнослов'янська абетка

1. Розповідь учителя

Слово абетка означає те ж саме, що й алфавіт. Алфавіт, складений Костянтином (Кирилом), отримав назву на честь свого автора кирилиці.

Створена кирилиця на основі грецького уставу. Для слов'янських звуків, яким у грецькому алфавіті не вистачало

літер, було створено нові знаки. Кириличні літери з грецького алфавіту також вживалися на позначення чисел.

Учнями та послідовниками Кирила і Мефодія було створено значну частину необхідної в церковному вжитку лексики. Цю мову назвуть церковнослов'янською або старослов'янською. Незабаром русичі створили давньоруський різновид кириличної мови, що використовувався в усіх сферах життя, крім власне церковної. Його називають давньоруською мовою, яка в різних регіонах держави мала свої мовні особливості. У багатьох давньоруських творах дослідники знаходяться риси, пізніше характерні тільки для української живої мови.

2. Робота з підручником

1) Розгорніть підручник на стр. 173 і прочитайте, які три різновиди написання літер використовували переписувачі.

- На основі чого пізніше виникли перші друкарські шрифти?

- А тепер, діти, давайте ближче познайомимося з церковнослов'янським алфавітом.

2) Демонстрація алфавіту.

Діти знайомляться з азбукою, називають букви давньою назвою, шукають відповідні сучасні значення.

3) Демонстрація короткого словника старослов'янських слів.

4) Знайомство з молитвою до Святого Духа церковнослов'янською мовою та перекладом на українську.

3. Розгляд життєвих ситуацій.

1. Прочитайте в підручнику оповідання на стр. 174 «Маленька свічка».

- Чому злякалася свічка?

- Завдяки чому маленька свічка стала потужним маяком? Хто їй допоміг?

- Кого з людей можна порівняти з маленькою невпевненою свічкою?

2. Прочитайте там же у підручнику «Вільна воля».

- Як ви користуєтесь великим Божим даром – вільною волею?

IV. Закріплення нових знань

1. Узагальнююча бесіда за запитаннями

- Хто і коли створив одну з найдавніших слов'янських азбук?

- Як ще називають церковнослов'янську мову?

- Як раніше називали алфавіт?

- Які давні слова вам запам'ятались?

2. Практична робота в групах .

Учитель . Розділіться на групи по 3-5 чоловік, кожна група отримує карточку з висловом святого про навчання, ви повинні прочитати його і пояснити прочитане. I група: «Якщо так цінний шкільний час, то потрібно вчитись берегти його, берегти насамперед від головного злодія – ліні, котра любить на завтра відкладати невідкладні справи, забувши, що кожен новий день несе свої турботи». (Святий Олексій Мечев). II група: «Хороші пізнання хороші для тих, хто вживає їх на хороші справи». (Святий Філарет, митрополит Московський). III група: «Корисно навчатись наукам і мистецтвам, але необхідно вчити жити по-християнськи». (Святий Тихон Задонський).

V. Підсумки уроку

24 травня святкується пам'ять святих Кирила та Мефодія – просвітителів слов'ян. Наша повага до творця слов'янської азбуки Кирила зростає з кожним роком. Все більше усвідомлюючи його дивовижну роль в нашій культурі, ми розуміємо і безкінечну складність задачі, котру йому вдалося вирішити: дати світло істини народам, які не мали писемності і книг.

Кирило і Мефодій підготували більше двохсот книжників. Їх учні стали відкривати свої школи, вчити інших, і до кінця IX століття вже тисячі людей читали і писали старослов'янською мовою.

У 988 році в столярному Києві при княжому дворі була відкрита школа «вчення книжного». Виник центр книжкової культури, тієї, котра з'єднала Київську Русь зі всією багатомовною цивілізацією. Так, поряд з латинською, грецькою і арабською школами, на історичну арену виходить слов'янська школа, творцями якої були брати Кирило (Костянтин) і Мефодій. І кожний, хто навчається азбуці, зберігає в пам'яті імена перших слов'янських просвітителів.

VI. Домашнє завдання

Вивчити за бажанням молитву напам'ять.

Урок 20

Тема. Свята рівноапостольна велика княгиня Ольга. Поширення християнства на Русі

Мета уроку: ознайомити учнів із життям великої княгині Ольги; розкрити її внесок у поширенні православної віри на наших землях; на прикладі святої Ольги розвивати в учнях християнські чесноти; сприяти впровадженню духу самоповаги, патріотизму, любові до українських святинь.

Очікувані результати (для учнів):

- формулювати християнське уявлення про чесноти жінки (керівника держави, дружини, матері, бабусі);
- мати уявлення про історичну постать княгині Ольги та про її внесок у християнізацію Русі;
- наводити приклади з життя княгині, що вказують на її християнські чесноти;
- розуміти зміст понять «подвижництво», «святість», «просвітительство», «апостольство», «рівноапостольний».

Ключовий вірш: «Коли хтось хоче йти за Мною, хай зречеться себе самого, візьме на себе хрест свій і йде слідом за Мною» (Мк. 8, 34).

Основні поняття: чесноти, подвижництво, святість, просвітительство, апостольство, рівноапостольний.

Обладнання: портрет княгині Ольги або ікона.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Учитель. На минулому уроці ми з вами познайомились з двома братами.

- Хто нагадає мені їх імена? (Кирило і Мефодій).
- Хто може сказати, чим вони прославились?
- Чому їх називають просвітителями?
- Але поява писемності – це лише один крок до християнства. Сьогодні ми з вами познайомимося ще з однією людиною – княгинею Київської Русі Ольгою, яка зробила багато для

розповсюдження істинної віри в нашій державі. Спробуємо встановити ті риси характеру, які допомогли їй вистояти в складних ситуаціях.

III. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Але розпочнемо наш урок з невеликого експерименту. Мені потрібно двоє учнів – хлопчик і дівчинка. (Діти виходять до дошки). Давайте спробуємо охарактеризувати наших «піддослідних», але попереджаю, зовнішність ми не оцінюємо і її до уваги не беремо. (Діти починають називати риси характеру, вчитель на дошці записує позитивні з них). Всім дякую. Сідайте, діти, ми з вами пізніше ще попрацюємо. А тепер подивимось на дошку, я за вашими характеристиками записувала позитивні риси характеру, які є у ваших однокласників. Деякі із них у християнстві називають чеснотами.

- **Чеснота** – це схильність постійно чинити добрі справи; позитивна моральна властивість характеру людини, що визначається його волею і вчинками. І от сьогодні ми з вами спробуємо встановити залежність чеснот і людської долі.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Християнські чесноти

1. Розповідь вчителя.

У християнстві є сім головних чеснот (розміщені в порядку святості з протилежними їм смертними гріхами та латинськими відповідниками):

Доброчесність (castitas) — Хтивість (luxuria)

Стриманість (frenum) — Нестриманість (gula)

Щедрість (liberalitas) — Скупість (avaritia)

Старанність (industria) — Лінивість (acedia)

Лагідність (patientia) — Гнів (ira)

Доброзичливість (humanitas) — Заздрість (invidia)

Смирненість (humilitas) — Гордість (superbia)

- Ці чесноти у вас записані в підручнику на стр. 179-180.

Давайте прочитаємо про кожную із них.

2. Робота з підручником.

3. Узагальнююча бесіда

- Як ви розумієте доброчесність? Як вона звучить церковнослов'янською мовою? Хто може навести приклади?

- Що таке стриманість? Від чого повинен стримуватись християнин?
- Що ми розуміємо під щедрістю? Наведіть приклади щедрості.
- Завдяки чому досягається старанність?
- Що ми розуміємо під лагідністю? Що є її основою?
- Які інші чесноти ви можете назвати?

2. Зміст понять «подвижництво», «святість», «просвітительство», «апостольство», «рівноапостольний»

Пояснення вчителя. Але до чого ж тут людина, про яку я вам обіцяла розповісти. Дуже просто – вона володіла багатьма чеснотами і своїми діями заслужила титулу рівноапостольна. Це слово походить від слова апостол, тобто рівноапостольний – це рівний апостолам.

- Давайте прочитаємо визначення цього поняття в підручнику на стр. 180.
- Користуючись підручником, назвіть, кого ще в християнстві називають рівноапостольними?
(Аналогічно за підручником учитель знайомить учнів із поняттями «святість», «подвижництво», наводить приклади).

3. Княгиня Ольга

1. Розповідь учителя

«Радісно празнуємо у світлому дні твоєї святої смерті, Ольго богомудра, засилаючи молебну пісню до Христа, що вінчав тебе вінцем нетлінним».

Такими словами прославляється свята Ольга в каноні на її честь. Канон – це окремий церковний твір, який включає слова прославлення та молитв до Господа, Богородиці, ангела-хранителя та святих угодників.

«Повість минулих літ» – найвідоміший літопис Київської Русі, автором якого є Нестор Літописець, про якого ви дізнаєтесь трохи пізніше, прославляє Ольгу такими словами: «Вона предтеча християнської землі, як рання зірниця перед сонцем і як зоря перед світанком... Вона перша від Русі ввійшла в царство небесне, тому руські сини хвалять її як начальницю, бо й по смерті вона молить Бога за Русь».

Свята Ольга – це перша християнка на великокняжому престолі Києва, перша просвітителька й учителька християнської віри в Русі-Україні. Її хрещення створило широкий шлях до християнізації нашої держави.

Свята Ольга належить до найсвітліших жіночих постатей нашої княжої держави. Вона вирізнялася світлим характером, сильною волею та надзвичайною мудрістю в управлінні нашою державою. Це жінка з великим державницьким умом. Наш літопис називає її «наймудрішою серед усіх людей».

2. Робота з підручником

Учитель. Далі про хрещення святої Ольги та її подальшу діяльність ми дізнаємось, використовуючи підручник, стр. 176.

3. Бесіда за питаннями

- Так як ми можемо охарактеризувати княгиню Ольгу?
- Які риси характеру були їй притаманні?
- Як змінилась Ольга після прийняття християнства?
- Чому Ольгу називають «світанком перед сонцем»?

4. Бесіда з елементами гри «Чесноти жінки»

А тепер повернемося до експерименту, з якого ми розпочали наш урок. Ми характеризували учнів, я на дошці записала окремо позитивні риси хлопчика і дівчинки. Скажіть, а є якась відмінність між позитивними рисами або чеснотами чоловіка і жінки взагалі? Якими чеснотами повинна володіти саме жінка?

- А зараз ми трохи ускладнимо завдання. (В залежності від кількості дітей в класі утворюються 4 групи). Кожна група отримує завдання: написати чесноти жінці – керівнику держави, дружині, матері, бабусі. На виконання вам дається 5 хвилин.

(Групи по черзі читають. Чесноти, звичайно, будуть повторюватись. На завершення вчитель повинен зробити висновок).

- Хоча у ваших відповідях є відмінності, але в основному ви назвали однакові чесноти. Вони є універсальними, ними володіти повинні всі, незалежно від статусу і навіть від статті людини.

4. Поширення християнства на Русі

1) Проповідь святого апостола Андрія Первозванного на берегах Дніпра

1. Бесіда з учнями

- Що ви знаєте про Андрія Первозванного?

2. Розповідь учителя. Ось як описує подорож по Дніпру в

«Повісті минулих літ» Нестор Літописець: «І сталося так, що він

прийшов і став під горами на березі. Вранці прокинувся і сказав учням, які були з ним:

- Бачите гори оці? На цих горах возсіяє благодать Божа, буде город великий, і воздвигне Бог багато церков.

І зійшов на гори, благословив їх, і поставив хрест, і помолився Богу. І зліз з гори цієї, де опісля виник Київ, і подався Дніпром у верхів'я ріки. І прибув до слов'ян, де зараз стоїть Новгород».

3. Робота з підручником. Бесіда за картиною художника Миколи Ломтева «Святий апостол Андрій Первозваний ставить хрест на горах Київських», стр.182.

2) Християнські князі Аскольд і Дір

Розповідь учителя.

- Просвіта русичів християнською вірою почалась за часів князів Аскольда і Діра. Коли вони з дружиною із варягів та слов'ян розоряли околиці Константинополя, греки звернулись з молитвою до Бога про захист. Патріарх Фотій зі святим співом опустив в море ризу Богоматері, яка зберігалася у Влахернському храмі, і раптово шторм потопив кораблі русів. Уважно розгляньте підручнику мініатюру стародавнього літопису, в якій зображений цей епізод (підручник, стр. 182). Це дуже вплинуло на Аскольда і Діра. Після повернення до Києва вони запросили собі наставників у вірі Христовій.

- А тепер прочитайте в підручнику про проповідь грецького єпископа серед русичів і ще одне диво, яке створив Господь, щоб остаточно їх навернути до християнської віри.

- Войовничий Олег, убивши Аскольда і Діра, певним чином зупинив поширення християнства. Розгляньте відповідну ілюстрацію в підручнику «Смерть Аскольда і Діра», стр. 183.

- Могила князів Аскольда і Діра протягом віків була збережена їх нащадками. Наш великий Кобзар, будучи і талановитим художником, залишив акварельний малюнок Аскольдової могили. Розгляньте його в підручнику, стр. 183.

V. Закріплення вивченого

1. Виконання завдань за підручником, стр. 184.

2. Розгляд життєвої ситуації.

На завершення прочитайте в підручнику на стр. 184 життєву

історію «Дочка Господа Бога».

- Які християнські чесноти мала ця жінка?
- Що означають слова «дочка Господа Бога»? Чи бажаєте ви бути дочкою чи сином Божим? Що для цього потрібно?

VI. Домашнє завдання

- На закріплення вивченого вдома ви повинні скласти табличку. В одній колонці напишіть чесноти, які ви вважаєте у вас є, у другій колонці чесноти, які ви хочете, щоб у вас були. Порівняйте колонки і спробуйте написати поради самому собі, щоб перша колонка стала набагато більшою, тобто напишіть пам'ятку «Як розвинути в себе християнські чесноти».

Урок 21

Тема. Святий рівноапостольний князь Володимир. Хрещення Київської Русі

Мета уроку: ознайомити учнів з історією запровадження християнства в Русі-Україні та значенням цієї події для подальшого розвитку держави; формувати в учнів християнський світогляд, прагнення духовного вдосконалення; розвивати творчу уяву і мислення учнів; формувати шанобливе ставлення до рідної віри та християнських святинь.

Очікувані результати (для учнів):

- виявляти уміння описувати головні передумови хрещення Русі (сприятливі історичні умови, психологічні складники вдачі слов'ян, звичаї та завзятість в подоланні перешкод тощо);
- намагається знайти Божественний Промисел стосовно прийняття віри християнської нашим народом;
- відрізнити людський і Божественний план хрещення Русі;
- розуміти значення для нащадків слов'ян Київської Русі такого рішення (прийняття віри).

Обладнання: Життя Святих, на русском языке, изложенные по руководству Четых-Миней святителя Димитрия Ростовского с дополн., объясн., примеч. и изображ. святых. Книга П. Август; «Повість минулих літ» Нестора Літописця; анімаційний фільм «Сказання про Хрещення Русі»; аудіодиск «Духовні піснеспіви» (Братський хор Почаївської лаври); підручник української літератури для 5 класу; ілюстрації до прочитаних творів.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

1. Вступне слово вчителя

Сьогодні ми з вами продовжимо розмову, розпочату на попередньому уроці, погортаємо сторінки нашої давньої історії, перегорнемо окремі сторінки прочитаних на уроках літератури творів. А також здійснимо уявну подорож – помандруємо разом з князем Володимиром, побуваємо в Царгороді, Херсонесі, Києві та Почаївській лаврі.

Але спочатку пригадаємо, що ми вже знаємо про життя наших предків-слов'ян.

III. Актуалізація опорних знань

1. Бесіда з учнями

- Хто був першим християнином, який у I ст. н.е. прийшов на наші землі з проповіддю віри Христової? (Апостол Андрій Первозванний).
- Що ми знаємо про Андрія Первозванного?
- Чому саме він із учнів Ісуса Христа прийшов на береги Чорного моря, у Крим та Скіфію? (Тому що йому випав жереб іти в ці краї).
- Як і чому він потрапив на береги Дніпра, де нині стоїть місто Київ?
- Що він сказав учням, стоячи на київських горах?
- Чому він так сказав? Що зробив, стоячи на горі?
- Діти, а коли постало те велике місто, про яке пророкував апостол Андрій? Хто були його перші князі?
- Що ми дізналися на уроках літератури про життя наших предків-слов'ян у давнину з твору Олександра Олеся «Княжа Україна»?
- Скільки богів мали? Які це були боги?
- Чому поклонялися ідолам? Які жертви їм приносили? Як називалися їхні поганські храми?
- Діти, коли в Києві з'явилися перші християни?
- Ким вони були? З яких творів ми про них дізналися? («Повість минулих літ» Нестора Літописця).
- Коли й чому охрестилися Аскольд і Дір?
- Як загинули князі Аскольд і Дір?

- Що ви знаєте з уроків історії, української літератури та з попереднього уроку християнської етики про княгиню Ольгу?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Святий рівноапостольний князь Володимир

1. Розповідь учителя

- Нестор Літописець у своєму літописі «Повість минулих літ», розповідаючи про внука княгині Ольги князя Володимира до хрещення, говорить про його постійні війни і походи, жорстокість, поклоніння ідолам, участь у людських жертвоприношеннях.

Коли Володимир відчув пустоту язичницької віри і почав думати про іншу, кращу, посланці-місіонери із різних країн (болгарські магометани, хозарські євреї, німці і греки) прислали до нього своїх проповідників.

2. Робота з підручником

Завдання учням:

- Прочитайте в підручнику на стр. 185-186 про розмову князя Володимира з цими посланцями та про посольство бояр у мусульманські і християнські країни.

3. Прослуховування однієї з пісень у виконанні братського хору Свято-Успенської Почаївської лаври.

4. Гра «Мікрофон»

- Що ви відчували, слухаючи цей спів?
- Що уявляли ви?
- Про що думали?
- Де себе уявляли?

5. Бесіда з учнями

А тепер перенесемося думкою до Києва – у терем князя Володимира. Пригадайте, що розповіли князю руські мужі, повернувшись із Царгорода, про службу в грецьких храмах та їх віру?

- Використовуючи підручник, стр. 186, скажіть, яке рішення прийняв князь?

- Прочитаємо далі про те, як прийняв князь Володимир православну віру.

- Де хрестився князь?

- Розгляньте ілюстрації в підручнику: перша – мініатюра стародавнього літопису, яка зображує хрещення князя, друга – це фото сучасного храму святого Володимира в стародавньому

місті Херсонесі, де хрестився святий Володимир. Повернувшись до Києва, князь вирішив хрестити всю Русь. Дізнаємось про це, використовуючи матеріал підручника.

2. Хрещення Русі.

Перший варіант вивчення матеріалу

1. Розповідь учителя.

Ось як про це розповідається в «Життях Святих»
«... У 988 році князь Володимир повернувся до Києва зовсім не таким, яким він покинув місто, вирушаючи в похід.

... Повернувшись до Києва, звелів князь скинути ідолів – одних порубати, а інших – спалити. Перуна ж наказав прив'язати до хвоста коня й волочити його з гори Боричевим узвозом до Ручая і приставив дванадцять мужів бити його палицями.

... Потім послав Володимир по всьому місту з повелінням зібратися усім жителям на березі Дніпра, підкріпивши заклик усією силою своєї князівської влади: «Якщо хто не прийде – багатий чи бідний, жебрак чи раб, – буде мені ворог!»

Настав незабутній і єдиний в руській історії ранок хрещення киян у водах Дніпра.

... Увійшли у воду і стояли там одні по шию, інші – по груди, молоді ж біля берега по груди, декотрі тримали немовлят, а вже дорослі бродили, священники ж творили молитви, стоячи на місці. І була видна радість на Небі і на землі з приводу спасіння стількох душ.

У рік Хрещення Русі Володимиру виповнилося 25 літ».

2. Бесіда за картиною художника В. Васнецова «Хрещення Русі князем Володимиром».

3. Узагальнююча бесіда

- В якому році відбулось хрещення Русі?
- Як хрестилися кияни?
- Як змінився князь після хрещення?

4. Учитель.

- Вдячні кияни, прославляючи християнський подвиг князя, за який він шанується як рівноапостольний, поставили в своєму місті пам'ятник святому Володимирі. Розгляньте його в підручнику. Гірка, на якій стоїть пам'ятник, теж носить ім'я князя.

Другий варіант вивчення матеріалу

Перегляд 16-19 серій багатосерійного анімаційного фільму «Сказання про Хрещення Русі»:

- серія 16. Хрещення Володимира;
- серія 17. Повернення Володимира до Києва;
- серія 18. Хрещення киян;
- серія 19. Поширення християнства на Русі.

3. Значення прийняття християнства

Бесіда з учнями з використанням схем і таблиць підручника, стр. 189.

- Які важливі плоди принесла на Русі християнська віра?
- Які відмінні християнські риси були наших предків?

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Виконання учнями завдань за підручником стр. 191:

1. Відповіді на запитання.
2. Гра-завдання «Закінчи речення ».
 1. Один з учнів Ісуса Христа, який проповідував у Причорномор'ї, Криму та Скіфії
(*Андрій*).
 2. Київські князі-християни, яких убив князь Олег
(*Аскольд, Дір*).
 3. Батько і син, убиті руськими воїнами за наказом князя Володимира.....
(*Федір та Іоанн*).
 4. Грецьке місто на території сучасного Криму, де князь Володимир прийняв хрещення....
(*Херсонес*).
 5. Грек, завдяки якому князь Володимир здобув грецьке місто Херсонес
(*Анастас*).
 6. Перший кам'яний храм, збудований князем Володимиром у Києві.....
(*Десятинна церква*).
 7. Князі, яким збудовані величні пам'ятники в місті Києві
(*Ольга, Володимир*).

VI. Домашнє завдання

1. Пригадайте, що ви дізналися на уроках літератури про життя наших предків-слов'ян у давнину.
2. Прочитайте на стр. 189-190 додаткову інформацію про життя князя Володимира Великого.

Урок 22

Тема. Перші руські святі – святі благовірні князі-страстотерпці Борис і Гліб

Мета уроку: ознайомити учнів із життям перших руських святих Бориса і Гліба, формувати в учнів прагнення духовного вдосконалення; розвивати творчу уяву і мислення учнів; формувати шанобливе ставлення до рідної віри та християнських святинь.

Очікувані результати (для учнів):

- пояснювати зміст поняття «святість», «святі», подвигу святих;
- давати характеристику святих людей (на прикладі перших руських святих – князів Бориса і Гліба);
- наводити приклади з життя святих (улюблених і тих, чії імена носять).

Хід уроку

I. Організаційним момент

II. Перевірка домашнього завдання

Учитель. 980 рік. Володимир став єдиновладним князем Русі. За Володимира було завершено об'єднання східно-слов'янських земель у єдину державу. Київська Русь стала найбільшою державою Європи. Для зміцнення зв'язків між окремими частинами держави Володимир запровадив єдину, спільну для всієї Русі релігію, – християнство за візантійським зразком. Запровадження християнства на Русі мало прогресивний характер.

Завдання учням:

- Коли Київська Русь стає найбільшою державою Європи?
- Показати, що запровадження християнства на Русі було зумовлене потребами часу.
- Що спільного і відмінного між язичницькою вірою і християнською вірою?

III. Мотивація навчальної діяльності

- Святий Володимир, син Святослава, внук Ігоря, який започаткував христову віру на землі Руській, мав 12 синів. Серед них будуть і князі Борис і Гліб. У назві параграфа ви

прочитали про них як святих благовірних князів-страстотерпців. Тож давайте дізнаємось, за що наш народ так вшановує цих князів.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Святі благовірні князі-страстотерпці Борис і Гліб

1. Розповідь учителя

Князі Борис і Гліб були синами святого рівноапостольного князя Володимира і при святому хрещенні були названі Романом і Давидом. Борис княжив у Ростові, а Гліб у Муромі. Обидва своєю справедливістю, мудрістю і лагідністю здобули любов і повагу своїх підлеглих.

Святий Володимир, будучи уже в похилому віці, не довіряв своїм старшим синам Святополку і Ярославу. Він викликав до себе Бориса і дав завдання виставити військо проти печенігів, які напали на Київську Русь.

2. Робота з підручником

- Давайте далі за підручником на стр. 192-193 дізнаємось про подальші події.

3. Обговорення прочитаного

- За що було вбито Бориса і Гліба за наказом Святополка?
- Чому Борис і Гліб обрали смерть від руки власного брата?
- Що побачив Ярослав, коли було відкрито гробницю своїх братів?
- Чому церква зарахувала братів до чину святих?
- Який чин святості отримали брати? Чому?

4. Доповнення вчителя

- Згадуючи цю сумну історію – братовбивчу смерть двох синів великого і святого князя Володимира, – мимоволі думається: «Як це можливо, щоб одні сини – Борис і Гліб – були справжнім вмістилищем християнських чеснот, а Святополк, інший син, став виродком, убивцею задля своїх особистих амбіцій, владолобства? А висновок такий: святість, християнські чесноти та інші моральні цінності людина отримує не як спадщину, а здобуває своїм власним зусиллям за поміччю Божою. Хоч людина і має нахил до злого, та вона зможе себе опанувати, коли слухатиме голос свого сумління та співдіятиме з Божою ласкою. Святополк Окаянний – це історичний приклад того, до чого може дійти людина, коли над нею запанує невгамовна жадоба

будь-чого, в цьому випадку – влади. Така людина здатна на будь-які злочини, переступити через рідного брата чи батьків.

Приклад святого Бориса і святого Гліба свідчить, що справжня християнська любов і миролюбність – це великі чесноти в особистому, сімейному та суспільному житті. Борис і Гліб воліли віддати свої молоді життя, щоб не довести до братовбивчої війни. Вони радше дозволили, щоб їх убили, ніж мечем та кровопролиттям дійти до влади, їхня благородна чеснота сяє нам дороговказом крізь усі віки.

2. Про святих людей

1. Пояснення вчителя

Різними шляхами люди догоджають Богу. Отець Небесний кожного наділяє талантами в необхідній кількості і від кожного приймає його працю во славу Свою. Церква прославляє угодників Божих за різними чинами. Прочитаємо про них в підручнику на стр. 194.

V. Закріплення вивченого на уроці

1. Узагальнююча бесіда.

- За що любили і поважали підлеглі Бориса та Гліба? (За справедливість, мудрість, лагідність).
- Чи вживав князь Борис якихось заходів проти своїх старших братів після смерті батька? (Ні, не вживав ніяких заходів, він тільки утішився молитвою).
- Де було поховано князів Бориса і Гліба? (У Вишгороді).
- Чому церква зарахувала братів до чину святих?
- Який чин святості отримали брати? Чому?
- Наведіть приклади з життя святих (улюблених і тих, чії імена ви носите).

2. Розгляд життєвих ситуацій.

1. Прочитайте на стр. 196 оповідання «Старенька із пляжу».
 - Що повчального для вас в цій життєвій історії?
2. Прочитайте оповідання В. Сухомлинського «Велике відро».
 - Яку чесноту проявив хлопець Мишко?
 - Чи мали таку рису благовірні князі Борис і Гліб? У чому вона проявилась?
 - Чи погоджуєтесь ви з думкою дівчинки про те, що винуватий сам Мишко, забарився і не взяв мале відро?
 - Як повинні були розподілити відра між собою самі учні?

- Як вчитель нагородив Мишка за його смирення і старанність?

VI. Підведення підсумку уроку

Усі визначення сенсу життя важливі лише в цьому земному житті, а життя вічне визначається тільки взаєминами з Богом.

VII. Домашнє завдання.

Прочитати на стр. 195 додаткову інформацію про чудеса, якими прославились святі благовірні князі-страстотерпці Борис і Гліб.

Урок 23

Тема. Преподобні Антоній і Феодосій Печерські. Роль Києво- Печерського монастиря у духовному житті Київської Русі

Мета уроку: дати поняття «преподобний», «чернець», «монастир»; усвідомлення учнями роль Києво-Печерського монастиря у духовному житті Київської Русі; пояснити духовний зміст чернечого життя у ставленні до Бога, до ближніх і до себе; намагатися передати власні переживання від знайомства з постатями преподобних Антонія та Феодосія Печерських.

Очікувані результати (для учнів):

- розуміти зміст понять «преподобний», «чернець», «монастир»;
- визначати роль Києво-Печерського монастиря у духовному житті Київської Русі;
- пояснювати духовний зміст чернечого життя у ставленні до Бога, до ближніх і до себе;
- намагатися передати власні переживання від знайомства з постатями преподобних Антонія та Феодосія Печерських.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Хід уроку

I. Організація класу

II. Актуалізація опорних знань

- Чому братів Бориса і Гліба вважають першими руськими святими?
- Як склалася їхня доля?

- Чий це слова: «Господи Ісусе Христе! Ти постраждав за мене на хресті, дозволь і мені перетерпіти за Тебе не від рук ворогів, а власного брата. Боже, не зачисли йому цього за гріх, бо він не знає, що робить...».

- Чому вони обрали смерть від руки власного брата?

- Про які чудеса Бориса і Гліба оповідають життєписи й народні передання?

III. Мотивація навчальної діяльності

1. Розгадування кросворду.

Учитель. Щоб дізнатися про те, що буде темою нашого уроку, давайте спочатку розгадаємо кросворд.

1 – князь, хреститель Київської Русі (*Володимир*).

2 – дружина князя Ігоря, київська княгиня, канонізована православною Церквою (*Ольга*).

3 – за словами апостола Іакова «... (*віра*) без добрих діл мертва».

4 – також монах (грец. *монахός* – одинак, самітник) у найзагальнішому сенсі – людина, яка веде самотнє життя і, отже, свідомо обмежує себе. В християнстві першими монахами були люди, які хотіли вести більш благочестивий спосіб життя у порівнянні з іншими людьми і заради цього уходили від миру, усамітнювалися. З часом вони стали об'єднуватися у монастирі – спільноти монахів. Синонімом слова монах виступає також слово інок – людина, відмінна, від інших (*Чернець*).

5 – будівля, присвячена Богу і призначена для богослужінь. (*Храм*).

	1		Л											
2			А											
			В											
	3													
	4		Р											
	5		А											

У підсумку ми отримали ключове слово – лавра.

- Хто з вас знає, що воно означає?

- Які лаври ви можете назвати?

- Тож сьогодні ми будемо говорити про Києво-Печерську лавру і насамперед про її засновників – святих угодників Божих Антонія і Феодосія Печерських.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Поняття чернецтва. Монастирі

1. Робота з підручником

Учитель. Прочитайте матеріал підручника на стр. 204 -205 про чернецтво. Після прочитаного учні дають відповіді на запитання:

- Хто такі ченці?
- Як ще їх називають?
- Задля чого люди відмовляються від світського життя?
- Чому людині, яка стає монахом, дають нове ім'я?
- Які справи милосердя виконують монастирі?
- На основі прочитаного, використовуючи фотографії на сторінках підручника, розкажіть про побут монахів.
- Чому монахи носять спеціальний одяг, переважно чорного кольору?

2. Розповідь-доповнення вчителя

Монастир (грец. μοναστήριον, «відлюдне житло») – релігійна громада ченців або черниць, що володіла належними їм землями та капіталами, і становила релігійно-господарську організацію. Відповідно до статуту, життя в монастирі бувало суворо спільне (спільножитні монастирі), напівспільне (в окремих келіях зі спільною трапезою та відправою) і пустельницьке. Крім ченців, у монастирі жили послушники – світські особи, які готувалися стати ченцями. Монастирі очолювали настоятелі (архимандрити, ігумени або ігумені, «старші» тощо) і при них монастирський собор, який звичайно обирав настоятеля. Релігійним осередком монастиря був монастирський храм. Великі монастирі мали також дзвіниці, додаткові храми, каплиці, трапезні. На території монастиря, крім церковних і житлових будинків, були ще різні адміністративно-господарські будови, майстерні, іноді шпитали, школи, друкарні тощо. Монастирські споруди були обведені тином або муром. Деякі монастирі розрослися у великі будівельні комплекси, а в давні часи були справжніми фортецями з оборонними мурами, баштами та ровами.

Лавра – назва найбільш великих і впливових чоловічих монастирів, які підлягали вищому церковному органу країни. В Україні титул лаври мають три великі православні монастирі:

- *Києво-Печерська лавра, Київ (офіц. з 1598)*
- *Почаївська Лавра, Почаїв, Тернопільська область (офіц. з 1833, хоча цей титул вживався ще у 18 ст.)*

- *Свято-Успенська Святогорська Лавра, Святогірськ, Донецька область (з 2004).*

2. Преподобні Антоній і Феодосій Печерські

1. Розповідь учителя.

Х століття нашої ери. Це той час, який дав чималу кількість видатних подвижників Христової церкви, це і Кирило та Мефодій – просвітителі слов'ян, свята рівноапостальна княгиня Ольга, святий рівноапостальний князь Володимир, святі благовірні князі Борис і Гліб. Саме в цей час, в середині XI ст., здійснили свій духовний подвиг преподобні Антоній та Феодосій. Саме вони заснували Києво-Печерський монастир, який сьогодні є лаврою.

- На минулому уроці ми з вами знайомилися з тим, як церква прославляє угодників Божих за різними чинами.
- Хто з вас скаже, чому ми святих Антонія і Феодосія називаємо преподобними?
- У Святому Писанні ми читаємо слова: «Дивний Бог у святих Своїх». Це яскравий приклад того, що силою Господньою творяться чудеса, які викликають захоплення та благоговійний подив у людини, яка знайомиться зі спадком православного подвижництва.

Святий Антоній справедливо визнається батьком російського чернецтва. У миру він називався Антипою і походив з містечка Любеч, розташованого в 40 верстах від Чернігова. Вже з юних років він відчув покликання до відокремленого життя, чому свідомством може служити і до цього часу збережена на його батьківщині печера, в якій він випробовував свої сили в духовних подвигах. Потім Господь вклав йому в душу бажання мандрувати. Так, мандруючи, він прибув на гору Афонську. У той час на Афоні жива була ще пам'ять про знаменитого подвижника Опанаса, який влаштував дивну лавру Афонську і поклав початок афонському подвижництву. Проте багато подвижників продовжували ще жити в скитах і калівах (хатина пустина) під керівництвом досвітих старців. Обійшовши Афон і здивувавшись життю афонських подвижників, Антипа прохав ігумена однієї обителі вдягнутися його в чернечий образ і був постриженим з ім'ям Антоній. Задовольняючи своє давнє прагнення до відлюдницького життя, Антоній став трудитися в печері на прибережній скелі з причини Зсфігменської обителі.

Ігумен її Феоктист зробився духовним керівником святого, підбадьорюючи його в подвигах і навчаючи озброюватися проти ворогів невидимих. Скоро дозрів святий Антоній духовно, і старець Феоктист сказав йому: «Антонію! Йди до Росії, щоб ти був й іншим на користь, був би благословенням святого Афона». Свято покоряючись своєму наставникові, Антоній залишив святу гору і прибув до Києва в 1013 році.

2. Робота з підручником

Учитель.

Далі про подвижництво Антонія на Русі ми познайомимось за підручником на стр. 198-199.

Після опрацювання матеріалу підручника – бесіда за запитаннями:

- Де оселився Антоній?
- Чому багато киян приходили до нього за благословенням?
- Хто був серед шанувальників подвижника і радився з ним?
- Яким чином печера Антонія стала монастирем?
- Чому Антонія вважають батьком російського чернецтва?

Опрацювання матеріалу про Феодосія Печерського

Бесіда з учнями з використанням підручника.

Учитель. У підручнику, читаючи про преподобного Антонія, ви дізналися, що він, заснувавши спочатку Дальні, а потім Близні печери, мав усамітнене духовне життя, не прагнув керувати монастирем.

- Хто став ігуменом, тобто настоятелем монастиря? (Спочатку Варлаам, а потім Феодосій).
- Хто ж такий Феодосій? Чому він також вважається одним із засновників російського чернецтва?
- Давайте про нього дізнаємось детальніше.
- Прочитайте в підручнику на стр. 199, де народився подвижник, і яким було його дитинство.
- Що для вас повчального із дитячих років Феодосія?
- Чи можна вважати непослухом те, що він залишив матір і пішов до Києва в монастир?
- Хто прийняв убогого юнака і благословив на чернецтво?
- Чому саме його досить через короткий час братія обрала ігуменом монастиря?
- Прочитайте далі на стр. 200-201 про подвижницьке життя Феодосія як ігумена монастиря.

- Назвіть найбільш вагомі результати подвижництва преподобного Феодосія.

Доповнення вчителя

Феодосій брав активну участь у політичних подіях, що розгорнулися в 60-70-і рр. XI ст. в Київській державі – в боротьбі синів Ярослава Мудрого за великокнязівський престол. У 1073 р. Феодосій Печерський різко засудив вигнання з Києва князя Ізяслава Ярославича. Печерський ігумен взагалі виступав за необхідність духовного контролю Церкви над світською владою.

Феодосію приписуються більше двадцяти творів. З творчої спадщини Феодосія Печерського збереглося одинадцять творів: два послання до князя Ізяслава Ярославича, вісім повчань монастирської братії та одна молитва. Повчання і послання Феодосія Печерського – це цінні свідчення про поширення в Київській Русі християнського віровчення.

Характерна і ще одна важлива складова світогляду Феодосія Печерського – різке неприйняття інших віросповідань, особливо римо-католицького. В одному зі своїх послань до Ізяслава Ярославичу він пристрасно картає «латинську ересь», зводячи на «латинства» численні богословські і навіть побутові звинувачення.

Вчення Феодосія Печерського не відразу було прийнято і зрозуміло повною мірою. Спочатку навіть ченці Печерської обителі чекали послаблення монастирських строгостей, але ігумен Феодосій не відступив ні на крок. Багато в чому завдяки непохитній позиції Феодосія Печерського та "печерська ідеологія", і сам Києво-Печерський монастир придбали незабаром великий вплив. І не дарма багато давньоруські монастирі або запрошували до себе ігуменами печерських ченців, або були ними засновані.

У 1091 відбулося перепоховання мощів Феодосія Печерського: з печери їх перенесли до церкви Успіння Пресвятої Богородиці. У 1108 р Феодосій Печерський був канонізований. Дні пам'яті: 3 (16) травня і 14 (27) серпня.

Заснована преподобним Антонієм і влаштована преподобним Феодосієм Києво-Печерська обитель зробилася зразком для інших монастирів і мала велике значення для розвитку

української церкви. З її стін виходили знамениті архіпастирі, ревні проповідники віри і чудові письменники.

3. Роль Києво-Печерського монастиря у духовному житті Київської Русі

1. Опрацювання матеріалу підручника на стр. 201-204.

- Де вперше згадується цей монастир?
- Який його рік заснування?
- Як ви розумієте поняття «затворник»?
- Назвіть відомих затворників монастиря?
- Який головний храм монастиря, від якого походить назва обителі?
- Уважно розгляньте сучасний вигляд храму на фото. (Коротке повідомлення вчителя про історію руйнування і відбудови храму).
- На основі прочитаного докажіть, що Києво-Печерський монастир став центром духовного життя Русі.
- Скільки зараз в монастирі поживає святих мощів угодників Божих?

3. Бесіда за іконою «Собор Києво-Печерських святих».

4. Робота з духовною літературою.

Із Києво-Печерського патерика. «Про святих блаженних перших ченців Печерських...» (стр. 205 підручника)

- Які християнські чесноти мали монахи Києво-Печерського монастиря?

Пояснення назви «патерик» (стр. 206 підручника).

VI. Закріплення нового матеріалу

1. Узагальнююча бесіда: за запитаннями стр. 207 підручника.

2. Гра «Павутинка».

Києво-Печерська лавра

Антоній

|

Феодосій

- Хто був засновником Києво-Печерського монастиря?
- Хто був його розбудовником?
- Як відбулося заснування монастиря?
- Чому вона отримала назву Печерський?

3. Гра «Продовж речення»

- **Свято-Успенська Києво-Печерська лавра** – одна з найбільших православних святинь ... (України).
 - Заснований монастир у ... (1051 році), за князя Ярослава Володимировича монахом ... (Антонієм) як печерний монастир.
 - Антоній, у миру ... (Антин), був родом з Любеча (Чернігівщина).
 - Вважається одним з перших монастирів на Русі, що поклав початок руському ... (чернецтву).
 - Співзасновником монастиря вважається один з перших учнів Антонія ... (Феодосій), за ігуменства якого зведено багато наземних будівель і головний собор. Упродовж століть монастир був центром місіонерства та просвітництва....
 - (Феодосій) народився в заможній родині в м. Василеві (теперішній Васильків під Києвом).
 - Ще юним ... (Феодосій) залишив рідний дім і відправився до Києва. Тут, після безуспішних спроб постригтися в якому-небудь з міських (князівських) монастирів, прийшов у печеру, де підвизались ... (Антоній) і ... (Никон), оселився з ними і був пострижений Никоном у ченці.
 - Феодосій став одним з перших ченців Києво-Печерського монастиря, а в ... (1062 р.) був поставлений його ігуменом.
 - З ініціативи ... (Феодосія) були зведені багато монастирських споруд і закладений Успенський собор у Києві.
4. Розгадування ребуса (по перших літерах + уважність)

V. Підсумок уроку

Києво-Печерська лавра – велика святиня не лише для нашої землі, а й для всього християнського світу. Свідченням цьому є великий інтерес до її історії науковців, дослідників, а також тисяч віруючих, які прагнуть прийти поклонитися святині, віддати земну пошану преподобним отцям, попросити їх благодатного заступництва за себе перед Господом. Спадок лаври – це і вікова молитва чорноризців, які підвизались в її

стінах, це прославлені Богом моці святих, які нетлінно спочивають в печерах, це й творіння лаврських ченців, які стали для наступних поколінь важливими пам'ятками історії, літератури.

VI. Домашнє завдання. Написати міні-твір. Передати в ньому власні переживання від знайомства з постатями преподобних Антонія та Феодосія Печерських.

Урок 24

Тема. Преподобний Нестор Літописець. «Повість минулих літ»

Мета уроку: ознайомити учнів з життям преподобного Нестора Літописця та його працею «Повість минулих літ»; повторити відомості п'ятикласників про такі жанри літератури як літопис, житія; домогтися розрізнення дітьми понять «літописець», «історик», «автор історичної праці» тощо; сприяти вихованню в учнів бажання наслідувати основні християнські чесноти на прикладі преподобного Нестора, сприяти зацікавленню учнів житійною літературою та літописами; сприяти удосконаленню вмінь учнів давати історичну оцінку постаті преподобного Нестора та його твору «Повість минулих літ».

Очікувані результати (для учнів):

- *вирізняти поняття «літописець» від поняття «історик», «автор історичної праці» тощо;*
- *вміти давати характеристики таких жанрів літератури як літопис, житія, історичні документи тощо;*
- *давати історичну оцінку постаті преподобного Нестора-літописця та його твору «Повість минулих літ».*

Обладнання: різні зображення Нестора Літописця; при можливості, можна використати відеозапис про Нестора Літописця телекомпанії «Глас»); альбомні аркуші, клей, ножиці, кольорові олівці, шерстяні нитки тощо.

Хід уроку

I. Організація класу. Актуалізація опорних знань

Учитель. «Будь-яка подія, якби не була закріплена писанням,

забулася б і втратилася б для пізнання. Так, якби Мойсей, навчений Богом, не залишив нам у своїх книгах відомості про першопочаток, про першобудову світу, а також про праотця Авраама, то все це упродовж віків загубилося б, покритися б пільмою забуття. Але Бог, який зберігає в людях пам'ять про свої чудеса, у будь-який час воздвигне описувачів, щоб наступні покоління, прочитавши написане ними, могли цим скористатися.» – так починається Житіє преподобного Нестора Літописця.

- Давайте разом поміркуємо, для чого нам потрібні писемні пам'ятки минулого?

- Яке значення для розуміння усієї глибини нашої віри, для збереження її догматів, для передачі наступним поколінням істини має Святе Писання?

- Яке значення для пізнання історії мають писемні джерела?

- Яке значення для нашої освіти мають книги взагалі?

- Отже, без книг як духовних, так і наукових нам не обійтись.

Але постає нове питання: чим відрізняються події, описані в Біблійних оповідях, від тих же подій, описаних в підручниках з історії?

(Біблія – книга священна. Кожне її слово потребує глибокого осмислення, оскільки вона писалася авторами за натхненням Духом Святим, а історики – лише науковці, які, зібравши певний матеріал, намагаються на папері відтворити події минулого).

- Чи кожен бажаючий може стати істориком і автором історичних праць? (Так).

- А автором богоугодних книг? (Ні, їх обирає Сам Господь, це люди істинно віруючі, смиренні, котрі до написання підходять з молитвою і надією на Божу поміч).

II. Повідомлення теми і мети уроку

Учитель. Подібним чином Господь явив і в нашій землі, в святому Києво-Печерському монастирі письменника, преподобного отця нашого Нестора, котрий просвітив наші очі, виклавши корисне нам і викликав у нас подяку Богу. Він написав про початок і перший устрій нашої країни, не лише зовнішній, а й внутрішній, духовний – тобто про заснування і благоустрій на Русі чернечого життя, насадженого, як в раю, у святому Києво-Печерському монастирі, а також про

родоначальника чернецтва на наших землях, преподобного Антонія та його наступників. Одним з них і був славнозвісний літописець, який не лише записав діяння на пергаменті, а своїм подвижницьким життям на непорочній своїй душі. Цією працею він і самого себе вписав у книгу життя вічного.

- Преподобний Нестор Літописець вже відомий вам з уроків української літератури та історії.

III. Вивчення нового матеріалу

Робота у групах

Групи отримали зображення Нестора Літописця з різних джерел і різних авторів.

- Давайте уважно подивимось на ікону, гравюри та портрети, на яких зображено преподобного. За наведеними нижче запитаннями спробуємо створити узагальнений портрет.

- Опишіть, яким перед нами постає літописець. (Учні відповідають).

- Чи можна з виразу обличчя сказати кілька слів про чесноти цієї людини чи, можливо, про спосіб життя?

(Чесноти, що визначили діти, учитель записує на дошці).

- Прийшов час співставити нашу спостережливість з письмовими згадками про преподобного Нестора.

- У якій книзі ми можемо прочитати про життя того чи іншого святого? (У життях святих).

- Церковний рік починається з вересня. Тому перший том – святі, пам'ять яких вшановується у вересні. День пам'яті Нестора-літописця – 9 листопада за новим стилем, а за старим – 27 жовтня.

- Тож у якому томі ми можемо прочитати про Нестора? (У т. II, за жовтень).

Учитель читає чи переповідає життя Нестора Літописця: «У ті часи, коли преподобний Антоній присвятив себе безмовному життю у печері, а преподобний Феодосій будував монастир, до них прийшов сімнадцятилітній юнак Нестор. Ще не будучи простим ченцем, він проявив себе у всіх чернечих добродіях: у піклуванні про чистоту тілесну і душевну, у добровільній убогості, у глибокому смиренні, послушенстві, строгому постуванні, неперервному молінні та в інших ангельських подвигах, беручи приклад з життя перших святих Печерських – Антонія і Феодосія. А після смерті преподобних

прийняв чернечий постриг, а згодом був введений у сан диякона. Головним послухом Нестора було літописання.

Коли ж за навіянням Божим братія вирішила на раді викопати чесні моці преподобного Феодосія, першим прийняв на себе цей послух блаженний Нестор. З великою вірою і молитвою він трудився всю ніч. Коли ж він виніс із печери моці святого, то став очевидцем великих чудес, про що сам і свідчив. І прожив він багато років, працюючи над написанням літопису. По смерті був покладений у печеру, де і досі почиває його нетлінне чесне тіло».

Нестор – один із найавторитетніших печерських старців свого часу. В «Іконописному збірнику» його зовнішність описано так: «Сивий, борода на зразок Богослова – не роздвоїлась. На плечах – клобук, у правій руці – перо, а в лівій – книга і чотки...». Святий мав зріст 163-164 см, належав до жителів Придніпров'я. Присвятив своє життя релігійній справі: до кінця своїх днів був ченцем Києво-Печерського монастиря. Помер святий, як стверджують дослідники, у 1113-1115 рр., коли мав, на думку істориків, близько 60-65 років.

Бесіда -узагальнення

- У якому віці прийшов Нестор у монастир? (17 років).
- З кого брав приклад у житті послушник? (Антоній, Феодосій).
- Який головний послух виконував цей чернець? (Літописання).
- Які добродіє якості літописця ви можете назвати? (Смирення, чистота, поштовхання, убогість, послушенство...)
- А тепер звіримо це з чеснотами, які ви назвали, розглядаючи зображення святого.
- Пригадайте з уроків літератури, як називається основна праця Нестора-літописця («Повість минулих літ»).

Наступний етап уроку плануємо залежно від рівня підготовки учнів. «Повість минулих літ» діти вчили на уроках української літератури і читали розділи «Про заснування Києва», «Про князя Олега», «Про княгиню Ольгу», «Про хрещення Русі». Тому можна поновити знання дітей, ставлячи відповідні запитання.

Літописи – це твори, у яких розповідь ведеться за роками («літами»). Ця своєрідна форма літературного твору виникла на основі усного історичного епосу. Поштовхом до літописання стали бурхливі події патріотичного характеру в Київській Русі, а

також бажання знати минуле своєї держави, щоб повніше осмислити і зрозуміти її теперішнє. Літописи містять не тільки лаконічні записи, а й цілі оповідання, народні перекази, масштабні описи історичних подій.

Головним подвигом життя Нестора є написання до 1112-1113 років «Повісті минулих літ».

«Се повести временных лет, откуда есть пошла Русская земля, кто в Кieverе нача первее княжити и откуда Русская земля стала есть.» – так з перших рядків визначив мету своєї праці преподобний Нестор.

У своєму літописі він використав багато різних джерел. Тут і літописні записи його попередників, монастирські записи і перекази, візантійські хроніки, різні історичні збірки, розповіді старця-боярина Яна Вишатича, торговців, воїнів, подорожуючих, багата скарбниця усної народної творчості і, звичайно, Біблія. Все це дозволило автору написати історію Русі як частину всесвітньої історії, історії спасіння роду людського.

Чернець-патріот починає свою працю біблійною оповіддю про «світовий потоп», продовжує ретельною розповіддю про східнослов'янські племена, про визначні події руської землі. Тут немає нічого другорядного, тут кожен рядок не лише знайомить нас з подіями далеких часів, а й вчить нас бути патріотами, виховувати в собі християнські чесноти і в усьому мати надію на Бога.

Перед смертю преподобний заповідав печерським ченцям-літописцям продовжити його працю, що й було виконано ігуменами Сильвестром, Мойсеєм і Лаврентієм.

Робота учнів над створенням своїх рукописних «книжечок»

Сьогодні я пропоную вам спробувати розпочати свою рукописну книгу духовної мудрості. За традицією найдавніших книг, наші книги ми теж намагатимемося красиво оздобити, цікаво і глибокодумно назвати й охайно виписувати кожную букву. Саме з цією метою ви принесли альбомні аркуші, клей, нитки, блискітки тощо. Тож розпочнімо роботу.

Учні виготовляють свої «книжечки». Для цього альбомні аркуші ділять надвоє, зшивають (як книгу) кольоровими нитками чи склеюють. Титульну сторінку оздоблюють за власним бажанням – мальованим орнаментом, яскравими

наклейками, аплікаціями, блискітками тощо. Придумують цікаву назву: «Перлини мудрості», «Розсипи думок»...

- А першою цінною думкою пропоную записати слова Нестора-літописця з «Повісті минулих літ»:

«Велика буває користь від учення книжного. Книги наказують і вчать нас шляху до розкаяння, бо від книжних слів набираємося мудрості й стриманості... Той, хто читає книги, бесідує з Богом або святими мужаами».

IV. Домашнє завдання

Закінчити оздоблення своєї книжечки, брати її на кожен урок, щоб записувати в неї цікаві вислови на духовні теми.

Урок 25

Тема. Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.

Мета: узагальнити засвоєний матеріал з теми «Святі люди української землі»; розкрити значення прикладів подвижницького життя святих людей української землі для наступних поколінь, для збереження духовної чистоти та мужності у протистоянні випробування часу; пояснити роль цих прикладів для виховання в собі кращих моральних християнських рис.

Очікувані результати (для учнів):

- розуміти значення прикладів подвижницького життя святих людей української землі для наступних поколінь, для збереження духовної чистоти та мужності у протистоянні випробуванням часу;
- пояснювати роль цих прикладів для виховання в собі кращих моральних християнських рис;
- називати приклади з біблійної історії, які певним чином відображені у життєвих випробуваннях названих вище святих.

Хід уроку

I. Організаційна частина

Вступна бесіда

- Ви – світло для світу. Не може сховатися місто, що стоїть на верху гори. І не запалюють світильника, щоб поставити його під посудину, але на підсвічник, – і світить воно всім у домі. Отак

ваше світло нехай світить перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі діла та прославляли Отця вашого, який на небі (Мт. 5,14-16; Мк. 4, 21-023; Лк. 8,16-18;11, 33-36)

- До кого можна віднести ці слова із Євангеліє?
- Хто є світлом для нас?
- Чому слова Ісуса Христа, звернені до апостолів, одночасно стосуються кожного християнина?

II. Контроль, корекція і закріплення знань учнів

1. Святі української землі

- Назвіть відомих вам святих людей української землі. Вкажіть їх імена. Чому ми називаємо їх святими?

2. Гра «Впізнай мову»

Учням показуються різні тексти. Діти повинні назвати, якою мовою написаний текст. (Серед текстів учні знаходять текст, написаний церковнослов'янською мовою).

- Хто є автором церковнослов'янської абетки?
- Як ще називають цю абетку?
- Чому виникла потреба створення азбуки?
- Де сьогодні ми можемо почути цю мову?

Церковно-слов'янська мова як словесний засіб молитовного богочитання проіснував у нас тисячу років. На ній витворився

цілий ряд богослужбових відправ, на ній написано багато священних книг, учительних євангелій, богословських творів, проповідей, пастирських послань, складено безліч набожних пісень – словом, на ній витворився наш культовий фонд, надбання довгих віків і легіон праведних отців нашої церкви. Вона настільки зближена до говірної нашої мови, що всяка пересічна людина без труднощів зрозуміє текст прочитаного Євангелія, псалма, стихири, прошень, які чує в церкві на тій церковно-слов'янській мові.

1. Читання невеликих текстів церковнослов'янською мовою.
2. Розгадування ребуса (цифра показує букву, яка потрібна з назв зображених предметів).

- Про яку Ольгу йде мова?
- Як княгиня Ольга стала християнкою?
- Де похована свята рівноапостольна княгиня Ольга?
- Які дива відбувалися на місці її поховання?

3. Гра «Впізнай ім'я»

Один учень стоїть обличчям до класу. Над його головою – зображення людини. Інший учень повинен розказати про зображення тому, хто стоїть обличчям до класу, не називаючи імені, а той повинен впізнати, про кого йде мова. Більш детальнішу інформацію давати в кінці.

Пропонуються зображення князя Володимира та Бориса і Гліба.

Зразок опису: улюблені діти відомого князя, брати. При хрещенні отримали інші імена – Романа та Давида. Обидва вважали своїм обов'язком просвітити своїх підданих світлом християнської віри. Вони були для своїх підвладних не так володарями, як радше батьками-опікунами, милосердними до вбогих і потребуючих, удовиць та сиріт, тому народ дуже любив їх. Були вбиті своїм братом.

Бесіда після гри «Впізнай ім'я»

- Який зв'язок між святою рівноапостольною княгинею Ольгою та князем Володимиром?
 - За що князя Володимира прозвали Великим?
 - Коли відбулося хрещення Русі?
 - Чи одразу князь Володимир визначився з віросповіданням в країні?
 - Яке чудо трапилося при хрещенні князя Володимира?
 - Які зміни відбулися після прийняття християнства з самим князем та у державі?
 - Чому братів Бориса і Гліба вважають першими руськими святими?
 - Як склалася їхня доля?
 - Чий це слова: «Господи Ісусе Христе! Ти постраждав за мене на хресті, дозволь і мені перетерпіти за Тебе не від рук ворогів, а власного брата. Боже, не зачисли йому цього за гріх, бо він не знає, що робить...».
 - Чому вони обрали смерть від руки власного брата?
- Згадуючи цю сумну історію, братовбивчу смерть трьох синів великого і святого князя Володимира, мимоволі думається: «Як це можливо, щоб одні сини – Борис і Гліб – були справжнім вмістилищем християнських чеснот, а Святополк, інший син, став виродком, убивцею задля своїх особистих амбіцій, владолюбства? Висновок такий: святість, християнські чесноти та інші моральні цінності людина отримує не як спадщину, а здобуває своїм власним зусиллям за поміччю Божою. Хоч людина і має нахил до злого, та вона зможе себе опанувати, коли слухатиме голосу свого сумління та співдіятиме з Божою ласкою. Святополк Окаянний – це історичний приклад того, до чого може дійти людина, коли над нею запанує невгамовна жадоба будь-чого, в цьому випадку – влади. Така людина здатна на будь-які злочини, навіть переступити через рідного брата чи батьків. Приклад святого Бориса і святого Гліба свідчить, що справжня християнська любов і миролюбність – це великі чесноти в особистому, сімейному та суспільному житті. Борис і Гліб воліли віддати свої молоді життя, щоб не довести до братовбивчої війни. Вони радше дозволили, щоб їх убили, ніж мечем та кровопролиттям дійти до влади, їхня благородна чеснота сяє нам дороговказом крізь усі віки.

4. Гра «Продовж речення»

- Заснували Києво-Печерську лавру преподобні отці...
- Антоній, у миру ... (*Антин*), був родом з Любеча (Чернігівщина).
- Від юних літ полюбивши Бога всім серцем, заради вдосконалення у духовному житті, він пішов на ... (*Афонську*) гору, що славилася подвижниками; там постригся в ченці, отримавши ім'я ...
- Ігумен, який постриг його, навчивши його правил чернечого життя, послав Антонія до його рідного краю. Прибувши до ... (*Києва*), Антоній обрав безлюдну, вкриту лісом гору на високому березі ... (*Дніпра*) неподалік від Києва, де тепер Дальні печери, і тут оселився в маленькій печерці.
- Сам великий ... (*князь*) з дружиною часто приходив до Антонія по благословення.
- Через деякий час Антоній усамітнівся, перейшов на сусідню гору, викопав собі нову печеру і там заснував ... (*Ближні*) печери.

5. Бесіда про життя Феодосія Печерського

- Яким життям жив Феодосій Печерський? (З юних літ він прагнув догоджати Богу і намагався робити все для спасіння своєї душі. Кожного дня він ходив до церкви, з увагою читав або слухав читання священних книг, уникав дитячих забав, не любив носити світлого убрання, відзначався тихістю, смиренням і послухом. Ставши ігуменом Печерського монастиря, Феодосій не змінив і не послабив свого смиренного, подвижницького життя: раніше за всіх він приходив до церкви, часто заходив до пекарні і допомагав пекти хліб, рубав дрова, носив воду, носив грубу волосяницю, спав мало, більше дрімав сидячи; за трапезою їв лише сухий хліб і варену страву без масла, пив тільки воду).
- Як ставився князь до ігумена Феодосія?
- Окрім подвигу подвижницького чернечого життя, за що ще почитають Феодосія Печерського?

6. Розгадування кросворду

Розгадавши кросворд, дізнаємося ключове слово.

1. Гріх, який став причиною вигнання перших людей з райського саду.

передається через орачів, сіячів, рибалок, будівничих, воїнів, іконописців, тих, хто панував, і тих, хто повставав проти пригнічення і знущання. Цей лігопис – невичерпне джерело знань, відомостей про десятки і сотні подій, явищ, людей.

Із його творів багато корисного можна почерпнути для особистого зростання в Христі, зокрема прості й зрозумілі повчання, які служать своєрідною духовною азбукою людині на шляху до спасіння:

«Подяку повинна містити в собі кожна наша молитва. Дякувати в труднощах – заслуга більша, аніж подавати милостиню. Корисне для себе ми знайдемо тоді, коли будемо шукати користі ближньому. Господь нічого так не любить, як душу покірну, смиренну і вдячну».

III. Підсумок уроку

Слава Христової Церкви - її святі. Число святих дуже велике.

- Хто ж були святі люди?

Святі – це ті, хто під час свого життя на землі виявили великі християнські чесноти й досягнули верхів духовної досконалості, до якої закликає Христос усіх людей: «Будьте ви досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний» (Мф. 5, 48). Святі – це мученики за віру Христову, великі угодники й подвижники, всі, хто наслідували Христа й в усьому чинили Його святу волю, хто своїм життям і ділами прославляли Господа й стали взірцем для наслідування всім християнам. Святі – це борці за правду Христову. Це ті, хто нічого не мали свого на землі, а були тут справжніми подорожніми, які домагалися лише до однієї цілі – осягнення блаженства на небі. Це ті, які служили Богові усім своїм життям, виконуючи Його святі Заповіді – любові Бога й ближнього свого, жили й діяли на славу Божу й творили добро для інших людей. Святі – це ті, які провадили рівноапостольну працю, ширили віру Христову й проповідували Царство Боже, маючи це Царство Боже в своїх душах, у самих собі.

Повернемося до початку уроку: *Ви світло для світу. Не може схватися місто, що стоїть на верху гори. І не запалюють світильника, щоб поставити його під посудину, але на підсвічник, – і світить воно всім у домі. Отак ваше світло нехай світить перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі діла та прославляли Отця вашого, який на небі (Мф. 5, 14-16; Мк. 4, 21-023; Лк. 8, 16-18; 11, 33-36).*

- Чи можемо ми бути світлом для світу?
- Наведіть приклади із сьогодення (любов'ю відповідати на любов, бути смиренними, терплячими і т.д.).
- Закінчити розмову хочеться словами Василя Сухомлинського:
«Людина народжується не для того, щоб зникнути безслідно, нікому невідомою пилінкою. Людина народжується для того, щоб лишити по собі слід вічний».

Розділ III. Сучасна людина й духовна культура в Україні

Урок 26

Тема. Основи християнської культури в духовному житті українського народу

Мета уроку: ознайомити з поняттями, що розкривають зміст основ християнської культури; прослідкувати зв'язок уявлень про Батьківщину та понять «культура» і «релігія»; сформувати ставлення до різних культур як до норми людського життя.

Очікувані результати (для учнів):

- розуміти поняття «християнська культура» та її значення і місце в житті народу України;
- наводити приклади морального та аморального в житті сучасного суспільства;
- характеризувати історичні події, що сприяли становленню християнської моралі в духовному житті нашої спільноти.

Обладнання: робочий зошит учня.

Основні поняття: культура, християнська культура.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Розпочати сьогоднішній урок я хочу з опису події, з якою ви вже знайомилися на минулих уроках. Ви повинні сказати, що то за подія і коли вона сталась.

«Повелів він (Володимир – авт.) покидати кумирів – тих порубати, а других вогню оддати... Потім же Володимир послав посланців своїх по всьому городу, говорячи: «Якщо не з'явиться

хто завтра на ріці – багатий, чи убогий, чи старець, чи раб, – то мені той противником буде». І, це почувши, люди з радістю йшли і говорили: «Якби се не добре було, князь і бояри сього б не прийняли». А назавтра вийшов Володимир зі священниками цесарициними і корсунськими на Дніпро. І зійшлося людей без ліку, і влізли вони у воду, і стояли – ті до шиї, а другі – до грудей. Діти ж [не відходили] од берега, а інші немовлят держали. Дорослі ж бродили [у воді], а попи, стоячи, молитви творили...

Люди ж, охрестившись, ішли кожен у доми свої. А Володимир, рад бувши, що пізнав він Бога сам і люди його, і глянувши на небо, сказав: «Боже великий, котрий сотворив небо і землю! Поглянь на нові люди свої! Дай же їм, Господи, узнати тебе, істинного Бога, як ото узнали землі християнській, і утверди в них віру правдиву і незмінную. [А] мені поможи, Господи, проти врага-диявола, щоб, надіючись на Тебе і на Твою силу, одолів я підступи його». («Повість минулих літ»).

- Так про яку подію йдеться в наведеному уривку? (Хрещення Русі Володимиром Великим у 988р.).

- Але кожна подія в історії має причину, хід і наслідки. На минулих уроках ви вивчили, чому Володимир Великий прийняв християнство, як це відбувалось. Сьогодні ми з вами розберемо наслідки такої події. Тобто нас цікавить, що змінилось в житті нашого народу після прийняття християнства.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Бесіда

Уявіть собі, що ви вирішили займатись якимось видом спорту, але займатись професійно. А що потрібно для того, щоб стати справжнім спортсменом? (Вчитель повинен навести дітей на думку, що одного бажання замало, потрібні спеціально обладнані зали і, звичайно, тренери).

Так і в нашій країні, людей охрестили, але для того, щоб вони стали справжніми християнами, потрібно було збудувати храми і навчити священників. Звичайно, перші церкви були, як ви пам'ятаєте, побудовані ще до князя Володимира, але саме при ньому їх стали зводити по всіх містах. Ось як це описується в «Повісті минулих літ»: «І, це сказавши, повелів він робити церкви і ставити [їх] на місцях, де ото стояли кумири. І поставив він церкву святого Василя [Великого] на пагорбі, де ото стояли

кумири Перун та інші і де жертви приносили князь і люди. І почав він ставити по городах церкви, і священників [настановляти], і людей на хрещення приводити по всіх городах і селах...»

- Чи внесе зайняття спортом якісь зміни у ваше повсякденне життя? (Потреба ходити на тренування, певні обмеження в харчуванні, певні атрибути з'являться в побуті).

- А чи змінилося повсякденне життя українців після прийняття християнства? Як?

- Ви на уроках історії вивчали таке поняття як культура? Хто може сказати, що воно означає?

(У разі потреби вчитель сам може дати визначення)

Словник

Культура – сукупність матеріальних і духовних, нематеріальних цінностей, створених людством протягом його історії. Поєднує в собі науку, освіту, мистецтво, мораль, уклад життя та світогляд.

Але нас з вами цікавить християнська культура, тобто досягнення культури пов'язані з християнством. Звичайно, зародилася вона з прийняттям християнства у нашій державі.

2. Розповідь учителя «Вплив християнства на культуру Київської Русі»

Запровадження християнства на Русі сприяло зміцненню державності, розповсюдженню писемності, створенню визначних пам'яток літератури. Під його впливом розвивалися живопис, кам'яна архітектура, музичне мистецтво, розширювалися і зміцнювалися культурні зв'язки Русі з Візантією, Болгарією, країнами Західної Європи. Разом із християнством на східнослов'янських землях були запроваджені церковний візантійський календар, культ «чудотворних» ікон, культ святих.

Християнство внесло позитивні зміни у світогляд людей. Якщо в основі політеїстичних релігійних вірувань стародавніх слов'ян лежав страх перед стихійними силами природи, ворожими і пануючими, то християнство плекало надію на порятунок, почуття захоплення навколишнім світом.

У процесі поширення та утвердження християнство на Русі поступово втрачало візантійську форму, вбираючи в себе елементи місцевих слов'янських звичаїв, ритуалів, естетичних запитів східних слов'ян. Візантійські церковні канони поступово пристосовувалися до особливостей давньоруського етносу.

Разом з тим християнство справило великий вплив на розвиток духовної культури Київської Русі. Як відомо, із його запровадженням літературною мовою на Русі стала церковнослов'янська мова, створена приблизно за сто років до прийняття християнства болгарськими просвітителями Кирилом і Мефодієм. З нею поширювалась освіта також на Балканах і в Моравії.

Коли християнство стало державною релігією Київської Русі, виникла потреба ознайомити віруючих з Біблією, життями святих, проповідями, а також з історією християнства та його світоглядом. Першим кроком на шляху створення давньоруської літератури було перенесення з Візантії та Болгарії культової літератури.

Слід зазначити, що до літератури-посередниці давньоруські книжники підходили творчо: редагували тексти, вставляли власні зауваження, цитати тощо. До перекладної літератури входили: богослужбові книги – Святе Письмо, Трюді, Октоїхи, Мінеї, Требники тощо; життя святих – агіографи, патерики – збірники коротких розповідей про ченців, аскетів; кормчі книги – пам'ятки церковного права, церковні статuti; філософські твори типу «Шестодневу»; історичні хроніки; гомілетика – урочисті «слова» на церковні свята.

Важливі політичні та історичні проблеми висвітлювалися у творах оригінальної руської літератури, що ґрунтувалася на досвіді усної дохристиянської культури. Вчені підраховали, що в десяти тисячах церквах і монастирях, які були побудовані на Русі з кінця X до початку XIII ст., знаходилося близько 85 тис. перекладних та оригінальних книг.

Специфіка релігійного змісту, можливості доступу до досягнень світової культури сприяли тому, що, в основному, першими руськими письменниками були священнослужителі: київський митрополит Іларіон, митрополит Климент Смолятич, монах-літописець Нестор, єпископи Кирило Туровський та Лука

Жидята, дяк Григорій, ігумен Печерського монастиря Феодосій, ігумен Сильвестр та інші.

Основним джерелом викладу філософських, соціальних та морально-етичних проблем на Русі була Біблія, особливо Новий Завіт. З біблійних книг найчастіше перекладалися Євангеліє, Апостол («Дії святих апостолів» і «Послання апостолів»), Псалтир, П'ятикнижжя Мойсееве, Буття.

Збереглося чимало списків Євангелій, але лише два з них складають тетра-Євангелія, тобто усі чотири Євангелія (від Матвія, Марка, Луки, Іоанна) разом. Перший руський список Євангелія був виконаний дяком Григорієм у 1056 - 1057 рр. на замовлення новгородського воеводи і посадника Остромира, родича великого князя Ізяслава. Звідси і назва – Остромишове Євангеліє.

Для характеристики епохи виникнення оригінальної літератури Київської Русі найкраще підходить афоризм з «Євангелія від Іоанна»: «Спочатку було слово». «Словами» називалися тоді твори церковно-повчального характеру. Сюжетом для їх написання могла служити історична подія, злободенна суспільна проблема, постановка моральної теми.

Першим відомим письменником з місцевого населення був у Київській Русі митрополит Іларіон. Роки його народження і смерті невідомі, творив він в XI ст. за часів княжіння Ярослава Мудрого. Він є автором визначної пам'ятки вітчизняної писемності – церковно-богословського твору «Слово про закон і благодать», написаного між 1037 і 1050 рр., в якому відзначив велич руського народу, руської землі, руської церкви. Необхідно зауважити, що під «Законом» стародавні письменники розуміли Старий Завіт – першу частину Біблії (їудаїзм), а під «Благодаттю» – Новий Завіт – Другу частину Біблії (християнство).

У Київській Русі досить швидко виник свій жанр літератури – літописання (як жанр, а не історичні записи). Найвидатнішим історичним твором Київської Русі і найвидатнішим вітчизняним літописом серед збережених часом є «Повість временних літ», написана ченцем Києво-Печерського монастиря Нестором у 1113 р. Нею починаються майже всі давньоруські літописи, що дійшли до нашого часу.

Цінною пам'яткою староукраїнського письменства є «Повчання Володимира Мономаха своїм дітям». У «Повчанні» простежується світський, хоча і запозичений з Псалтиря, варіант християнської моралі.

Після запровадження на Русі християнства з'явився новий вид літератури – життя святих (агіографія). У цих релігійно-біографічних творах розповідалось про життя мучеників, аскетів, церковних і державних діячів, оголошених церквою святими: Іоанна Златоуста, Афанасія Александрійського, князів Бориса і Гліба, вбитих своїм братом Святополком, засновника Києво-Печерського монастиря Антонія Печерського

Розвиток культури на Русі вимагав підготовки освічених людей, відкриття шкіл, створення певної системи освіти.

Після офіційного запровадження християнства на Русі князь Володимир розпорядився збудувати на Старокиївській горі, поряд з Десятинною церквою, школу для дітей «нарочитої чаді», тобто знаті. Школи відкрилися також у Чернігові, Переяславі-Залеському, Луцьку, Холмі, Овручі. У них вивчали письмо, читання, арифметику, іноземні мови, риторику, навчали співу, давали деякі відомості про поезику, а також з географії, історії. Навчання велось церковнослов'янською мовою, що «прийшла» разом із церковними книгами з Болгарії, цією мовою перекладалася й іноземна література.

Запровадження християнства на Русі справило великий вплив на розвиток кам'яної архітектури. Першою кам'яною церквою на Русі була Десятинна церква, побудована у Києві в 989–996 рр. Це був хрестовокупольний храм з трьома нефами, оточений галереями, прикрашений мозаїкою, фресками, коштовними чашами, іконами. На утримання церкви князь Володимир дав десяту частину своїх доходів, тому й назвали її Десятинною.

У середині XI ст. з'явилися перлини давньоруського зодчества – Софійські собори у Києві, Новгороді, Полоцьку. Вони поєднали в собі візантійський і місцевий типи будівель.

Риси самобутнього древньоруського мистецтва яскраво проявилися у Софійському соборі у Києві – найвидатнішій архітектурній споруді Київської Русі, що збереглася до нашого часу. За величчю художнього образу, досконалістю архітектурних форм, внутрішнім оздобленням «руська митрополія», закладена у 1037 р., належить до видатних

мистецьких пам'яток стародавності. За розмірами собор перевищував візантійські храми, його мозаїка мала 177 відтінків, що створювало багатий колоритний ансамбль. На стінах Софійського собору було багато фресок зі сценами мирського життя: полювання на диких звірів, народні гуляння, ігри скоморохів тощо. **Києво-Печерська лавра** – один з перших за часом заснування монастирів на Русі. В 1051 році при Ярославі Мудрому монахами Антонієм і Феодосієм він був заснований.

Процес поширення й утвердження християнства на Русі супроводжувався формуванням нових традицій в образотворчому мистецтві. В міру того як давньоруський іконопис набував самостійного розвитку, традиції візантійської іконографії послаблювалися, створювалися самобутні, яскраві шедеври церковного живопису. Першими вітчизняними живописцями були ченці Києво-Печерського монастиря Аліпій (Алімпій) і Григорій, які навчалися іконописного мистецтва у візантійських майстрів.

Високою майстерністю відзначаються мініатюри в окремих рукописних книжкових творах того часу. Найбільш стародавні збереглися в «Остромировому Євангелії» (1056–1057 рр.) – це фігурки трьох євангелістів. Яскраве орнаментальне оточення фігур і велика кількість золота роблять ці мініатюри подібними на ювелірний виріб. Переписав зі староболгарського оригіналу та оформив «Остромирове Євангеліє» диякон Григорій. Із запровадженням християнства на Русі пісенне мистецтво стало складовою частиною богослужіння. Церковний спів прийшов на Русь із Візантії, руська християнська церква перейняла грецьку богослужбову традицію. З часом у грецькі церковні наспіви поступово проникали елементи народної руської пісні, тісно пов'язаної у слов'ян із землеробством і сімейно-побутовою сферою. Давньою і досить унікальною формою вітчизняної культури є дзвонова музика. Дзвони повідомляли про нашествя ворога, пожежі, військові перемоги, скликали народ на віче, викликали у людей почуття радості або скорботи, надії, тривоги, страху тощо.

Монгольська навала XIII ст. зруйнувала древньоруські міста і села, пам'ятки архітектурної майстерності – палаци, монастирі, а також твори живопису і літератури. Від Києва – «матері руських

міст» – через 6 років після Батиевого погрому залишилося усього 200 будинків. Ординцями були знищені такі шедеври архітектури, як Десятинна церква та церква Богородиці у Києві, міста-фортеці Колодяжненське та Райковецьке на Житомирщині та багато інших. Тисячі талановитих древньоруських майстрів (художників, архітекторів, ювелірів тощо) були фізично знищені або забрані у полон. На півстоліття припинилося кам'яне будівництво через відсутність матеріальних засобів і майстрів-будівників.

Однак татаро-монгольське нашествя не змогло знищити всіх надбань духовної культури Київської Русі. Народ зберігав і поширював перлини фольклору, наукові знання, відбудовував зруйновані міста, села, храми, монастирі, відроджував кращі традиції культури минулого.

Цікава інформація: серед семи чудес України двоє часів Київської Русі – Софія Київська і Києво-Печерська лавра.

3. Завдання до розповіді вчителя

- А тепер перевіримо, наскільки уважно ви мене слухали. Я буду під номером називати одну із пам'яток культури, ви запишете в зошиті лише ті номери, під якими стоять пам'ятки християнської культури:

1. «Остромирове Євангеліє»
 2. Версаль
 3. «Повість минулих літ»
 4. Перун
 5. Велес
 6. Софія Київська
 7. Десятинна церква.
 8. Парк «Олександрія»
 9. Парк «Софіївка»
 10. «Повчання Володимира Мономаха своїм дітям»
 11. Десятинна церква
 12. Агіографія.
4. Розповідь учителя «Християнство в повсякденному житті»

Християнство поступово проникає в життя простих людей, у хатах з'являються його атрибути. При вході в хату, як правило, зліва отвором до фасадної сторони будинку розташовувалася піч – основний елемент планування, «годувальниця, лікувальниця, нагрівальниця і розважальниця». По діагоналі від печі

знаходився красний кут (покуття, святий кут) – християнський центр будинку. Тут обов'язково висіли ікони, прикрашені рушниками, запалювалася лампада, зберігалися священні книги, свячена вода і свічки. На Різдво і Великдень сюди ставили ритуальну їжу. Покуття вважалося найпочеснішим місцем у хаті, куди саджали дорогого гостя, виявляючи йому повагу. Під образами сиділи молоді на весіллі. Сюди ж ставили «дідух» – обрядовий сніц, прикрашений стрічками, символ благополуччя і достатку, пам'ять про предків. На покуті сходилися лави, які стояли вздовж стін, і тут же під іконами стояв стіл – символ єдності, сімейної міцності і благополуччя, за яким збиралася вся родина.

Християнство супроводжує людину протягом усього життя – від народження до смерті. Дуже важливим був момент надання немовляті імені, оскільки добре вибране ім'я забезпечувало малюку щастя і благополуччя. Було прийнято давати імена за святцями (в межах 8 днів до і 8 днів після народження). Відомі випадки, коли незаконнонародженим дітям давали немилозвучні імена. Давні обряди вибору імені були повністю замінені церковним хрещенням – обрядом, який виконується на знак прилучення людини до Бога, християнської віри, очищає душу від первородного гріха. В цьому обряді величезну роль відігравали хрещені батьки дитини – куми. Їх звичайно вибирали серед близьких родичів (кума обов'язково повинна була мати дітей). Саме вони приймали малюка з рук священника, вносили його в будинок і клали на вивернену овчину – символ здоров'я і благополуччя, потім обов'язково обдаровували новонародженого. Інститут кумівства в Україні був дуже поширений. Хрещені батьки шанувалися нарівні з рідними і зобов'язані були всіляко піклуватися про хрещеників. Вони відігравали почесну роль на весіллях, брали участь у вихованні сиріт, але головною вважалася їх духовна спорідненість. Хрещені батьки повинні навчити немовля православної віри, виховати справжнього християнином. За нього вони будуть відповідати перед Богом нарівні з батьками дитини.

Крім Хрещення у православній церкві є ще інші таїнства, якими людина прилучається до благодаті Духа Святого, – це Миропомазання, Причастя, або Євхаристія, Покаяння (Сповідь),

Шлюб, Єлеосвячення (соборування), Священство. В житті християнина Причастя і Покаяння є основою буття.

- В останню путь людину, за християнськими звичаями, також проводить церква: раніше покійника на цвинтар виносили з церкви у супроводі священика.

5. Бесіда за запитаннями

- Скажіть, діти, які свята ви знаєте?

- А які з них християнські?

- Ви знаєте, чому присвячені ці християнські свята?

- А чи знаєте ви всі християнські свята?

- У 17 столітті до Російської імперії прибув арабський мандрівник Павло Алепський. Ось деякі риси культури, які його вразили:

«У святкові дні всі поспішають до церкви, вбравшись у кращі свої одягу, особливо жінки ... Люди моляться у храмах по шість годин. Весь цей час народ стоїть на ногах. Яка витривалість! Безсумнівно, всі ці люди святі!»

- Які риси православної культури 17 століття, що так вразили арабського мандрівника, живуть до сих пір? Які традиції втрачено? Чому?

- Чи відрізняється у сучасному світі поведінка християнина і невірної людини?

- Чи завжди люди, які вважають себе християнами, поведуться правильно?

- Що впливає на їхню поведінку?

- Як ви розумієте вислів Махатмаганді: «Якби ви, християни, були подібні до Христа, то весь світ був би християнським».

- Який останній свій вчинок ви можете назвати християнським?

IV. Підведення підсумків. Домашнє завдання

- Наша держава має багатомісячну християнську історію. Зараз важко розрізнити, де християнське, а де традиційно українське коріння в духовній спадщині нашого народу. Головне, щоб ви зрозуміли – лише ваші справи вас характеризують, а не належність до певної нації чи релігії.

Якщо ти плакав і страждав,
Радів, молився і, на диво,
Спішив туди, де жде біда,
Аби себе комусь віддати

Задля добра. Знай, ти – Людина!

(уривок з вірша «Людина» М. Кочерги)

Домашнє завдання.

Скласти невеличке оповідання «Християнські традиції в моїй родині».

Урок 27

Тема. Традиційний храм в Україні. Символіка храму

Мета уроку: дати поняття про храм; ознайомити із внутрішнім виглядом православного храму, розкрити символіку храмових споруд та деяких елементів церковних служб; показати значення храму в духовному житті людини, формувати навички поведінки в Божому храмі, виховувати повагу до дому Господнього, бережливе ставлення до пам'яток культури, духовності.

Очікувані результати (для учнів):

- пояснювати основні елементи будови храму та їх сакральний зміст;
- розуміти символіку храмових споруд та деяких елементів церковних служб;
- називати особливості церковних архітектурних стилів України.

Обладнання: мультимедійний проектор, виставка тематичної літератури, дидактичний матеріал.

Основні поняття: купол, дзвіниця, вівтар, престол, іконостас, аналой, кіот, амвон.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й мети

Учитель. Спробуємо сьогодні з вами здійснити мандрівку нашим рідним містом. Скільки в ньому різних будинків! Яке їх призначення? (Відповіді дітей).

III. Робота над новим матеріалом

1. Бесіда з учнями

- Але є у місті особливі будівлі, що присвячені Творцю всього на землі.
- Як вони називаються?

- Чи були ви у церкві чи храмі?
- Що запам'яталось вам найбільше?
- Хто із членів вашої сім'ї ходить до церкви?
- Хто Господар у храмі?
- Для чого люди приходять до храму?
- Чим відрізняються храми від звичайних будівель?

Учитель. Кожен храм присвячений якомусь святому або якійсь події Священної історії, зводилися храми у гарних місцях. Сама будівля храму здебільшого нагадує форму корабля, тому що церква подібна до корабля, на якому можна переплисти бурхливе море життя. Як Ной рятував себе і свою сім'ю під час потопу, так і церква рятує християн від гріха серед бурхливих хвиль моря житейського. Храми, що мають форму хреста, означали, що Хрест Господній – ковчег спасіння для людей. Коло – символ вічності. Храми у вигляді восьмикутної зірки знаменували Віфлеємську зірку і Церкву як дороговказну зірку до спасіння людини. (Слайд «Купола храму»).

Учитель. Як називається верхівка храму? (Купол). Він символізує небо. На куполі височіє хрест во славу глави церкви Ісуса Христа. (Слайд «Дзвіниця»).

Вчитель. Над входом до храму або поряд збудована дзвіниця – вежа, де розташовані дзвони. Для чого потрібна така споруда? (Дзвони скликають людей на молитву). (Слайд «Внутрішній вигляд храму»).

Учитель. Християнський храм складається з трьох частин. Перша, найголовніша, частина храму – вівтар, друга – храм, третя – притвор. Східна частина – вівтар – найважливіше місце в Храмі. Вівтар у церкві – символ Царства Небесного, місце перебування Бога. Центральним місцем у вівтарі є престол, на якому лежить посвячений архієреєм антиминос (полотно з частиною святих мощів), Євангеліє, хрест та стоїть кюот, в якому знаходяться Святі Дари (освячений хліб і вино). Інколи в храмі влаштовують кілька вівтарів, один вважається головним, решта – приділами.

Від середньої частини храму вівтар відгороджений іконостасом. У ньому троє дверей: Царські ворота – в центрі, північні – зліва, південні – справа. Невелике підвищення перед вівтарем називається амвон. У середині храму стоять віруючі. В західній частині храму, ближче до виходу, стоять віруючі, які

каються, й ті, хто вступає в хрещення. В тому місці священик приймає сповідь. Місце, де продаються свічки і приймають записки, називається свічковий ящик. Крильце називається папертю. А ще є місце, де співає хор.

Люди, які приходять у храм Божий, щоб бути з Богом – це люд Божий. У кожного з нас у душі має бути особливе місце для Бога. Тоді ми з вами стаємо кращими. Душа людська стає прекрасною. Вона стає храмом для Бога.

Правила поведінки у храмі

Православний храм – це місце особливої присутності Бога на землі. Поводитись у храмі треба так, щоб не зневажати величі святині, не наклепати на себе гніву Божого.

(Діти читають віри: «У храмі» М. Поліщук):

До храму господнього тихо зайду,
В притворі святім зупинюся...
На серце і душу я хрест покладу
І низько святині вклонюся.
І трепетно свічечку я піднесу,
Як свідчення віри святої
Іконі святковій, Ісусу Христу,
Що світяться на аналої.
І з Богом я щиру розмову почну,
Здоров'я близьким поблагаю,
За спокій померлих його попрошу
Й дороги до світлого раю.

Отже, заходячи до храму, треба перехреститися і вклонитись, тобто віддати честь Богу. Чоловіки заходять у храм без головних уборів, а жінки повинні покрити голову хусткою.

У храмі не можна голосно говорити, тримати руки в кишенях, жувати гумку. Під час служби Божої не дозволено ходити по храму і заважати іншим. Сидіти у православному храмі дозволяється тільки дітям та хворим.

Неможливо уявити собі православний храм, в якому не запалюють свічки. Чистий віск означає чистоту людей. Він приноситься на знак того, що людина кається у своїх гріхах. М'якість і податливість воску говорить про нашу готовність слухати Бога. Крім того, свічка – це свідчення віри, вона виражає полум'я нашої любові до Бога. Запалена свічка

присутня на багатьох церковних службах. Зі свічкою хрестять людину, вінчають, хоронять.

У храмі ставлять свічки до святкової ікони, яка лежить на аналої посеред церкви, до образу Спасителя або Богородиці – за здоров'я своїх близьких, до Хреста на прямокутному свічнику – за спокій померлих. Аналой – це стіл, на якому під час служби лежить Євангеліє, хрест та ікони, які виставляються для поклоніння віруючих.

Словникова робота. (*Запис у зошитах значень слів*).

Притвор – місце, де стоять ті, хто збирається охреститися;
вівтар – символ Царства Небесного, місце перебування Бога;
престол – центральне місце у вівтарі;
кіот – де знаходяться святі дари (освячений хліб і вино);
іконостас – відділяє вівтар від середньої частини храму, він утворений одним рядом або кількома ярусами ікон;
аналой – стіл посеред церкви, на якому під час служби лежать Євангеліє, хрест та святкова ікона.

IV. Закріплення набутих знань

1. Усний диктант «Продовжити речення»

1. Місце, де моляться охрещені люди ...(*середній храм*).
2. Місце, де стоять ті, які тільки збираються охреститися...(*притвор*).
3. Найголовніша частина храму...(*вівтар*).
4. Центральним місцем у вівтарі є ...(*престол*).
5. На престолах лежать ангимініс (полотно з частиною святих мощів), Євангеліє, хрест і стоїть...(*кіот*).
6. В кіоті знаходяться ...(*святі дари*).
7. Перегородка з іконами між вівтарем і середньою частиною храму... (*іконостас*).
8. Стіл посеред церкви, на якому під час служби лежать Євангеліє, хрест та святкова ікона...(*аналой*).

2. Продовжити оповідку (дітям пропонується послухати оповідання і завершити його).

Дзвінок пролунав якомсь радісно, адже сповіщав про весняні канікули. Група п'ятикласників не поспішала додому, а збиралась в парку. Після зими лагідно пригрівало сонечко, синички щебетали по-весняному. Діти веселились, радіючи весні і канікулам. Сніг ще лежав поміж дерев, але широкі асфальтові

доріжки уже підсохли. Одна з доріжок вела прямо до дверей Божого храму, який височів біля парку. Його куполи сяяли проти сонечка. Раптом Влад розчервонілий від «доганяли», визукнув: «А давайте заїдемо до Церкви!»

- Давайте! Я ніколи там ще не був! – підтримав Влада Славко і продовжував жувати чіпси, пригощаючи всіх.

- І ми не були! – лузаючи насіння, заметушились Маринка з Катрусєю. Раптом заговорили всі разом, перекикуючи один одного. Серед гамору і шуму ніхто не почув голос Петрика.

- У храмі треба поводитись чемно! – спробував нагадати веселунам Петрик, бо він відвідує храм з бабусяю. Але розвеселені однокласники його не почули, і галаслива юрба швидко покотилася до храму, двері якого вже відчиняв найспритніший Влад...

(Розповіді дітей, бесіда).

V. Підсумок уроку

Любов і повагу до храму заповідав Бог словами пророка Давида: «Ввійду в дім Твій, поклонюся до храму святого в страху Твоєму». І також Господь говорив: «Дім мій, дім молитви назветься», «Церква свята і непорочна».

Храми відігравали велику роль в житті кожного народу. Ці християнські святині свідчили про велич і могутність держави, про високий рівень розвитку архітектури і мистецтва, про духовну культуру людей. І ми повинні зі святістю ставитися до великої святині – Храму Божого.

VI. Домашнє завдання: розфарбувати малюнок церкви, визначити, які кольори потрібні для цього; скласти пам'ятку для юного прихожанина храму.

Урок 28

Тема. Ікони у храмі та вдома. Іконостас. Найвідоміші іконостаси України

Мета уроку: познайомити з історією розвитку давньоруського іконопису, з виготовленням ікон, показати зв'язок минулого і сьогодення; виховувати національну гордість і любов до Батьківщини.

Очікувані результати (для учнів):

- пояснювати значення іконостасу для храму, сакральний зміст його частин;
 - називати, що є «іконою», основні вимоги до розміщення ікон в іконостасі;
 - уміти розповісти про найвідоміші іконостаси України.
- Обладнання:** мультимедійний проектор, ікони, репродукція ікон, виставка тематичної літератури, дидактичний матеріал.
- Основні поняття:** ікона, паволока, темпера, оліфа, німб, левкас.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Повідомлення теми, мети уроку, мотивація навчальної діяльності

1. Вступне слово вчителя

- Зараз, діти, я розповім вам коротеньку історію. (Оповідання «Дотик» за кн. Б. Ганаго «Дітям про душу», с. 47).

Отже, сьогодні ми поговоримо про ікони: які вони бувають, де виставляються, навіщо, чому люди моляться перед іконами тощо. Давайте ж і ми з вами помолимося до нашого Отця Небесного, щоб він дав нам благодать і силу зрозуміти все, про що ми з вами сьогодні довідаємося.

Милосердний Господи! Пошли нам благодать Духа Твого Святого, який подає нам розум і зміцнює душевні наші сили, щоб, слухаючи уважно вчення, що нам викладають, вирости ми Тобі, нашому Творцеві, на славу, батькам нашим на втіху, Церкві і Батьківщині на користь. Амінь.

2. Розповідь учителем оповідання Б. Ганаго «Твоя пташка», стор. 17-18.

- Діти, давайте розгорнемо наші зошити, запишемо дату і тему сьогоднішнього заняття. Отже, тема уроку «Ікони у храмі і вдома».

III. Актуалізація опорних знань

1. Узагальнення знань про храм. Нагадування учням, як потрібно заходити до храму, як ставити свічку.

2. Учитель. У кожного з вас вдома є світлини близьких і рідних людей, яких немає поряд з нами. Навіщо ми їх зберігаємо? Як

називаються зображення Бога, Богородиці, святих людей? (*Ікони*). Навіщо вдома люди мають ікони? (*Відповіді учнів*).

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Ікона та її творення

Іконою (чи образом) називається зображення Самого Бога, чи Божої Матері, чи ангелів, чи святих угодників. Зображення неодмінно освячується святою водою: через це освячення іконі подається благодать Святого Духа, й ікона шанується нами як свята. Бувають ікони чудотворні, через які благодать Божа, яка перебуває в них, проявляється навіть чудесами, наприклад, зцілює хворих. Ікони супроводжували православного християнина від народження до смерті. Отже, сьогоднішній урок ми присвятимо символам християнства – іконам та їх творцям. Що таке ікона? (На слайді демонструється словничок)

Ікона (з грец. – малюнок, образ, зображення) – живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Ісуса Христа, Богородиці, святих і подій Святого Письма.

Учитель. Святе передання свідчить, що сам Ісус Христос дав людям свій видимий образ.

Учень. Правитель сирійського міста Едесси князь Авгар був хворий. Але одного разу йому відкрилося, що він вилікується, якщо побачить обличчя Ісуса Христа. Він послав придворного живописця Ананію знайти Христа і написати Його образ.

Художник відшукав Ісуса, але зробити «портрет» не зміг по «причини сяючого блиску особи Його». На допомогу прийшов сам Господь. Він узяв у художника шматок тканини і приклав до Свого Божественного обличчя, від чого на тканині закарбувався Його Божественний образ. Коли Авгар побачив цей образ – першу, Самим Господом створену ікону, і з вірою приклався до нього, то отримав зцілення за свою віру по милості Божої.

За цим чудотворним образом закріпилася назва «Спас Нерукотворний». І зараз це одна з найбільш шанованих ікон Православної Церкви. (*Показ слайду*).

Вчитель. Як же створювались ікони? Які матеріали потрібні були для цього майстрам? (*На слайді демонструється словничок. Робота із словником*)

Паволока – лляна тканина, яка наклеюється на дошку.

Левкас – грунт, яким покривається паволока.

Темпера – фарба, що готувалася з мінералів, які розтиралися і змішувалися з яєчним жовтком, так з'єднувалися камені і тваринний світ. Яйце – символ життя.

Бурштинова оліфа – бурштин плавили у витриманому маслі, нагрітому до 250–325 градусів.

Учитель. Ікони писали на дерев'яних дошках. З усіх порід перевагу надавали липі та сосні – в них менше всього сучків. Приготовлену дошку довго висушували, вигладжували її поверхню, а потім передавали іконописцю. Той наклеював полотнину (паволоку) на дошку, що захищала живопис від тріщин на дереві. Поверх паволоки накладался левкас, грунт з риб'ячого клею, змішаного з товченою крейдою й алебастром. Цю масу іконописець наносив декількома шарами і потім полірував до блиску пемзою, ведмежим зубом. Фарби іконописці робили самі. Як ви думаєте, з чого робили фарби? (Відповіді учнів).

Для фарб використовували трави, квіти, напівкоштовне каміння. З них робили порошок, а щоб фарба не була сухою і добре трималася на іконі, порошок змішували з водою або з квасом з додаванням яєчного жовтка. Така фарба з додаванням яєць називалася *темпера*. З рукописних повчань для художників-іконописців у 17-18 століттях відомо, що в олії, нагрітій до 250–325 градусів, плавили бурштин і отримували бурштинову оліфу, яка створює тверду плівку на поверхні ікони.

Робота фарбами виконувалася в строго певній послідовності. Спочатку ділянки, обмежені контурами малюнка, покривалися тонкими шарами фарб в такому порядку: фон, гори, будівлі, одяг, відкриті частини тіла, образ. Потім робилося висвітлювання опуклих деталей предметів (крім образів і рук).

Для створення об'ємності зображуваного на затемнені і поглиблені ділянки наносився тонкий шар темної фарби. Потім тонкими лініями виконувалися всі риси обличчя і волосся.

Оклади для ікон виготовлялися окремо і закріплювалися на них цвяхами. Вони робилися з металів, тканин з шиттям, вирізалися з дерева і покривалися левкасом і позолотою. Закривали окладами не всю поверхню ікони, а переважно німби (вінці),

фон і поля ікони. Рідше – майже всю її поверхню, за винятком зображень голів (образів), рук і ніг.

Перед початком роботи над іконою художник постився, напередодні ходив у лазню, одягався в чисту сорочку. Приступаючи до роботи, іконописець підносив молитву Богу, просячи у нього благодаті для написання образу.

2. Духовний зміст ікон

Учитель. Молячись перед іконою, ми повинні пам'ятати, що ікона – це не сам Бог чи угодник Божий, а лише зображення Бога чи його угодника. Тому не іконі ми повинні молитися, а Богу чи святому, який на ній зображений. Святий образ є те саме, що священна книга: у книзі ми читаємо Божі слова, а на іконі споглядаємо святі лики, які, як і слова, піднімають наш розум до Бога і його святих і запалюють наше серце любов'ю до нашого Творця і Спасителя.

У святих іконах – Божа сила, від них іде світло з німба. Що таке німб? Це сяйво чи світле коло, яке є навколо голів Спасителя, Божої матері, святих угодників. У німбі Спасителя іноді ставлять три літери OWN. Це грецьке слово. У перекладі на українську означає «сущий», тобто той, хто існує завжди, а завжди існує тільки Бог.

Над головою Божої Матері ставлять літери MP QY. Це перші і останні літери грецьких слів, які означають Матір Бога.

Німб або Ореол – коло навколо лику, символічно позначає святість, сяйво слави, невід'ємна частина ікони. Німб – це зображення сяйва світла і слави Божої, які перетворюють і людину, яка з'єдналася з Богом. Це сяйво світла Божого інколи буває видиме й іншим людям. Давайте пригадаємо, який Старозавітний пророк мусив закривати своє обличчя покривалом, щоб не осліпити людей світлом, що виходило від нього?

Святих ангелів і архангелів зображують у вигляді вродливих юнаків, на знак їхньої духовної краси. На нашому іконостасі ми бачимо архангела Гавриїла, який сповістив Діві Марії, що вона стане мамою Спасителя, і архангела Михаїла (начальника всього воїнства небесного, який охороняє церкву, прославляє Бога і є першим охоронцем людей).

Є одне із головних питань нашого сьогоднішнього заняття: як же зображується Бог на іконах? Бог – Дух невидимий, але він

з'являвся святим людям видимим чином. Тому на іконах ми і зображаємо Бога в тому вигляді, в якому він являвся. Пресвяту Трійцю ми зображуємо у вигляді трьох ангелів, які сидять за столом. Це тому, що у вигляді трьох ангелів Господь явився колись Аврамові.

Кожна з осіб Трійці зображується так: Бог-Отець – у вигляді Старця, тому що так він явився окремим пророкам. Бог-Син зображується в тому вигляді, яким він був, коли для нашого спасіння зійшов на Землю і став Людиною: Немовлятком на руках у Божої Матері, Учителем народу і творцем чудес, який преображається, страждає на хресті, лежить у гробі, воскресає і возноситься. Бог-Дух Святий зображується у вигляді голуба: так він явив себе під час хрещення Спасителя в Йорданії від Іоанна Хрестителя, й у вигляді вогнених язиків: так він зійшов видимим чином на апостолів у п'ятдесятий день після воскресіння Ісуса Христа.

Другою після Бога ми зображуємо на іконах Божу Матір. Ми повинні молитися їй, тому що вона з любові до нас молиться за нас перед Богом. Ми маємо просити її допомоги і заступництва, тому що Господь заради неї швидше почує і наші молитви. Є цілий ряд спеціальних молитов до Божої Матері («Богородице Діво», «Достойно ...» тощо). Є також цілий ряд спеціально складених псалмів, кантів (це такий особливий рід релігійних пісень, які склалися відомими українськими композиторами Артемієм Веделем, Максимом Березовським, Бортнянським ще в XVII – XVIII ст.) на мотиви молитов. Ось один із цих кантів. *Звучить «Богородице Діво, радуйся».*

3. Ікона та її відмінність від картини

Учитель. Починаючи з 18 століття, з'являються картини на релігійну тематику. Спробуємо з вами визначити, чим же така картина відрізняється від ікони.

(Слайд із зображенням «Донської Богоматері» Феофана Грека і картини «Сікстинська мадонна» Рафаеля).

Учитель. Чим відрізняються ці твори?

Питання для порівняння запропонованих творів:

- Який твір виражає, а який зображує? (*Ікона – виражає, картина – зображує*).
- Автор якого з творів мав право на особистісне сприйняття події чи образу, що зображені? (*Картина являє собою художній*

образ, створений творчою фантазією художника, який має право на особистісне сприйняття. Світогляд іконописця – це світогляд церкви. Авторство іконописця навмисно приховується).

- Для якого твору характерна пряма перспектива, а для якого зворотна? *(Картина побудована за законами прямої перспективи. Для ікони характерна зворотна перспектива, де точка сходження розташовується не в глибині картинної площини, а в людині, яка стоїть перед іконою).*

- Визначте джерела світла в творах. *(На іконі відсутнє зовнішнє джерело світла. Воно виходить від образів і фігур, з глибини їх. Немає і тіней від фігур. Технічно це досягається за рахунок того, що білий ґрунтовий шар – левкас – просвічує крізь барвистий шар. На картині – навпаки).*

- У якому з творів колір має символічне значення? *(В іконі колір має символічне значення. Наприклад, червоний колір – символ царської гідності або жертвності заради Христа. Золото – символ Божественного світла. Білий також колір жертвних тварин. Чорний – це символ зла і пекла. У картині ж колір не має символічної функції).*

Короткі повідомлення учнів про видатних майстрів іконопису
Учні. Іконописне мистецтво прославляли такі майстри як Аліпій Печерський (XI століття), Феофан Грек (14 століття), Данило Чорний, Прохор з Городця, Андрій Рубльов (15 століття), Діонісій (16 століття), Симон Ушаков (17 століття), Володимир Боровиковський (XIX століття), Зенон, Чернець Григорій (20 століття).

4. Ікони вдома

(Ця частина уроку проходить у шкільній музейній кімнаті «Рідна хата»).

Розповідь учителя

Зараз ми знаходимося в нашій музейній кімнаті, яка являє собою українську хату кінця XIX – початку XX ст. Вона, звичайно, відрізняється від наших сучасних осель, але принцип розміщення ікон у ній залишився такий самий. Ікони вдома розміщуються на покуті (тобто красному, найкращому кутку, який давніше знаходився по діагоналі від печі). З давніх-давен у

наших предків були чітко усталені традиції чи так звані неписані закони щодо розміщення ікон. У кожній хаті був домашній іконостас. Тут обов'язково були ікони Спасителя, Божої Матері, Миколая Угодника, так звані святочні ікони та ікони святих, імена яких носили члени родини.

Ікони ставилися на стінах вище людської голови, що також, напевне, символізувало вищість тих, хто на них зображений, над простими людьми. До хати, де були образи, чоловіки заходили без головного убору, хрестилися. Всі члени родини від малого до старого ставали на молитву перед іконами. Ікони – це присутність царства святих у вашому домі. Велика біда ступає на рід за осквернення святих ікон. Був час, коли руйнувалися церкви, трошили, викидали на сміття, палили ікони. Сьогодні люди розуміють, що без Божого благословення, без Його ласки і допомоги ми не зможемо вижити у цьому світі, тому все більше і більше людей звертається до Бога. Ікони для зору є тим, чим є слово для слуху. Ікона – це Євангеліє у фарбах.

А зараз ми розглянемо ікони, які є у нашій хаті. Па покуті – Святочна ікона (*коротка розповідь про ікону*). Перед іконами завжди горіла лампадка. Поруч – ікони Спасителя і Матері Божої. Тут – образ Святого Миколая.

А які ікони є у вас дома? Чи є у вас домашні іконостаси? (*Короткі повідомлення учнів*). У декого вдома є ікони-реліквії (*Розповіді учнів*).

5. Іконостас та його сакральне значення

Учитель. Пригадайте з попереднього уроку, що таке іконостас і де він розташовується в храмі? (*Відповіді учнів*).

(Слайд «Іконостас»).

Іконостас – стіна з ікон у храмі, яка відокремлює вівтар від центральної частини. Символізує межу між небом і землею. Має «царські» та двоє бічних «дияконських» воріт. Іконостас стоїть на підвищенні – солеї, за царськими воротами має завісу.

Іконостас є символом-образом, який видимим способом явив невидиме, духовне представництво Небесної Церкви. Наприкінці XVI століття на Україні було сформовано чотирирядний іконостас, що складався з намісного, святкового, ряду Моління та пророчого. Іконостас складається з декількох рядів ікон, розташованих у певному порядку і закріплених на

спеціальному каркасі; кожен ряд іконостасу містить значну кількість ікон (до 12-15, іноді навіть більше).

Ряди ікон розташовуються у певній послідовності: 1-й ярус з Царськими вратами, це – *місцевий чин*, у якому знаходяться зображення Господа і Богоматері, ікони святих, яким присвячено храм. Над ним розташований малий *святковий чин*. Вище знаходиться *Деїсусний (моління) чин* – головна частина іконостасу, де в центрі зображено Спасителя, а зліва і справа розміщуються ікони Богоматері, Іоанна Хрестителя і апостолів. Наступний ярус – *Святковий чин* із показом дванадцяти найголовніших свят православної церкви, а саме: Хрещення, Вшестя, Благовіщення, Вхід Господа в Єрусалим, Вознесіння Господнє, Преображення Господнє, Успіння, Різдво Пресвятої Богородиці, Воздвиження Животворящого Хреста Господня, Покров Пресвятої Богородиці, Введення до Храму Пресвятої Богородиці, Різдво Христове. Ще вище — *Пророцький чин*, у якому представлені лики пророків по боках від ікони Богоматері з Дитиною, верхній ярус — *Прабатьківський чин*, що складається з батьків і патріархів Церкви із зображенням Бога-Отця в центрі. Вся композиція увінчана зображенням хреста.

В Україні збереглося багато іконостасів, які мають велику художню цінність: у Львові в церкві св. П'ятниці (кінця 16 ст.), у Рогатині (1649), в Києві в Андріївській церкві (1747-53) та інші.

V. Узагальнення і систематизація знань. Підсумок уроку

Отже, діти, сьогодні ви, я думаю, розширили свої знання про ікони, особливості їх розміщення у храмі і вдома. Давайте згадаємо дещо з того, що ви сьогодні почули:

1. Що таке ікона?
2. Якщо Бог – невидимий дух, то чому на іконах ми його зображуємо видимим чином?
3. Крім Бога, кого ми зображуємо на іконах?
4. Хто перший написав образ Божої Матері?
5. Як називається світле коло, що зображується навколо голови Спасителя, Божої Матері та святих?
6. Чому деякі ікони називаються чудотворними?
7. Які ікони потрібно мати вдома?
8. Як правильно їх розташувати в сучасній квартирі?
9. Як зберігати ікони та доглядати за ними?

10. Яке значення мають ікони в житті людини?

- Отже, діти, сьогодні ваші голівки поповнилися знаннями про ікони, і я вірю, що вони приведуть вас до пізнання істинного Бога, спонукатимуть до прояву найкращих людських якостей, які мають справжні християни. Розкажіть вдома мамі, татові, бабусі та іншим рідним, про що ви сьогодні дізналися.

Домашнє завдання

Творче завдання (на вибір учнів):

- написати міні-твір на тему: «Моя перша зустріч з іконою»;
- оформити буклет «Правила облаштування домашнього іконостасу».

Урок 29

Тема. Фрески й мозаїка в храмі. Декоративно-прикладне мистецтво в оздобленні храму. Оклади, прикраси, рушники

Мета уроку: формувати в учнів уявлення про оздоблення православного храму; ознайомити з основними пам'ятками християнського декоративно-прикладного мистецтва; виховувати почуття патріотизму і любові до Батьківщини.

Очікувані результати (для учнів):

- розуміти значення церковних оздоблень у храмі та використання церковної символіки у декоративно-прикладному мистецтві;
- пояснювати церковну символіку та особливості українських художніх творів декоративно-прикладного жанру;
- вміти відрізнити серед інших українські стилі в церковному декоративно-прикладному мистецтві.

Обладнання: мультимедійний проектор, ілюстрації, виставка тематичної літератури, дидактичний матеріал, словник.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація знань. Виклад нового матеріалу

- А як ви думаєте, що може бути «пам'ятником культури»?
- Які пам'ятники культури дійшли до нас з часів Київської Русі? (*Храми, ікони, фрески, книги, мозаїки*).

Учитель. Давайте зайдемо всередину храму. Що там можемо побачити? (*Ікони, рушники, розписи на стінах*). Подивимося у словниках визначення нових термінів.

Словник

Мозаїка – вид настінного живопису, виконаний з кубиків кольорового скла.

Фреска – вид настінного живопису, виконаний водяними фарбами по сирій штукатурці.

Учитель. Ось як описується оздоблення Софії Київської. (*Читає текст*).

Слайд «Софія Київська»

«Храм вражав своєю пишністю і розкішню внутрішнього оздоблення. Парафіяни бачили на стінах виблискуючі золотом мозаїки з синьо-блакитними, бузковими, зеленими і пурпурними переливами. Всього налічувалося до 130 відтінків. Над головами молильників у головному куполі розміщувалося зображення Ісуса Христа Вседержителя, у простінках – зображення святих, в Центральній апсиді – Богоматір, яка молиться з піднятими до неба руками, – «Оранта».

Свічки освітлювали іконописні лики і мозаїку. Камінці вдавлювалися в сиру штукатурку під різним кутом один до одного, а світло падало, проливаючись крізь отвори вікон на них. Всі зображення іскрилися, переливалися різними кольорами.

Храм прикрашений ще й фресками. Їх своєрідність у тому, що поряд із зображенням святих розміщені портрети князівської родини. Особливий інтерес представляють зображення родини Ярослава Мудрого. За фресками можна припустити, що київські князі насолоджувалися музикою, захоплювалися іграми, полюванням. Ці розписи показують нам сцени з життя людей тієї епохи: кулачний бій, цирк, ряджені і блазні, сцени полювання.

Цей вид живопису потребував великої майстерності. Він наносився на ще сиру штукатурку. Фарбами для фрески слугували дрібно розтерті кольорові глини і каміння, розчинені у воді. За день художнику вдавалося написати досить багато – 5-9 квадратних метрів фресок.

При безсумнівних достоїнствах фрески мають досить істотний недолік. З часом вапно, що міститься в штукатурці, частково

з'їдає колір, від чого фрески виглядають злегка побляклими, особливо в порівнянні з мозаїками.

Всього п'ять давньоруських храмів мали мозаїчне оздоблення і лише в одному з них, Київській Софії, воно збереглося».

- Що нового ви дізнались про оздоблення храму?
- Опишіть техніку виконання мозаїки і фресок.
- Які з цих зображень більш довговічні? Чому?

Слайд «Вишивка в храмі»

Учитель. Якщо ви зайшли в православний храм, то, безсумнівно, вам кинеться в очі велика кількість вишитих богослужбових предметів. Багато прикрашені хоругви, пелени і плащаниці, багато іншого наповнює внутрішнє оздоблення храму, повідомляючи йому урочистість і молитовну таємничість. Священнослужителі на службі одягалися в багаті, чудово оздоблені золотою вишивкою і дорогоцінними каменями облачення, і це була не данина моді, не бажання прикрасити себе, а для того, щоб підкреслити сакральну роль священика на богослужінні, де він уособлює собою образ Божий.

- Яка церковна символіка відображена вишивкою?

Слайд «Оклади ікон»

Словник

Оклад – накладна прикраса на іконах, що покриває всю іконну дошку поверх кольорового шару, крім декількох значущих елементів (обличчя і рук).

Учитель. Оклади бувають металеві: золоті і срібні, також з латуні, міді; шиті бісером або перлами, прикрашені емаллю, з дорогоцінними каменями, кольоровими скельцями і накладними деталями. На звороті іноді оббивалися червоним або малиновим оксамитом. Оклади символізують небесне світло від ікони. Як Ковчег Завіту був обкладений золотом, так й ікони прикрашають дорогоцінними окладами. (*Демонстрація слайдів*).

Учитель. Господь ще в Старому Завіті заповідав, що храм не повинен споруджуватися з випадкових матеріалів, випадковою людиною. Тобто в прикрасах храму має використовуватися по можливості все краще, все повинно бути зроблено майстерно, витончено. Я думаю, слова Ісуса Христа про те, що, якщо ми в цьому світі возлюбимо щось більше Нього, то ми будемо

недостойні Його, можна віднести і до храму, цього будинку Божого. Потрібно, звичайно, дбати і про самих себе, і про ближніх, але якраз своє житло можна прикрашати скромніше, а для прикраси храму докласти більше зусиль.

Що важливіше для людини: багатоквартирний будинок або театр? (У будь-якій країні найкрасивіші будівлі – громадські: ратуші, вищі державні установи. Вони – обличчя країни. А храми – свідчення благочестя народу).

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Завдання: «Знайти зайве»

- Софійський собор, стадіон, храм Покрови;
- мозаїка, фреска, молитва;
- ікона, фреска, малюнок.

Завдання: позначити правильну відповідь

1. Перший православний храм, побудований у Києві:

- Десятинна церква;
- Софійський собор;
- П'ятницька церква.

2. Картина, що пишеться по сирій штукатурці

- ікона;
- мініатюра;
- мозаїка.

3. За якого правителя побудований Софійський собор у Києві?

- Володимир Святославович;
- Володимир Мономах;
- Ярослав Мудрий.

Домашнє завдання

Творче завдання

Визначте пам'ятки християнської культури у своєму місті. Дізнайтеся про їх історію. Напишіть про це розповідь.

Урок 30

Тема. Найвідоміші храми України

Мета уроку: ознайомити п'ятикласників з найвідомішими храмами України; сприяти усвідомленню учнями призначення

храмових споруд; сприяти вихованню гордості за самобутність і неповторність давньоруської церковної архітектури та продовження цих традицій до нашого часу.

Очікувані результати (для учнів):

- розуміти призначення храмових споруд і співвідносити їх призначення з іншими історичними й художніми пам'ятками;
- називати та давати характеристику найвідоміших храмів України;
- розповідати про головні святині та місцеві звичаї, пов'язані з ними.

Обладнання: фотографії найвідоміших храмів України; альбоми, олівці.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань

В храмі всі – душа єдина,

Сподівань, надій політ...

В височінь думками линуть,

Обіймають Божий світ.

(Звучить у запису церковний передзвін).

Такою світлою і наполегливою піснею щонеділі й у свята дзвони церковні кличуть нас на службу. Навколишні дороги прокидаються і глухо відгукуються на кроки тих, хто поспішає до храму. Чому ж, попри судження деяких «віруючих» про «Бога в серці», ми все ж таки йдемо до церкви?

Храм Божий стоїть над світом як дороговказ, як знак вічності в цьому нетривкому і крихкому, мов скло, житті. Православ'я вбачає найвищий сенс християнства в богослужінні, в молитовному єднанні з Самим Господом, Який невидимо присутній у храмі.

II. Повідомлення теми і мети уроку

Учитель. Вже перші київські князі розуміли, що храм – це дім Божий, найвища можливість прикрасити і прославити свій град, свою землю і свій народ у духовній єдності з Богом.

- Як ви вважаєте, а чи різняться за архітектурою храми різних країн і різних народів?
- У чому, на вашу думку, така різниця, адже усі храми будують Господу, то, може, варто робити їх однаковими, щоб кожен християнин у будь-якій країні бачив абсолютно знайому будівлю і почувався як вдома?

Відомий український письменник Павло Загребельний у історичному романі «Диво» розповів про будівництво одного з найпрекрасніших і найдавніших храмів України – Софійського собору. В уста одного з героїв автор вкладає роздуми про архітектурні орієнтири при будівництві: *«Наша ж земля споконвіку мала свої будівлі, вона теж хоче прислужити новому Богові своїм власним, багатство зоколишнього убранства церкви передасть багатство землі нашої, вознесеність бань, чисельніших за роменські, покаже неосяжність Руської держави, яку звать землею багатьох городів повсюдно, кожна земля повинна славити Бога своїм голосом, і чим могутніший буде той голос, тим більша хвала Божя».*

А й справді, кожен народ має прислужитися Богові своїми майстрами: будівничими, художниками, композиторами, поетами... Храми будували на київській землі радісні, барвисті, яскраві. Бо ж храм – це спогад про райське блаженство, це поєднання всіх трьох вимірів часу, звернення до майбутнього і до вічного.

Протягом віків, коли наш народ терпів гноблення і приниження, храми поєднували всіх нас і були немовби таємничим мостом між нами і світом людей, між найубогішою хатою українця і світовою цивілізацією та між Богом.

Православний храм – це прекрасна архітектурна споруда, що є окрасою кожного міста, селища, села. На сьогоднішній день важко уявити місто або село без храму. Ці неповторні архітектурні споруди завжди були окрасою рідної землі. Кожного свята тут збираються православні люди, щоб помолитися Богу, вшанувати пам'ять святих, щоб присвятити Богу все, що є найбільш дорогим та рідним для людини.

Усі храми ставилися на підвищенні, на горах, де було найбільше простору і сонця. Храм для українця – це немовби послання з далеких віків, Господнє око, тінь вічності, світле смеркання, яке ніколи не стає ніччю. Цілі віки наші предки дивилися на свої храми ясным поглядом, тихо раділи, берегли їх, прикрашали іконами, різьбленими іконостасами, коштовним посудом, плащаницями, хоругвами.

Із найдавніших храмів України найвідомішими є Київські споруди *(розповідь супроводжується демонстрацією фотографій храмів чи мультимедійною презентацією):*

- Святої Софії (закладений у 1011 р. Володимиром Великим на честь перемоги над печенігами, в честь святої Софії (ім'я із грецького означає «мудрість», у 1685-1707 рр. Собор був перебудований у формах українського бароко);
- Десятинна церква (одна з перших, зруйнована монголо-татарами у 1240 р., відбудована Петром Могилою і знову зруйнована більшовиками у 30-х роках);
- Михайлівський Золотоверхий собор (побудований у 1108-1113 рр. внуком Ярослава Мудрого князем Святополком Ізяславичем, зруйнований більшовиками у 1934-1935 рр., відбудований у 2000 році);
- Іллінська і Микільська церкви на Подолі (збереглися до наших днів).

Вражають своєю розкішшю та красою більш пізні за часом заснування храми нашої країни:

- Троїцький та Свято-Успенський собори Святої Почаївської лаври;
- у Чернігові: Єлецький Свято-Успенський жіночий монастир, церква святої Катерини, Троїцький кафедральний собор;
- у Києві: Микільський та Покровський храми Свято-Покровського монастиря, Андріївська церква, Свято-Троїцький храм в Китаєвій пустині, собор святого Пантелеймона в жіночому монастирі у Фефанії, Успенський та Трапезний храми Києво-Печерської лаври, Володимирівський собор, Свято-Троїцький Іонинський монастир і т. д.

Учитель. Давайте детальніше розглянемо деякі з них. Вам пропонувалось підготувати коротенькі повідомлення про ці та інші храми. Тож вам слово. *(Повідомлення учнів. Іншим дітям пропонуємо, слухаючи, малювати церкву чи робити аплікацію з кольорового паперу, користуючись шаблонами, розданими учителем).*

Десятинна церква (церква Богородиці) – перша кам'яна церква Київської Русі. Споруджена між 986 і 996 роками в Києві

на честь Пресвятої Богородиці в епоху князювання Володимира Великого, який виділив на зведення і підтримку церкви десяту частину своїх доходів – «десятину», звідки й бере свій початок її народна назва. На початку XI століття була ушкоджена пожежею, але незабаром відновлена і з трьох сторін до неї були додані галереї. Десятинна церква була багато наділена мозаїками, фресками, різьбленим мармуром і шиферними плитами. Ікони, хрести і посуд були привезені з Корсуня (Херсонеса) у 1007 році. Крім головного вівтаря, в церкві малися ще два: на честь святого Володимира і святого Миколая. У Десятинній церкві знаходилася князівська усипальниця, де було поховано Володимира та його християнську дружину – візантійську царівну Анну. Також сюди були перенесені з Вишгорода останки княгині Ольги.

У 1169 році церкву пограбували війська Андрія Боголюбського, у 1203 році – війська Рюрика Ростиславовича. Наприкінці 1240 року орди хана Батия, узявши Київ, знищили Десятинну церкву – останній оплот киян. За переказами, Десятинна церква звалилася під вагою натовпу людей, які набились сюди, намагаючись у такий спосіб врятуватися від монголів.

Розкопки руїн храму почалися в 30-х роках XVII століття за ініціативою митрополита Петра Могили, який заснував поруч невеличку церкву в пам'ять про загублену святиню і виставив у ній одну з найдавніших ікон з образом Святителя Миколая, привезену Володимирові з Корсуня. Пізніше в руїнах був виявлений саркофаг князя з його дружиною Анною. Князівський череп поховали в храмі Спаса на Берестові, а потім перенесли в Успенський собор Києво-Печерської лаври. Інші останки були поховані в Софійському соборі. У своєму заповіті Петро Могила залишив тисячу золотих на відновлення Десятинної церкви.

З лютого 2005 року Президент України підписав указ про відновлення Десятинної церкви, на що з державного бюджету передбачалося виділити близько 90 мільйонів гривень. На даний час маємо лише розкопки старого фундаменту.

Софія Київська. Храм, присвячений Софії -Премудрості Божій, було закладено за князювання Володимира Великого в 1011 році на честь його перемоги над печенігами. Спорудження храму було завершено в 1037 році за князя ярослава Мудрого. Це був

головний митрополичий храм Київської Русі, де відбувалися різні врочистості, важливі державні церемонії, тут було засновано першу бібліотеку. Храм став усипальною багатьох князів; уцілів мармуровий саркофаг Ярослава Мудрого. У результаті значних перебудов наприкінці XVII - початку XVIII століття форми собору набули барокового стилю.

В інтер'єрі храму Святої Софії збереглося близько 2 60 квадратних метрів мозаїк та 3000 квадратних метрів фресок періоду Київської Русі. Мозаїчні розписи вкривають площини головного вівтаря та центральної бані. Унікальну мистецьку цінність становлять мозаїчні зображення Христа -Вседержителя і Богоматері-Оранги. Фрескові розписи з багатофігурними композиціями, окремими постатями та орнаментами добре збереглися в окремих частинах собору. Як об'єкт, що становить надзвичайну архітектурну й мистецьку цінність, собор занесено до списку Всесвітньої культурної і природної спадщини Юнеско . Сьогодні цей храм не дієвий. У ньому проводять екскурсії для туристів.

Андріївську церкву часто називають лебединою піснею видат - ного майстра вітчизняної архітектури Бартоломео Растреллі. Піднімається вона на одній з круч Старокиївської гори. З її тераси відкривається неповторний вигляд на прадавній Поділ, задніпровські далечині, нові житлові масиви. Побудовано Андріївську церкву на замовлення імператриці Єлизавети Петрівни. Проект будинку розроблений Б. Растреллі в 1748 році, будівельні роботи велися в 1749 -1754 роках під керівництвом відомого московського зодчого Івана Мічуріна. У будівництві цього Краму брали участь багато фахівців Петербурга, Москви, Києва, тому Андріївська церква – це пам'ятник творчої співдружності російських та українських майстрів.

За свою історію церква багато разів ремонтувалася. Вже в перші роки після закінчення будівництва вона мала занедбаний стан, оскільки після смерті Єлизавети Петрівни царський двір припинив цікавитися київськими будівлями. Освячення храму відбулося лише в 1767 році. У XIX столітті кілька разів ремонтувалися верхи будинку, що призвело до грубих змін у первісній формі обрису бань і втрати його декору. У та кому вигляді пам'ятник знаходився аж до 70-х років XX століття.

З 1917 до 1953 року неодноразово проводилися роботи зі зміцнення фундаментів Андріївської церкви і пагорба, на якому вона знаходиться, з відведення підґрунтових вод, виконувався ремонт фасадів, інтер'єру, проводилася консервація живопису та різьблення. Сьогодні церква належить автокефальній громаді. Православні богослужіння у ній не проводяться.

Краса церковної архітектури, внутрішнє багатство наших храмів – це те, що вражало і вражатиме не одне покоління. У своєму романі «Собор» О. Гончар зазначає, що собори – єдине, що могло б привернути увагу до нашої планети інопланетних цивілізацій, якби такі були:

«Вночі собор ніби ще величніший, ніж удень. І ніколи не набридає... на нього дивитись. Один із тих велетів тисячолітніх, що розкидані по всій планеті, то мов похмурі цитаделі стоять з щілинами вікон - бійниць, то стрілчастими шпильми десь черкаються хмар, то в розлогих опуклостях бань відтворюють образ неба... Серед людських поколінь, серед текучих віків височать незрушно, окликавши себе символами - оздобами, кам'яними химерами, вкарбувавши в собі пристрасті епох. І коли ті, далекі, приїдуці, виринувши з глибин всесвіту, наблизяться колись до нашої планети, перше, що їх здивує, безсумнівно, будуть... собори! І вони, інозоряні, теж стануть дошукуватись тайни пропорцій, ідеального суголосся думки й матеріалу, шукатимуть ніким досі не розгадані формули вічної краси!»

III. Повторення й узагальнення вивченого на уроці

- Та найголовніше: не забувати, що храм Божий – не просто красива архітектурна споруда, а те святе місце, в якому невидимим чином – у святих Таїнствах, богослужіннях, іконах – розкривається присутність живого Бога, бо ж храм – дім Божий, в якому живе Господь. І саме там, коли наші молитви зливаються з десятками інших в одне молитовне зітхання, коли усе мирське на певний час відпустило наші думки, незримо для нас самих будується храм нашої душі:

Будуєм храм...

Піщинка до піщинки...

Цеглинка до цеглинки...

При Божій допомозі

Складають мозолісті

людські руки.

Будуєм храм...

Крок за кроком...

Рік за роком...

Вже стіни над землею
височіють,
Хрести на куполах сягають
ввись.
Будуєм храм...
Величний храм...
На славу Божу, не на
сьогодні – на віки.
Будуєм храм...
Щоб мати змогу
зустрічатися з Ісусом.

І разом з цим
Зернинка до зернинки...
Паде і проростає
Слово Боже в людських
серцях,
Оновлюючи душу.
Будуєм храм –
Духовний храм
В своїх серцях і душах.

IV. Домашнє завдання

Розкажи дома батькам про те, що тобі найбільше
запам'яталось з почутого сьогодні на уроці. Закінчи малювати
(клеїти) розпочатий на уроці храм.
*(Порада вчителю: учням, які готували повідомлення, можна
подарувати конструктор – склейку точної копії Свято-
Успенського Собору Києво-Печерської Лаври, що випущена до
950-річчя Свято-Успенської Києво-Печерської Лаври. Якщо час
дозволяє, можна спробувати зробити макет на уроці, грамотно
розподіливши роботу між учнями).*

Уроки 31-33

Регіональний компонент.

Тема. Храми та святі місця рідного краю

Мета уроку: ознайомити учнів з історією єпархії, із
відродженням духовного життя та храмовим будівництвом у
регіоні на сучасному етапі, а також із святинями, які
зберігаються у храмах міста (села, селища, району); розвивати у
школярів інтерес до духовної спадщини і скарбів українського
народу та на основі цього формувати в них християнський
світогляд; виховувати в учнів шанобливе ставлення до духовних
цінностей народу та православних святинь краю.

Очікувані результати (для учнів):

- називати та давати характеристику найвідоміших храмів
рідного краю;

- розповідати про головні святині та місцеві звичаї, пов'язані з ними;
- вміти відрізнити стилі в архітектурі храмів.

Обладнання: регіональні православні видання і періодика; краєзнавча література; відеофільми, слайд-фільми, карти-схеми міста (району, благочиння), епархії, путівники, довідники.

Форми проведення: уроки-подорожі, екскурсії, перегляд відеофільмів.

Загальні методичні рекомендації до проведення уроків 31-33

Уроки регіонального компоненту є одними з найефективніших у формуванні в учнів християнського світогляду, пошани до православної культури і традицій українського народу. Об'єктом уваги вчителя й учнів на таких уроках у кожній окремій епархії, благочинні та приході мають стати храми, монастирі, каплиці, що знаходяться на їх території, святі джерела, криниці, чудодійні ікони, ікони з часточками святих мощів, святині, привезені зі Святої Землі, Афону та ін. Адже, приходячи до храму, людина повинна знати його історію: коли і ким збудований, що в ньому було колись і яким він був, коли й чийми трудами і молитвами храм відродився і прикрасився, має знати і шанувати ті святині, що в ньому є.

В останні 10-15 років у багатьох епархіях з'явилося чимало краєзнавчих видань, які висвітлюють духовне життя та історію православних храмів і монастирів у конкретному регіоні від давнини до сьогодні. Їх автори – місцеві краєзнавці, які досить докладно висвітлюють історичне минуле храмів певного регіону. Іншу групу становлять православні видання.

Залежно від умов конкретного регіону (епархії, благочиння, приходу), можливостей навчального закладу та досвіду вчителя, який викладає (чи викладатиме) курс «БІХЕ», відведені на регіональний компонент години доцільно розподілити так: на першому уроці слід познайомити учнів з історією епархії та благочиння та церковним життям у краї й церковним будівництвом на сучасному етапі. Це може бути *урок-розповідь* вчителя, *урок-відеоекскурсія* з використанням найрізноманітнішого матеріалу (відео- і слайд-фільмів, православних і краєзнавчих видань, православної періодики, аудіодисків).

Другий і третій уроки мають бути присвячені історії храмів, які знаходяться на території міста (села, селища, району), та знайомству з тими святинами, які в них зберігаються. Залежно від умов і можливостей школи та вчителя, цей урок може бути проведений як **екскурсія** до храму (чи кількох водночас – пішохідна чи автобусна, як **паломницька поїздка** або як **заочна екскурсія** до храму (монастиря) з переглядом фільмів чи їх фрагментів, прослуховуванням аудіозаписів церковного співу або ж як **розповідь** учителя з повідомленнями (виступами) учнів про храмові споруди в регіоні.

Проведення **уроку-екскурсії** до храму дозволяє вчителю докладливо й наочно розповісти про облаштування храму, іконостас, богослужбові предмети, богослужбові книги, облачення священника, свічі і лампади, просфора, хресне знамення, храмове свято, храмову ікону, про порядок церковних богослужінь, добове, тижневе та річне коло богослужінь, Звичайно, що для проведення екскурсії до храму 40 хвилин недостатньо, тому, як показує практика, такі уроки-екскурсії найдоцільніше проводити під час навчальної практики або ж під час навчального року у вихідний день.

Зрозуміло, що дату і час проведення екскурсії до храму чи монастиря учитель має заздалегідь узгоджувати із настоятелем храму.

Якщо цей урок проводиться у формі **презентації**, то його проведенню мають передувати екскурсії, експедиції, паломницькі поїздки, фото- і відеозйомка, результатом яких стали створені слайд-фільми, відеофільми, фотовиставки, карти (міста, благочиння, епархії – подібно до уже існуючих «Православный Киев», «Православная Одесса», «Православні храми м. Білої Церкви» та ін.). Така пошукова робота, крім того, дозволяє накопичувати матеріал для підготовки і друку тематичних православних путівників-довідників про окремі регіони України.

Зібраний і записаний на електронних носіях матеріал може використовуватися як унаочнення під час вивчення інших тем, зокрема таких, як: «Церковна архітектура», «Традиційних храм в Україні», «Традиційна символіка храму», «Ікони у храмі і вдома», «Візантійська та давньоруська школи іконопису», «Сучасний іконопис».

Створення вчителям електронних посібників є доцільним і важливим, якщо в школі велика кількість класів на паралелі і немає можливості всі класи під час вивчення теми повести до храму або поїхати з ними в інші благочиння спархії, щоб, наприклад, ознайомитися зі старовинними храмами чи храмами-новобудовами.

Крім того, сучасні інформаційно-комп'ютерні технології дозволяють учням під керівництвом учителя більш ефективно, оперативно й результативно проводити науково-дослідницьку діяльність для МАН, збирати матеріал для фотоконкурсів та фотовиставок православної тематики.

Варіант проведення першого уроку

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Форма проведення: заочна подорож по храмах рідного краю.

Обладнання: карта м. Білої Церкви, зображення храмів міста, мультимедійний проектор.

Вчитель сам готує розповіді або учні готують повідомлення по групах та індивідуально. Під час подорожі використовується карта розташування храмів м. Білої Церкви.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. На минулих уроках ми з вами познайомились з найвідомішими храмами нашої держави. В нашому місті також є визначні християнські храми, і сьогодні ми з вами познайомимось з ними. Цей урок у нас буде заочна подорож. На наступному – ми відвідуємо один з храмів нашого міста.

III. Вивчення нового матеріалу

Подорож проходить по станціях (храмах) міста. Можна стрілкою показувати напрямок руху. Обов'язково показувати фотокартки із зображенням храмів).

1. Станція «Микільська церква»

Микільська церква закладена 25 серпня 1706 року гетьманом Іваном Мазепою та білоцерківським полковником Костянтином Мазієвським. Стиль – козацьке барокко.

Історія храму. Мазепа уподобав Білу Церкву в розквіті своєї могутності. За народними переказами, він зібрав в тутешньому замку всі свої скарби після доносу Петру про «зраду» фастівського полковника Семена Палія. Розраховуючи закріпитися в Білій Церкві надовго, гетьман заклад тут церкву. Про це свідчить напис, висічений на металевій платівці, знайдений в 1842 році у фундаменті північної стіни. Ця платівка і святі мощі, про які згадується в написі, зберігались в хрестоподібному заглибленні великого вапняка, закладеного в фундамент при заснуванні храму. Місце для церкви було обрано не випадково. Один з її дослідників викладач Київського університету Бутник-Сіверський писав, що в 1838 р. неподалік від Микільської церкви Олександра Браницька буде Преображенську церкву, дзвіниця якої була споруджена серед руїн вівтарної частини якогось стародавнього храму. План храму не має аналога серед пам'яток української архітектури XVII – XVIII століть, його розміри нагадують розміри таких стародавніх храмів, як Ірининська церква в Києві (1037 р.) або Успенський собор Єлецького монастиря. На початку XVII ст. споруджується дерев'яна велика церква святого Миколи, яка була на той час головним храмом міста. Перед нею знаходилася торгова площа. У церкві в 1622 р. був Єрусалимський патріарх Феофан, в 1639 р. – Ян Казимір, а в 1651 р. – Богдан Хмельницький. Рештки її було знайдено в 1839 р. при перестиланні підлоги сучасної Микільської церкви. Сучасна Микільська церква закладена в 1706 р. на місці її попередниці. За планом – це великий трипрестольний храм, який не був повністю втілений у камінь, бо такі події, як втеча з України Мазепи, Прутський мир (1711 р.), передача Білої Церкви Польщі, перешкодили завершенню будівництва. Поляки, переслідуючи православ'я, насаджували католицизм, а тому висвячено було лише південну частину храму як маленьку приходську церкву. До 1783 р. побіля неї знаходився цвинтар. В 1799 р. церковна будівля постраждала від пожежі. Після освячення Преображенського собору в 1839 р. Микільська церква припинила своє існування. Північна частина її була розібрана, а південна (нинішня Микільська церква) полягла в руїнах. І лише в 1852 р. настоятелю Преображенського собору Петру Гавриловичу Лебединцеву (1819–1896 рр.) – автору

багатьох праць з історії та археології Києва й Білої Церкви, редактору «Киевских епархіальних ведомостей» (в майбутньому кафедральному протоієрею, який, до речі, 6 травня 1861 р. відправляв панахиду по тілу Т. Г. Шевченка в Київській церкві Різдва Христового на Подолі) – вдалося відновити південну частину і зберегти її для нащадків. Разом з Преображенським собором Микільська церква була окрасою однієї з головних площ міста у XIX ст. – Соборної. У цей час вона набуває сучасного вигляду, оздоблюється монументальним живописом, авторство якого не встановлене. Однією з реліквій церкви був шматочок «животворного древа» з Хреста Господнього, вправленого у золотий хрестик. За легендою, це був подарунок Браницького князю Потьомкіну-Таврійському на честь взяття ним Очакова. В церкві зберігалися також рідкісні стародруки – «Євангеліє» в золотій оправі (1634—1636 рр., Львів), «Євангеліє» (1657 р., Московська друкарня).

Интер'єр храму. Згідно з описом церкви 1902 р., зробленому законоучителем Білоцерківської гімназії священником Н. Шараєвським, у церкві було два старовинні триярусні неповні іконостаси, датовані першою чвертю XVIII ст. – точна копія ікон головного іконостасу Київського Софіївського собору. Похилевич твердить, що це живопис епохи козацтва і виконаний він у візантійському стилі. За його припущенням, частина ікон перейшла з Микільської дерев'яної церкви. На початку XX ст. богослужіння тут вже не велось. Ця церква як діюча культова споруда була закрита однією з перших у місті в 1926 р. Настоятель Преображенського собору священник О. Рудицький переносить ікони, які вцілили, на зберігання в кімнату біля дзвіниці, щоб згодом створити музей. За свідченням старожилів, він діяв у 20-30 рр.

Риси храму. В середині 60-х рр. церковна будівля була капітально відремонтована, і зараз це прямокутна в плані споруда (14,6X14,8 м), висотою 11,7 м розділена на два приміщення – вівтар і південну частину. Північна частина відсутня, і це робить будівлю асиметричною. Кожне з приміщень має окремий вихід. Східний фасад з підвищеною середньою частиною увінчують три невеликі бані. Під центральним склепінням в нішах збереглися зображення ликів святих (серед них образ св. Миколи).

2. Станція «Спасо-Преображенський кафедральний собор»

Будівництво Спасо-Преображенського собору в місті Білій Церкві пов'язано з іменем православної поміщиці Олександри Василівни Браницької. На схилі ліг «графиня-храмоздательниця», як її називають архівні документи, дала обітницю спорудити 12 православних храмів. Храм зводився на очах у графині-благодійниці.

До спорудження Преображенського храму мала відношення і ще одна відома на той час особа – митрополит Київський і Галицький Євгеній (Болховітінов). На його ім'я у 1833 р. надійшло звернення повіреного О. Браницької, в якому графиня просила благословення на будівництво кам'яного храму в Білій Церкві. Згідно з поданим проханням, у храмі мало бути три престоли: головний – на честь Спасителя, і два інших – на честь Святителя Миколая та благовірного князя Олександра Невського. Церкву графиня бралася побудувати виключно за власні кошти. Споруджено її за проектом одеського кафедрального собору (інженер Ванрезонт, архітектор Фраполлі).

Архієрейська резолюція на прохання була накладена майже відразу і мала незвично лаконічну форму: «Заготовить храмоздательную грамоту». Разом з цим, благочинному священику з с. Гребінок Євстафію Дурдуковському було видано розпорядження «соборно по чиноположенію освятить место для храма». І весною 1833 р. о. Євстафієм було освячено місце на Соборному майдані, після чого й розпочалися будівельні роботи.

Будівництво храму тривало шість років – як для того часу, це зовсім незначний термін. Швидкість спорудження, очевидно, залежала від того, що воно відбувалося на очах у графині-меценатки і було в основному завершено ще за її життя.

24 вересня 1839 року новозбудований Спасо-Преображенський храм освятив митрополит Київський і Галицький Філарет (Амфітеатров).

Риси храму. Храм було споруджено у класичному стилі. Будівля цегляна, обштукатурена, хрестовидна в плані, висотою 40 м, перекрита банею на високому барабані. Східний і західний входи оформлені 4-колонними портиками, південний – шестиколонним. Головний портик відновлений у 90-х рр ХХ

ст., ордер доричний. На фасадах колонам відповідають пілястри. Прямокутні віконні отвори декоровані сандриками. Перекриття цегельне, склепінчасте. Інтер'єр був розписаний монументальним олійним живописом, який не зберігся до наших днів.

Інтер'єр храму. Собор мав багате начиння. Однією з реліквій стала «Таємна вечеря», вишита золотом на малиновому тлі, датована XV ст. Також у соборі зберігалася багата колекція стародруків XVII ст.

Кожен настоятель церкви залишив по собі спадщину добрих справ.

Одним із найвідоміших настоятелів Спасо-Преображенського храму з 1851 по 1860 рік був протоієрей Петро Гаврилович Лебединцев. Священнослужитель був знаним на всю Росію вченим-істориком, етнографом, краснзнавцем, членом багатьох наукових товариств, засновником часописів і навчальних закладів, автором багатьох проектів реформ церковного життя на Київщині. За плідну діяльність о. Петро мав найбільше нагород серед священників Київщини XIX ст. Нагороджений кількома державними орденами – св. Анни III та II ступенів, св. Володимира IV ступеня. Він листувався зі вселенськими патріархами, отримував нагороди від іноземних королів.

Протоієрей Петро Лебединцев, будучи настоятелем Преображенського храму, став засновником першої в Російській імперії мережі парафіяльних шкіл та доклав чимало зусиль для процвітання ввіреного йому храму.

Згідно з майновим описом 1852 р., в плані забезпечення церковними речами Преображенський храм був найбагатшим у Надроссі. У ньому знаходилося 93 ікони, 18 Євангелій, 51 лампада, 24 підсвічники, 16 аналоїв, 16 потирів, 8 дискосів, 9 звідниць, 11 напрестольних хрестів, 8 кадил, 6 гробниць, 4 дароносці, 6 ковшиків, 3 плащаниці та багато іншого. Найбільшою святинею Преображенської церкви була частка Животворящого Хреста.

У храмі знаходилося багато богослужбових книг, деякі з них вважались цінними зразками стародавнього друкарського мистецтва. Так, у 1852 р. тут зберігалось Євангеліє, видане у Вільно в 1600 р.; Євангеліє в червоному оксамиті у срібній визолоченій оправі, видане у Львові в 1636 р. і подароване наступного року Павлом Шкридловичем одному з храмів.

Коли в Преображенській парафії не ставало настоятеля, то київським митрополитам доводилося певний час вибирати найдостойнішого пастиря серед багатьох бажаючих для єдиного в митрополії першокласного храму. Саме в такі «перехідні» часи благоустрій Преображенської церкви дещо занепадав.

Недоліком храму довгий час залишалося те, що у ньому було дуже холодно взимку. Настоятель о. Федір Ганкевич повідомив митрополиту, що в Преображенській церкві «стены в зимнее время делаются чрезвычайно холодными, от них-то, а еще более от сквозного ветра, проникающего чрез окна и двери, в этой церкви бывает так холодно, что прихожане в зимнее время с трудностию посещают ее во время богослужений, а интеллигентные из них даже редко в церкви во время холода бывают». Відповідно, у 1884-1887 р. розгорнулася робота по встановленню в храмі подвійних вікон і дверей, які були зроблені «прочно и красиво», а на початку ХХ ст. в Преображенській церкві були встановлені ще й калориферні обігрівачі.

Практично кожен настоятель Преображенської церкви залишив по собі спадщину добрих справ, що примножували добробут білоцерківської святині.

Древній храм, як і вірні церкви, зазнав утиску й репресій.

Радянський режим приніс до храму Преображення Господнього «мерзость запустения». За часи комуністичного режиму чимало святинь ставали в кращому випадку музейними експонатами, а в гіршому – предметом перешлавки і продажу для покриття більшовицьких «перегинів» у політиці. З храму на смітник було викинуто поховання графині Олександри Василівни Браницької – засновниці цієї церкви. Було конфісковано й земельні володіння храму (143 десятини), які були найбільшими серед церковних наділів Надросся.

У 1922 р. з Преображенського собору були вилучені (нібито на потреби голодуючих) всі богослужбові речі, вироблені з дорогоцінних металів.

Собор було зачинено. Пізніше в ньому відкрили архів НКВС. Силіві структури приступили до фізичного винищення духовенства: у 1938 р. в Білій Церкві серед цілого ряду пастирів було розстріляно і о. Олександра Рудського, який довгий час був настоятелем Преображенського храму.

На початку Великої Вітчизняної собор був понівечений бомбардуванням: згоріли архівні матеріали, але могутні стіни споруди витримали натиск вогню. В часи війни собор став діяти, однак, після передачі його новоствореній УАПЦ, мирян сюди навідувалося небагато.

У 1944 р., вже після деякого пом'якшення атеїстичного терору в роки війни, віруючі міста зуміли повернути святиню православній церкві. Парафіяльний храм діяв до 1962 р.

У подальшому атеїстична влада, вдавано піклуючись про безпеку віруючих, знову закрила собор під приводом нібито аварійності приміщення. 1956 році Преображенський собор було занесено в список пам'яток архітектури, тоді ж розпочався ремонт споруди, під час якого під штукатуркою поховали настінні розписи. Незважаючи на статус пам'ятки архітектури, храм у 1983 р. було віддано Білоцерківському ДСТ «Авангард», який влаштував у святині боксерську залу. Лише в липні 1989 р. Преображенський храм було повернуто православним християнам міста.

Спасо-Преображенському собору – 170 років!

Настоятелем храму було призначено протоієрея Іллю Кравченка, який розпочав реставрацію занедбаного приміщення собору.

З 1994 року храм став головною святинєю новоутвореної Білоцерківської єпархії – Спасо-Преображенським кафедральним собором.

Першим єпископом на Білоцерківську кафедру було призначено Преосвященного Серафима (Залізницького), під керівництвом якого храм повністю відродився: проведено зовнішній та внутрішній ремонт, встановлено новий іконостас, зроблено настінні розписи храму.

З 31 травня 2007 року рішенням Священного синоду УПЦ на Білоцерківську кафедру призначений Високопреосвященніший архієпископ Білоцерківський і Богуславський Митрофан (Юрчук); настоятель собору – архімандрит Никодим (Барановський), під керівництвом яких продовжується відродження центрального храму єпархії – Спасо-Преображенського кафедрального собору. У храмі встановлена система озвучення, оновлений вівтар на честь преподобного Серафима Саровського, закуплено нове церковне начиння,

реставрована та поновлена соборна ризниця, облагороджене церковне подвір'я.

2009 рік став ювілейним. Єпархія відзначила 15-ліття від свого утворення та 170-ліття від освячення Спасо-Преображенського кафедрального собору. З нагоди ювілеїв, 17 вересня, у Спасо-Преображенському кафедральному соборі м. Біла Церква відбулося святкове богослужіння, яке очолив Предстоятель УПЦ Блаженніший Володимир, Митрополит Київський і всієї України. Його Блаженству співслужили архієреї з України, Росії, Греції та Польщі. Під час богослужіння Первосвятитель освятив пам'ятну дошку, встановлену на місці погребіння головної меценатки собору – Олександри Василівни Браницької, коштами і турботами якої було споруджено Спасо-Преображенський собор.

Вклоняємось святиням храму

У Спасо-Преображенському кафедральному соборі знаходяться такі православні святині:

- частки мощів святих великомученика Георгія Побідоносця, преподобної Єфросинії Полоцької, мучеників Єміліяна і Дасія Доростольських (Болгарська Православна Церква);

- хрест з часткою каменя зі Святої Голгофи;
- ікона Божої Матері «Скоропослушниця», яка спеціально була написана до 15-річного ювілею єпархії в одному з жіночих монастирів Греції.

Наша гордість – Архієрейський хор

Неможливо уявити недільні й святкові богослужіння у Спасо-Преображенському кафедральному соборі без чудового співу Архієрейського хору під керівництвом протоієрея Сергія Маркевича. Репертуар і стиль виконання церковних піснеспівів хору ґрунтується на Київському розспіві.

Під час візиту в Україну в 2009 році Святішого Патріарха Московського і всієї Русі Кирила Архієрейський хор разом із хором духовенства єпархії взяв участь у відправі богослужіння на Володимирській гірці в м. Києві.

Хор є одним з найкращих серед архієрейських хорів не лише в Україні, а й в країнах СНД.

З благословення Високопреосвященнішого Митрофана, архієпископа Білоцерківського і Богуславського, Архієрейський

хор Спасо-Преображенського кафедрального собору в 2009 році взяв участь у Х Міжнародному фестивалі православних піснеспівів, що проходив у місті Мінськ Республіки Білорусь та отримав Диплом лауреата в номінації «Архієрейські хори».

При недільній школі чудово співають діти...

При Спасо-Преображенському кафедральному соборі діє недільна школа для дітей та дорослих. У школі викладаються Закон Божий, догматика, історія православної церкви, християнські деномінації тощо. Проводяться факультативні заняття з малювання, бісерної мозаїки, церковного співу.

При недільній школі створений дитячий хор, який бере участь у богослужіннях, що відправляються в соборі, та концертних програмах, організованих Білоцерківською єпархією.

Монастир. Чоловічий монастир на честь Різдва Христового заснований в 1996 році у місті Ржищів (буд. технікум). В 1997 році монастир переводиться в смт. Рокитно (Сухоліські дачі). В 2006 році насельники обителі були переведені в місто Біла Церква, де в теперішній час несуть свій послух при Спасо-Преображенському кафедральному соборі.

3. Станція «Церква Марії Магдалини»

Церква святої **Марії Магдалини** – одна з найвідоміших культових споруд Білої Церкви й околиць. Храм був зведений в 1843 році, кошти на будівництво святині виділив Владислав Браницький. Церква розташовується за межами історичного центру Білої Церкви.

Архітектурні особливості будівлі. Храм чотирьохстовпний, однокупольний, хрещатий у плані. При спорудженні будівлі використовувався класичний стиль архітектури. Прямо до церкви примикає дзвіниця. Імена архітекторів і художників, які виконали розпис церкви, історії залишились невідомими.

Історія. Після більшовицького перевороту доля храму була схожою з багатьма іншими православними церквами. У період з 1934 до 1942 року храм імені святої рівноапостольної Марії Магдалини був закритий. У 1942 році, коли Київська область була окупована німцями, церкву знову відкрили для вірян. Відтоді двері храму для прихожан вже не зачинялися. Реставраційні роботи в будівлі церкви були проведені в 1988 році. Стіни храму наново розписали майстри з Почаєва. В цей же час поряд з культовою спорудою була побудована каплиця

над колодязем. Коли почалося відродження духовного життя після падіння атеїстичного режиму, стала збільшуватися кількість православних приходів, що стало однією з причин поділу епархій. Так, у 1994 р. було засновано Білоцерківську епархію. Повстало питання і про чернече життя в ній. Тому рішенням Священного Синоду Української Православної Церкви від 15 квітня 1997 р. було надано благословення на відкриття жіночого монастиря на базі парафії святої рівноапостольної Марії Магдалини. А через 2 місяці, 15 червня, на свято Святої Трійці, розпочалося чернече життя – прибули перші три насельниці.

Тихо і мирно протікає життя в обителі. Формується та налагоджується духовний настрій сестер. Удосконалюється планування монастирської території. Проводиться духовно-просвітницька діяльність: при монастирі діє православно-духовна бібліотека.

Насельниці обителі з Божою допомогою несуть щоденний послух на кліросі, просфорні, швейній майстерні, вирощують городину, доглядають за квітниками, готують трапезу та займаються іншими господарськими роботами. Кожна з сестер має свої обов'язки. У деяких ці обов'язки постійні: регент, уставщиця, келар, економ, ризнична, алтарниця, свічниця. У монастирі трудиться 12 черниць. У монастирі два престольні свята:

- День пам'яті святої рівноапостольної Марії Магдалини – 22 липня (4 серпня н.ст.);
- Неділя жінок-мироносиць (2-га неділя після Пасхи).

Дивно, але храм імені святої рівноапостольної Марії Магдалини не числиться в реєстрі пам'ятників архітектури і містобудування України.

4. Станція « Храм-капличка святого великомученика Георгія Побідоносця»

Храм-каплиця святого великому. Георгія Побідоносця – одна з культових споруд міста, разом пам'ятник загиблим білоцерківцям у радянсько-афганській війні (1979–1989). Розташований храм-каплиця серед багатопверхівок масиву Леваневського на одному з трьох бульварів Білої Церкви –

Комсомольському. Ініціатором створення монумента на вшанування пам'яті воїнів-інтернаціоналістів виступила Спілка ветеранів Афганістану та Білоцерківська єпархія УПЦ. Було розглянуто кілька варіантів пам'ятного знаку, але остаточним рішенням затвердили спорудження храму-каплиці. Будівництво храму розпочалося на початку 1996 року із благословення Преосвященного єпископа Серафима (Залізницького) та активною діяльністю голови Білоцерківської спілки ветеранів Афганістану Подсольнова Євгенія Івановича і при важливій підтримці міської влади на чолі з міським головою Шуліпою Геннадієм Володимировичем. Для будівництва залучались кошти добровільних пожертвувань громадян. Велику підтримку надав Чорнобильський фонд, оскільки багато воїнів ветеранів брали участь у ліквідації наслідків Чорнобильської трагедії. Відкриття і освячення храму-каплиці на честь великого воїна Божого і покровителя міста святого Георгія Побідоносця відбулося 6 травня 1996 року. В урочистостях з нагоди відкриття і освячення храму брала участь майже вся громада міста. За час існування каплиці св. Георгія Побідоносця в ній служили такі священики: протоієрей Михайло Кобулей, протоієрей Михайло Залізницький. На даний час храмом опікується ієрей Вадим Оляницький.

4. Станція «Храм святих апостолів Петра і Павла»

12 липня 2000 року в парку «Будівельників» по вулиці Сквирське шосе була закладена пам'ятна капсула на заснування храму та встановлений хрест. Започатковували будівництво благодійники Петро Микитович Мороз, Павло Никифорович Нікітенков, Лариса Архипівна Шевченко, Іван Петрович Шилов зі своїми трудовими колективами та інші добродії, при керуючому архієреї Серафимі (Залізницькому), єпископові Білоцерківському і Богуславському, та настоятелі храму протоієреї Олександрі Захарчуку. Згодом до благодійної справи приєднався колектив Білоцерківського ДБК на чолі з Андрієм Григоровичем Дрофою. На даний час побудоване напів-підвальне приміщення, пристосоване під тимчасовий храм, у якому з 12 липня 2006 року проводяться богослужіння. На престольне свято 2008 року була відкрита вхідна група храмового комплексу. Високопреосвященніший архієпископ

Білоцерківський і Богуславський Митрофан очолив святкову літургію, по завершенню якої освятив накупольний хрест вхідної групи. Хрест був встановлений на купол архітектором храму Олегом Борисовичем Сафоновим. Настоятель протоієрей храму Олександр Захарчук.

5. Станція «Храм святителя Луки (Войно-Ясенецького)»

У квітні 2002 р у відповідь на звернення начальника відділу охорони здоров'я міськвиконкому М.А. Тищенка та головного лікаря Білоцерківського лікарняного комплексу Г.М. Яценка, єпископ Білоцерківський і Богуславський Серафима благословив відкриття православного храму на території міської лікарні № 1. Настоятелем храму свт. Луки було призначено ієрея Володимира Фадеєва.

Для здійснення відправ керівництво лікарні передало храму в довгострокову оренду приміщення колишнього клубу медпрацівників, який на той час перебував в аварійному стані. Ремонтні роботи виконувались прихожанами білоцерківських храмів, студентами ПТУ № 13. Суттєву допомогу храму надав народний депутат Д.О. Рудківський. Приватні підприємці Білої Церкви допомагали переважно будівельними матеріалами.

У 2004 році єпископ Білоцерківський і Богуславський Серафим освятив престол нового храму і здійснив перше богослужіння в ньому. Згодом храму були передані святині:

- часточка мощів свт. Луки зі Свято-Троїцького монастиря м. Севастополя,
- часточки мощів свв. Іова та Амфілофія Почаївських з Почаївської Лаври,
- часточка мощів св. Єлизавети та св. інокіні Варвари з Єрусалимського храму св. рівноапостольної Марії Магдалини,
- ікона свт. Іоанна Гобольського з часточкою мощів, подарована сестрами Свято-Троїцького жіночого монастиря духовної місії в Єрусалимі,
- камінчик з Голгофи та часточка німбу від Голгофського розп'яття з Єрусалимського храму (часточка німбу надана монахами після реставрації розп'яття).

Одночасно з облаштуванням пристосованого під церковні потреби приміщення розроблялася технічно-проектна документація на будівництво нового храму (архітектор

В.В. Міщенко). Генеральним спонсором будівництва стала родина відомої білоцерківської підприємниці Л. Б. Дригало. Місце під будівництво нового храму було освячене 7 липня 2006 року. Настоятель храму протоієрей Володимир Фадєєв.

IV. Повторення вивченого

- Назвіть найстаріший храм нашого міста. (Микільська церква).
- Ким була закладена дана церква? (Іваном Мазепою).
- Які дві церкви за свої кошти побудували Браницькі? (Спасо-Преображенський собор і Церква Марії Магдалини).
- Скільки монастирів у нашому місті? (Два).
- При яких церквах вони діють? (Церкві Марії Магдалини і Спасо-Преображенському соборі).
- Які храми були збудовані не так давно? (Храм святителя Луки, храм святих апостолів Петра і Павла, храм-капличка святого великомученика Георгія Побідоносця).

V. Підведення підсумків

- На цьому ми завершуємо нашу подорож. Я сподіваюсь, вам сподобалось. На наступному уроці ми з вами підемо на екскурсію до одного з храмів, з яким сьогодні познайомились заочно.

Другий та третій уроки з даної теми рекомендується провести у вигляді **екскурсії**.

Екскурсія – один з головних елементів духовного та естетичного виховання учнів. Вчитель може сам провести екскурсію, або ж домовитись у храмі з настоятелем. По завершенню вчитель задає домашнє завдання – написати невеликий твір або замітку в газету «Моє враження від храму».

Урок 34

Тема. Заключний урок. Тематичне оцінювання. Підсумкове узагальнення вивченого

Мета уроку: перевірити рівень знань учнів із курсу 5 класу; з'ясувати, чи вміють учні пояснювати на основі біблійних та власних життєвих прикладів існування потреби в богошануванні та богосплкуванні віруючої людини; чи знають головні християнські моральні риси та їх прояви (або відсутність таких

проявів) у житті звичайних людей; вияснити причини зубожіння сучасних людей.

Очікувані результати (для учнів):

- пояснювати на основі біблійних, життєвих та власних життєвих прикладів існування потреби в богопошануванні та богоспількуванні віруючої людини;
- називати головні християнські моральні риси та їх прояви (або відсутність таких проявів) у житті звичайних людей;
- називати причини духовного зубожіння сучасних людей.

Обладнання: робочий зошит; завдання, отримані учнями напередодні уроку; виставка біблійної та етичної літератури.

Тип уроку: урок контролю й оцінки рівня засвоєння знань.

Хід уроку

I. Організаційна частина

Учитель: Добрий день, діти. Сьогодні ми підбиваємо підсумки нашої роботи за курс 5 класу «Біблійної історії та християнської етики». Протягом року ми з вами вивчили та опрацювали такі розділи:

I. Біблійна історія: сторінки Старого Заповіту.

II. Святі люди української землі.

III. Сучасна людина й духовна культура в Україні.

- Які теми уроків вам запам'яталися? (Відповіді учнів).

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель: На уроці ми перевіримо, граючи в гру «Ціна питання», як ви засвоїли знання з цих тем, чи вмієте ви моделювати різні життєві ситуації, чи знаєте головні християнські моральні риси.

- Щоб перевірити та оцінити себе, ми пограємо в гру «Ціна питання».

Для цього ми об'єднаємося в три групи (кожна група отримала попереднє завдання: скласти по п'ять питань до одного з розділів вивченого матеріалу). Якщо у дітей виникли труднощі при складанні запитань, то надавалася допомога вчителя.

Капітани команд мали змогу уточнити з учителем запитання та проконсультуватись.

(Після складання запитань, учні записують їх на окремі аркуші, зазначивши своє прізвище на звороті.)

- Усі аркуші із запитаннями розкладіть на столі.

III. Контроль, корекція і закріплення знань учнів

Гра «Ціна питання»

Кожен учасник групи вибирає чотири запитання й відповідає на них без попередньої підготовки, оцінюючи:

- дуже вдалу відповідь – 3 бали
- загалом правильну відповідь – 2 бали
- відповідь з неточностями – 1 бал.

Кожен учень оцінює сам себе і всі оцінюють кожного, бали членів групи додаються.

Представляючи результати роботи групи, капітан повідомляє загальну суму балів і пропонує класові три найкращі запитання. Кожна правильна відповідь на запитання інших груп збільшує результат групи на 12 балів. Загальну суму балів поділіть між усіма учасниками.

Орієнтовний перелік запитань для I розділу (1 команда)

1. Що є головним джерелом християнського віровчення?
2. Що в перекладі означає слово «Біблія»?
3. Як ще називають Біблію?
4. З якою метою Бог передав її людям?
5. З яких частин вона складається?
6. Яке значення має Біблія для людини?
7. Чому потрібно постійно читати Біблію?
8. Що саме і в якому порядку створив Бог?
9. Як ми повинні ставитися до навколишнього світу – Божого творіння?
10. У чому людина є образом і подобою Божою?
11. Як впливає на твою поведінку розуміння того, що ти є творінням Божим?
12. Яку відповідальність поклав Бог на перших людей?
13. Що таке добро? Джерело добра?
14. Що таке зло? Яке його походження?
15. Як навчитися розрізняти добро і зло та обирати стежку добра у житті?
16. Який гріх вчинили Адам і Єва?
17. Що відбувається з тобою, коли ти не слухаєшся батьків?
18. Що трапляється з людиною, яка порушує заповіді Божі?
19. Що таке праведність і вірність?
20. Чи відомі тобі люди, які живуть праведним життям?

21. Що спонукало Бога покарати людство всесвітнім потопом?

Орієнтовний перелік запитань для II розділу (II команда)

1. У чому полягає натхненний подвиг братів Кирила і Мефодія – просвітителів слов'ян?
2. Яких святих людей української землі ти знаєш?
3. Що є головною заслугою княгині Ольги?
4. Ким і коли було запроваджено християнство на Русі-Україні?
5. Як впливають на життя народу великі люди, патріоти?
6. Пояснить значення понять «святість» «святі».
7. Наведіть приклади з життя перших руських святих – Бориса і Гліба.
8. Яка була роль Києво-Печерського монастиря у духовному житті Київської Русі?
9. Дайте історичну оцінку постаті Преподобного Нестора-літописця та його твору «Повість минулих літ».
10. Хто і де охрестив княгиню Ольгу?
11. Чому княгиню Ольгу причислено до образу рівноапостольних святих?
12. Чому князь Володимир вирішив прийняти християнство?
13. Чому синів Володимира Бориса і Гліба канонізовано?
14. Чому преподобний Антоній жив у печерах?
15. Які твори належать перу Нестора-літописця?
16. У чому полягає твоє покликання?
17. Якою є роль Бога у людському покликанні?

Орієнтовний перелік запитань для III розділу (III команда)

1. Як ви розумієте зміст поняття «християнська культура та яке її значення і місце в житті народу України?
2. Наведіть приклади морального та аморального в житті сучасного суспільства.
3. Які історичні події сприяли становленню християнської моралі в духовному житті нашої спільноти?
4. Які є основні елементи будови храму?
5. Назвіть особливості церковних архітектурних стилів України.
6. Яке значення іконостасу для храму?

7. Що таке «ікона» і якими є основні вимоги до розміщення ікон в іконостасі?
8. Які ви знаєте найвідоміші іконостаси України?
9. Яке значення церковних оздоблень у храмі та як використовується церковна символіка у декоративно-прикладному мистецтві?
10. Назвіть та охарактеризуйте найвідоміші храми України.
11. Розкажіть про головні святині Київщини та місцеві звичаї, що пов'язані з ними.
12. Що таке духовність та релігійність?
13. Що таке конфесія? Як бути толерантним до представників інших конфесій?
14. Як поводитись у храмі?
15. Розкажіть про правила поведінки в церкві.
16. Склади невелику розповідь про одне з релігійних свят.

Моделювання життєвих ситуацій

Завдання 1 команді: працюючи в групі, сформулюйте по три правила толерантного ставлення до представників іншої конфесії. Повідомте результати своєї роботи класові.

Завдання 2 команді: працюючи в групі, визначте головні християнські моральні риси у житті звичайних людей.

Завдання 3 команді: працюючи в групі, дайте етичні поради тим, хто відвідує православний храм, сформулюйте відповідні правила поведінки. Складені настанови запишіть. Обміняйтеся результатами роботи в загальному колі.

По кожному із завдань представники трьох команд моделюють життєві ситуації і представляють їх на розсуд класу.

III. Заключна частина

Висновки

1. Що в курсі християнської етики 5 класу вам запам'яталося найбільше? (Відповіді дітей).
2. Що з вивченого, на вашу думку, стане в пригоді вам у подальшому житті? (Відповіді дітей).
3. Всі учасники команд отримують залік по уроку.

IV. Домашнє завдання на літо

Відвідати один з православних храмів Київщини та розповісти про цей храм.

Література

1. Біблія. Видання Московської патріархії. М. 1993.
2. Толковая Библия, или комментарий на все книги св. Писания Ветхаго и Новаго Завета. Изд. А.П. Лопухина. Петербург 1904-1913.
3. Закон Божий. Прот. С.Слободської, видання четверте. Ульяновськ. 1997.
4. Священная история Ветхаго Завета. Редакція прот. О. Рудакова. Одеса, 1996.
5. Записки по предмету закона Божія. Редакція прот. О. Лаврова. Москва, 1872. Перевидання. Київ, 1993.
6. Святитель Филарет, митрополит Московський. Православный катехизис Санкт-Петербург, 1995.
7. Азы православия. Київ, 1999.
8. Церковно-исторический словарь. Санкт-Петербург, 1889. Перевидання Стрітенського монастиря, 1996.
9. Руководство к изучению Устава Богослужения православной церкви. Санкт-Петербург, 2000.
10. Иннокентій, митрополит Московський і Коломенський. Основы православной веры. Видання Оптиної Пустині, 1997.
11. «Життя святих» Дмитра Ростовського. Свято-Успенська Почаївська Лавра, 2005.
12. Диякон А. Кураєв. Протестантам о православии. Москва, 1996.
13. Праздники православной церкви. Москва, 1996.
14. Доктор богослів'я, арх. С. Спаський. О почитании икон. Полтава, 1997.
15. Святитель Лука (Войно-Ясенецький). Дух, душа и тело. Р.-на-Дону, 2001.
16. Жизнь – как она возникла? Москва, 1992.
17. От святой купели и до гроба (краткий устав жизни православного христианина). Москва, 1998.
18. Библейская энциклопедия. Видавництво Російського Біблійного Товариства, 1998.
19. Народження в життя істинне. Дітям та юнацтву про православну віру. – Свято – Успенська Почаївська лавра, 2005.
20. Дроздовський О.М. Біблійна історія та християнська етика. Курс лекцій в опорних планах - конспектах. Схеми. Таблиці. Карти. Фотоілюстрації.м. Біла Церква. Інформаційно-видавничий відділ Білоцерківської єпархії УПЦ., 2004.
21. Чупринін О.О. Усі уроки української літератури у 9 класі. – Х.: Вид. група «Основа», 2006.

22. Кузик Б.М., Литвин Л.І. Джерело вічності. Основи православної культури: Навч. посіб. – Вид.2-ге, випр.. й допов. – Д.: АРТ-ПРЕС, 2008.
23. Бесіди на етичні теми зі старшокласниками/у поряд.: П.Шелестова, Н.Чиренко. – К.: Шк. Світ, 2009.

Відомості про авторський колектив

Методичні рекомендації до викладання курсу «Біблійна історія та християнська етика» в 5 класі загальноосвітніх навчальних закладах розроблені на основі 11-річного досвіду викладання вчителями міського методичного об'єднання викладачів курсу м. Біла Церква в такому складі:

1. Дроздовський Олександр Михайлович – директор ЗОШ І-ІІІ ступенів № 4, учитель-методист, керівник міського об'єднання викладачів курсу (уроки 5, 6, 8, 10, 12, 16, 17, 22; загальна редакція всіх уроків).
2. Шемшук Тетяна Андріївна – методист християнської етики Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів, вчитель ЗОШ І-ІІІ ступенів № 4 (уроки 1, 9, 18, 20, 26, 31).
3. Морєва Галина Леонідівна – вчитель ЗОШ І-ІІІ ступенів № 4 (уроки 2, 7, 11, 13, 34).
4. Ляшенко Олена Володимирівна – вчитель ЗОШ І-ІІІ ступенів № 4 (урок 23, 25).
5. Козерівський Сергій Петрович – вчитель ЗОШ І-ІІІ ступенів № 4 (уроки 5, 19).
6. Павловська Тетяна Ксенофонтівна – вчитель-методист гімназії № 1 (уроки 2, 3, 4, 6).
7. Гребень Віра Валеріївна – вчитель СЗОШ І-ІІІ ступенів № 13 (уроки 24, 30).
8. Галкіна Лариса Василівна – заступник директора з виховної роботи, старший вчитель СПМШ І-ІІІ ступенів № 16 (уроки 27-29).
9. Міщенко Любов Володимирівна – вчитель гімназії № 1 (урок 21, 32).
10. Кушак Інна Арсентіївна – вчитель гімназії № 2 (уроки 12, 14, 15).